

**İNSAN HAKLARI VE ULUS DEVLET İLİŞKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Galip Ferhat AKBAL

Kütahya- 2015

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**İNSAN HAKLARI VE ULUS DEVLET İLİŞKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Ebru Deniz Ozan AYTEKİN

Hazırlayan:
Galip Ferhat AKBAL

Kütahya – 2015

Kabul ve Onay

Galip Ferhat AKBAL'ın hazırladığı “İnsan Hakları ve Ulus Devlet İlişkisi: Türkiye Örneği” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2015

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Yrd. Doç. Dr. Ebru Deniz Ozan AYTEKİN (Danışman)		
Yrd. Doç. Dr. Suat SÖYLEMEZ		
Yrd. Doç. Dr. Ömür BİRLER		

Doç. Dr. Niyazi KURNAZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “İnsan Hakları ve Ulus Devlet İlişkisi: Türkiye Örneği” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2015

Galip Ferhat AKBAL

Özgeçmiş

Galip Ferhat AKBAL 1989 yılında Aydın'da doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Aydın'ın Karacasu ilçesinde tamamladı. Aydın Ortaklar Anadolu Öğretmen Lisesi'nden mezun oldu. Öğrenim hayatına Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünde devam etti. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde yüksek lisans öğrencisi ve aynı zamanda ÖYP kapsamında araştırma görevlisidir.

ÖZET

İNSAN HAKLARI VE ULUS DEVLET İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

AKBAL, Galip Ferhat

Yüksek Lisans Tezi, Siyaset ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ebru Deniz OZAN AYTEKİN

Temmuz, 2015, 111 sayfa

Günümüzde insan hakları kavramı, siyasi alanda olduğu kadar hukuk, felsefe, sosyoloji bu ve benzeri alanlardaki disiplinlerarası çalışmalarda da önemi artan bir çalışma alanı hâline gelmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında sistematik kitlesel ölümlerin görülmesi, yirminci yüzyılın ortalarından itibaren dikkatleri insan hakları kavramına çekmiştir.

Bu çalışmada ulus devletler ile insan haklarının evrensellik nosyonu arasındaki gerilim irdelenecektir. İnsan haklarının meşruiyet paradigması hâline gelmesiyle birlikte ulus devletlerin insan haklarını koruma adına üstlendikleri roller, parçası oldukları uluslararası kurumların insan haklarının gelişimi adına yapmış olduğu katkılar Türkiye örneği ile tartışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde insan haklarının kavramsal tanımı, tarihsel gelişimi felsefi boyutta incelenerek devlet ve insan hakları ilişkisine ana hatlarıyla değinilmiştir. İkinci bölümde ise ulus devletlerin egemenlik ve güvenlik hassasiyeti ile insan haklarının evrensellik iddiası arasındaki gerilim irdelenmiştir. Üçüncü bölümde ulus devlet retoriğinin güncelliğini koruduğu, milliyetçiliğin toplumsal düzenin yeniden üretiminde etkin rol oynadığı Türkiye’de egemenlik ile insan hakları arasındaki ihtilaf üzerinde durulmuş ve uluslararası kurumların Türkiye’deki insan haklarına etkisi tartışılmıştır. Son bölümde ise uluslararası entegrasyona rağmen Türkiye’de gözlenen insan hakları sorunları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Evrensellik, Aydınlanma, Ulus Devlet, Egemenlik, Güvenlik, İnsan Hakları İhlalleri.

ABSTRACT**THE RELATION BETWEEN HUMAN RIGHTS AND NATION STATE: THE
CASE OF TURKEY****AKBAL, Galip Ferhat****M.A. Thesis, Department of Public Administration****Supervisor : Asst. Prof. Dr. Ebru Deniz OZAN AYTEKİN****July, 2015, 111 pages**

The concept of human rights has recently become a popular study area not only in politics but also all branches of social sciences. Especially when massacres were observed in Second World War, human rights paradigm becomes a favorite field of study.

In this study, the tension between the nation states and the universality aspect of human rights is analyzed. Along with the emergence of human rights paradigm as a legitimate power, the role of the nation states in protecting human rights and the contributions of the international institutions and organizations that are binding for these nation states are discussed.

In the first chapter of the study, conceptual definition of human rights and historical development is presented with philosophical dimension of the concept. The relation between human rights and nation state is analysed in the same chapter. In the second chapter, the tension between the sovereignty and security claim of the nation states and the universality claim of the concept of human rights is discussed. The third chapter of the study focuses on the conflict between the universal human right doctrine and the sovereignty issue in Turkey where rhetoric of nation state and nationalism are still significant elements of reproducing social order. In the last chapter, in spite of the international integration, current problems of human rights in Turkey are analysed and discussed.

Keywords: Human Rights, Enlightenment, Nation States, Sovereignty, Security, Human Rights Abuses.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL TANIMLAR, TARİHSEL GELİŞİM, DEVLET VE İNSAN HAKLARI İLİŞKİSİNE GENEL BAKIŞ

1.1. İNSAN HAKLARININ TANIMI	5
1.2. İNSAN HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE RASYONALİTE VURGUSU	5
1.3. DOĞAL HUKUK, POZİTİF HUKUK AYRIMI VE DEVLET- HUKUK İLİŞKİSİ	9
1.4. İNSAN HAKLARININ SINIFLANDIRILMASI	13
1.4.1. Bireysel Haklar – Topluluk Hakları Ayrımı	14
1.4.2. Temel Haklar – Temel Olmayan Haklar Ayrımı ile İnsanın Zoe’ye İndirgenişi	15
1.4.3. Pozitif Statü Hakları – Negatif Statü Hakları ve Devlet – Özgürlük İlişkisi	17
1.4.4. Kuşak Hakları	19

İKİNCİ BÖLÜM

ULUS DEVLETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE İNSAN HAKLARINI EVRENSELLEŞTİREBİLME GÜÇLÜĞÜ

2.1. YIRMİNCİ YÜZYILIN PARADİGMASI OLARAK ULUS-DEVLET.....	23
--	----

2.2.DEMOKRATİK KURUMLARIN VE SİVİL TOPLUMUN İNSAN HAKLARINA ETKİSİ	28
2.3. ULUS DEVLETİN EGEMENLİK ANLAYIŞI VE İNSAN HAKLARI ...	32
2.3.1. Devletin Koruyucu Rolü ve İnsan Hakları Sorunları	36
2.3.2. Endoktrinasyon Aygıtlarıyla Toplum Mühendisliği	38
2.3.3. İnsan Haklarının Sabıkalı Koruyucusu Olarak Devlet: Hem Yargıç Hem Sanık	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAKIN DÖNEMDE TÜRKİYE’DE İNSAN HAKLARI VE ULUS DEVLET RETORİĞİNİN GÜNCELLİĞİ

3.1. ULUS DEVLET RETORİĞİNİN GÜNCELLİĞİ	44
3.1.1. Bir Toplumsal Düzen Harcı Olarak Milliyetçiliğin Yeniden Üretimi	44
3.1.2. İdeolojik Aygıtların Neticesinde İçer Kapanık Bir Toplum	47
3.1.2.1. Eğitimde Yetersiz İnsan Hakları Vurgusu	49
3.1.2.2. Medyanın Sorunlu İnsan Hakları Algısı	51
3.1.3. Eril Düzenin Yeniden Üretimi: Türkiye’de Kadın Hakları	53
3.2. ULUSLARARASI KURUMLARIN TÜRKİYE’DEKİ İNSAN HAKLARINA ETKİSİ	55
3.2.1. Birleşmiş Milletler’in Kurum ve Sözleşmelerinin Türkiye’deki İnsan Haklarına Etkisi	57
3.2.1.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB)	58
3.2.1.2. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi	59
3.2.1.3. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme	61
3.2.1.4. Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri (CEDAW)	61
3.2.1.5. Uluslararası Çalışma Örgütü	63
3.2.2. Avrupa Birliği’nin Türkiye’deki İnsan Haklarına Etkisi	64
3.2.2.1. Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi	65
3.2.2.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	67

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ULUSLARARASI ENTEGRASYONA RAĞMEN TÜRKİYE'DE DEVAM EDEN
İNSAN HAKLARI SORUNLARI

4.1. ULUDERE (ROBOSKİ) OLAYI	69
4.2. TÜRKİYE VE MÜLTECİLER SORUNU	74
4.3. KADIN CİNAYETLERİ VE TÜRKİYE	79
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	83
KAYNAKÇA	88
DİZİN	98

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AIHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CEDAW	Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri
İHD	İnsan Hakları Derneği
İHA	İnsansız Hava Aracı
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
UIHB	Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri

TEZ METNİ

GİRİŞ

İnsan-merkezci (antropo-centric) düşüncenin bir ürünü olan insan hakları özü itibariyle rasyonalitenin insan yaşamındaki en kıymetli ve belirleyici değer olduğu savından hareketle tarihteki önemli mücadeleler sonrası elde edilmiş hakları temsil etmektedir. Lineer tarih okumasını savunan Kant, Hegel ve Marx gibi düşünürlerin evrensel bir nosyon ile felsefi zeminini kuvvetlendirdiği insan hakları kavramı, insanların ampirik alandaki irrasyonel koşullara karşı koyuşuna; idealar boyutunda sıkışan ahlak, vicdan, eşitlik, hak gibi düşüncelerin yeryüzüne indirilişine tekabül etmektedir. Bu noktada insan hakları kavramı açısından değinilmesi gereken en çarpıcı unsur insan haklarının evrensel bir felsefi zemin üzerinde bina edilmiş olduğudur. İnsan doğasının rasyonalite ile birlikte iyiye eğilimli olduğu düşüncesinden hareketle herhangi bir zamandan ya da mekândan azade, bütün insanlar için geçerli bir hak fikriyatı günümüzde ulaşılması arzulanan bir idea olarak düşünsel zeminde varlığını korumaktadır.

İnsan hakları hususunda diyalektik ilerlemenin öngördüğü çatışmalar dönemin egemen iktidarıyla toplum arasında gerçekleştiğinden insan hakları zamanla felsefi bir niteliğe sahip olmanın yanında siyasal bir niteliğe de bürünmüştür. Dönemin egemen iktidarlarından (krallardan) alınan kısmi tavizler neticesinde gelişen insan hakları böylelikle pozitif hukukun koruyucu şemsiyesi altına girmiş ve devlet insan hakları ilişkisi daha da önemli hâle gelmiştir. Pozitif hukuk aracılığıyla devletler insan haklarının evrensellik aynasını parçalamış ve insan haklarını aynanın bir parçası olan vatandaşlık kavramı ile sınırlandırmıştır. İnsan haklarının bir ülkenin vatandaşı olma önkoşuluna bağlanmış olması insan haklarının evrensellik iddiasına indirilmiş büyük bir darbe olarak, savaşların, göç hareketlerinin, vatansızların (*haymatlos*) gözlendiği dönemlerde büyük sorunlara yol açmıştır. Bu duruma ek olarak vatandaşlığın belli sorumluluk gerektirdiğinden hareketle, devletler ile bu sorumluluğu yerine getirmeyen bireyler arasında insan hakları sorunları gündeme gelmektedir. Dahası insan haklarının vatandaşlık düzlemine indirgenmesi, bireylerin potansiyellerini açığa çıkartmak adına düzenlenen ve bireylere sorumluluk yükleyen pozitif hakların devletler tarafından insan haklarına ve özgürlüklerine aykırı şekilde düzenlenme ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

Sekülerleşen toplumsal düzen, dönemin egemen iktidarları olan kralların gücünün sorgulanmasına ve tüm ulusun politik güç kaynağı olarak görülmesine neden olmuştur. Ulus devletlerin oluşmasına zemin hazırlayan bu olgu, toplumsal düzen adına hayali bir cemaat tahayyülünü gerekli kılmış ve milliyetçiliğin toplumsal düzenin yeniden üretiminde önemli rol oynadığı bu durum ise ülke içinde egemen ulusa aidiyet hissiyatı içinde olmayanlar açısından insan hakları problemlerine neden olmuştur. Buna ek olarak, ulusunun ebedi ve ezeli olduğu söylemi ile sarmalanan insanlar milliyetlerinin yüceltilmesinin bir sonucu olarak yabancılara karşı süregelen kalıp yargılar ile tutum ve davranışlarını şekillendirmektedir. Bu durum ise gerek ülke içi gerek ise ülke dışı toplumsal ilişkilerde insan haklarının ikinci plana itildiği durum ve olayları ortaya çıkarabilmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen dünya düzeniyle birlikte insan haklarının kavramsal çerçevesi, yoğun olarak, zaten var olan mevcut düzenin ideolojisi sayılan ve bu kavramın ortaya çıkmasına yol açan liberal söylem içerisinde çizilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra demokrasinin meşru norm kaynağı özelliğini kaybetmesiyle birlikte insan hakları meşru norm kaynağı olarak görülmeye başlanmış ve devletlerin görünüşte insan haklarına saygılı bir çizgide hareket etmelerine neden olmuştur.

Günümüzde pek çok teorisyen ulus devletlerin küreselleşme karşısında varlığını devam ettiremeyeceklerini iddia etmektedir. Ulus devletlerin küreselleşmenin antagonizması olarak varlığını sürdüremeyeceği iddia edilmesine rağmen bizatihi ulus devletler bütün bu ortak değer çatısını ifade eden kapitalizm ile doğrudan ilişki hâlindeki küreselleşmenin taşıyıcı kolonları olarak var olmaya devam etmektedir. Egemenlik boyutunda da ulus devletler sanıldığığının aksine etkinliğini kaybetmemiş, neoliberal sistem içinde bir şekilde varlığını sürdürerek gerek asimilasyon politikaları gibi iç egemenlik ölçeğinde gerekse de haklı savaş söylemi gibi dış egemenlik ölçeğinde birçok insan hakları sorunlarına yol açmıştır.

Ulus devletlerin insan hakları konusundaki en zayıf noktası ise insan hakları ihlalleri nedeniyle sanık konumunda bulunduğu durumlarda yargıcın da kendisi olma vaziyetidir. Medya ve benzeri araçlarla kamuoyu nezdinde ihlallerin üstü örtülmekte, güvenlik, egemenlik gibi söylemlerden toplumsal güç alınarak hukuksal

mekanizmalarla insan hakları ihlalleri hususunda etkin soruşturma yapılamamaktadır. Uluslararası kurumlar ise devletler arası bir örgüt olarak evrensel bir insan hakları temsiliyetini sağlayamamaktadır.

“Dönemin şartları” retoriğini belli ölçülerde kabul ederek mitolojik göstergelerden azade, hayali cemaat oluşturma gayesini kuruluş ideolojisine sindiren Türkiye’de de pek çok ulus devlette gözlenen benzer insan hakları sorunlarına rastlanmaktadır. Bu minvalde, temel haklardan ve aynı zamanda birinci kuşak haklarından olan yaşam hakkının ihlal edildiği vakalar ile de karşılaşılmaktadır. Uluslararası kurum ve örgütlerin Türkiye’deki insan hakları ihlallerinin önüne geçme adına olumlu bir takım etkileri olsa da yaptırım gücünün sınırlı oluşu sistematik bir iyileşmenin önüne geçmektedir.

Bu çerçevede, çalışmanın ilk bölümünde insan haklarının kavramsal tanımı, tarihsel gelişimi felsefi boyutta incelenmiş, devlet ve insan hakları ilişkisine ana hatlarıyla değinilmiştir. İkinci bölümde ise ulus devletlerin egemenlik ve güvenlik hassasiyeti ile insan haklarının evrensellik iddiası arasındaki gerilim irdelenmiştir. Üçüncü bölümde ulus devlet retoriğinin güncelliğini koruduğu, milliyetçiliğın toplumsal düzenin yeniden üretiminde etkin rol oynadığı Türkiye’de egemenlik ile insan hakları arasındaki ihtilaf üzerinde durulmuş ve uluslararası kurumların Türkiye’deki insan haklarına etkisi tartışılmıştır. Son bölümde ise uluslararası entegrasyona rağmen Türkiye’de gözlenen belli başlı insan hakları sorunlarının gözlenebileceği, Uludere olayı, mülteciler sorunu ve kadın cinayetlerine odaklanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL TANIMLAR, TARİHSEL GELİŞİM, DEVLET VE İNSAN HAKLARI İLİŞKİSİNE GENEL BAKIŞ

1.1. İNSAN HAKLARININ TANIMI

İnsan haklarının herkes tarafından kabul gören bir tanımını yapmak güçtür. Ulusüstü bir tanım yapılmaya çalışıldığında, kültürel rölativizm gibi bir takım etmenler insan haklarının genel geçer bir tanımının yapılmasını güçleştirmektedir. Ayrıca insan hakları denilince insanın birey olmaktan kaynaklanan haklarına mı, yoksa temellerini John Locke'un attığı yaşama, hürriyet, mülkiyet haklarını kapsayan temel haklarına mı atıf yapıldığı tanımın yapılmasını güçleştirici bir diğer etmendir. Analiz seviyesindeki bu hassas ayrıntı içinde de evrensel bir tanım yapmanın güçlükleri bulunmaktadır. Örneğin yaşam hakkı, hürriyet hakkı ve mülkiyet hakkını kapsayan temel hakları ele aldığımızda mülkiyet hakkının ülkelere göre farklı önem seviyelerine haiz olduğu görülmektedir.

Bütün bu analiz seviyesindeki ve kültürler arası evrensel değer oluşturmanın güçlüklerine rağmen "insan hakları" zaman ve mekân etmenlerinden azade, ulus, etnisite, cinsiyet, din, sosyal sınıf ayrımı gözetilmeksizin insanın sadece ve sadece insan olmaktan dolayı sahip olduğu haklar olarak tanımlanmaktadır. İnsan hakları dönemimizde insanı tamamlayıcı unsurlardan biri olarak görülmektedir (Kalabalık, 2009: 23). Bir başka deyişle, insan hakları rasyonaliteye sahip insanın hiçbir özel çaba göstermeden edinmesi gerektiği bir hak olarak görülmüştür.

1.2. İNSAN HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE RASYONALİTE VURGUSU

İki milyon yıl önce Australopithecus ile ilkel taş aletler yapmasıyla başlayan, Homo- Homo Erectus ile Afrika kıtasına yayılan, Homo Sapiens-Sapiens ile ateşi bulup doğaya karşı üstünlüğü ele geçiren, tarımsal üretim yapıp toplumsal işbölümü yapan, artı değer ile toplumsal sınıfları oluşturup, en üst toplumsal yapılanma ile devleti oluşturan insanlık, lineer tarih okuyucularına göre sürekli bir ilerleme hâlinindedir (Anar, 2000: 24). İnsan haklarının düşünsel zemini çok eskilere kadar uzanmaktadır. Antik Yunan felsefesinde insan hakları ile ilgili evrensel ortak bir fikriyat yoktur ancak Stoik filozoflar devleti her şeyin üstünde tutan anlayıştan sıyrılarak insanın tabiatı gereği özgür ve eşit doğduğunu iddia etmişlerdir (Kalabalık, 2009: 40). Orta Çağda ise insanın tanrısal yaratılışın bir ürünü olduğu iddiasını taşıyan Hristiyan düşünce insanın değerini

göstermesi açısından önemlidir. Ancak insan haklarının kavram olarak biçimlenmesinde, öne çıkmasında doğrudan olmada da olaylı olarak lineer tarih okumasına sadık Aydınlanmacı düşünürlerin etkisi bulunmaktadır. (Çeçen, 1995: 11). Lineer tarih anlayışında rasyonalite ile insanlığın tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar süregelen bir gelişim içinde olduğu düşünülmektedir. Aydınlanmacı düşüncenin bu optimist yanı insan haklarının gelecekte daha iyi bir noktada olacağı iddiasını içermesi bakımından önem arz etmektedir.

Aydınlanmacı düşünürlerden olan Hegel, insanların tininde *tezcanlılığın* ve *dikkafalılığın* bulunduğunu ve bu özelliklerin aktüel olan düzeni eleştirmesine yol açacağını belirtmiştir. Negatif bir tutumla eleştirilen aktüel düzenin de yerini ideal olan düzene bırakacağını öngörmüştür (Hegel, 1969: 56-60). Zamanla ideal olan düzenin de eskiyerek aktüel hâle geleceği, yeni bir ideal düzen tasavvuru ile birlikte insanlığın sürekli bir gelişim içinde bulunacağı düşüncesi (Kelly, 1965: 788) rasyonalite ile ampirik dünyadan kopma yetisine sahip insanın değerini ortaya çıkarmaktadır. İlk toplumsal sınıflarla birlikte ortaya çıkan kölelik, Hegel'in *Efendi ve Köle Diyalektiği*'nde belirttiği gibi köleliğe karşı bir direnişi de beraberinde getirmiş (Hegel, 1964: 47), zamanla aktüel olan köleliğin var olduğu toplumsal düzen yerini ideal olan kölesiz topluma bırakmıştır. İnsanoğlunun tinindeki değişime neden olan *tezcanlılık* ve *dikkafalılık*, insanlık var oldukça sürececek bir mücadelenin en temel parçalarından olmuştur.

İtalyan Rönesansı'nın önderlerinden Dante, Petrarch ve Boccaccio ile Hümanizm kavramı temellendirilmiştir. Rönesansın manifestolarından *Oratio de Hominis Dignitate*'yi (İnsanlık Değeri Üzerine Söylev) yazan Pico Della Mirandelo insanın hayvandan farklılaşan yetisinin anlama kabiliyeti olduğunu on beşinci yüzyılda din ile örtüşük bir çizgide belirtmiştir (Mirandelo, 2006: 15- 37). İnsanı tansık (mucizevi) bir canlı olarak ele alan Pico sadece Hristiyan kaynaklardan değil insanlığı etkilemiş çoğu din kaynaklarını kullanarak böyle bir yorumda bulunmuştur. Bu akım, insanın değerini göstermesi açısından önemlidir, ancak insan hakları kavramı, Immanuel Kant ve Hegel gibi Aydınlanmacı düşünürler ile birlikte usu etkin kullanma yetisine sahip insanın değerinin, onurunun belirtilmesiyle birlikte temellendirilmiştir.

İnsan hakları düşüncesi insan-merkezci (antropo-centric) bir düşüncedir (Erdoğan, 2012: 31). Başka bir deyişle, insan hakları düşüncesi diğer bütün hak iddialarının üstünde, insan olmanın kıymetli olduğu savından hareket eder. Dünya üzerindeki diğer canlılara nazaran daha üstün özelliklere sahip olduğunu savunan insan-merkezci düşünce terk edildiği zaman insan haklarının diğer canlıların haklarından daha üstün olamayacağı gibi bir sorunsal ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu üstünlük tahayyülünü kurabilmemizin en temel nedeni insanın sahip olduğu akıl ve iradedir. Doğal olarak diğer canlılarda gözlenen saldırganlık eğilimi insanlarda da bulunmaktadır (Çeçen, 1995: 27). Ancak insan barındırdığı akıl ve irade sayesinde bu saldırgan doğasını törpüleyebilir, minimize edebilir. Dolayısıyla, insanı diğer canlılardan üstün kılan yegâne özelliği rasyonaliteye sahip olmasıdır. Tarihte aydınlanmacı düşünürlerle literatüre tam mânasıyla giren rasyonalite kavramını incelemek için bu felsefi akımın en önemli düşünürlerinden biri olan Immanuel Kant'ın "*Saf Pratik Akıl*" nosyonunu irdelemek gerekmektedir. Rasyonaliteyi insanın doğadan farklılaştığı bir kavram olarak gören Kant, doğa ile insan özgürlüğünün dikatomik, bir başka deyişle çatışan bir ilişki içinde olduğunu belirtir. Aynı zamanda ahlak da ampirik dünyada bulunmaz ve o rasyonalitemizle birlikte oluşturduğumuz idealar dünyasına ait bir kavramdır. Ödev bilinci tam da bu noktada belirlemektedir. Kant'a göre zaman ve mekân ile ilintili saf akıl basit tabiriyle bir şeyi idrak etme yetisidir. Pratik akıl ise daha çok araçsallaşmıştır ve faydacı bir nosyona sahiptir. Saf pratik akıl ise insanın diğer canlılardan farklılaşmasına yol açar ve ödev bilinciyle hareket etmesine neden olur (Arendt, 1982: 13-40). Örneğin, bir depremin olduğunu idrak etmek saf akıl ile elde edilebilecek bir şeydir. Deprem dolayısıyla insanın şayet bir bina içindeyse o binadan çıkma isteği, tehlikeden uzaklaşma arzusu pratik aklıyla mümkündür. Lakin binanın içerisinde diğer insanların da tehlike içinde olduğu ve onlara tehlike içinde yardım etme bilinci saf pratik aklın alanıdır. Bu bağlamda insan, saf pratik aklını etkin kullanabilen, özgürlüğünü otonomisindeki her şeyi yapabilme istencinden değil, bilakis sorumluluk ve ödev bilinciyle hareket etmesinden alan bir varlıktır. Bu nedenle insanlık tarihinde rasyonalitenin eleştirel yapısı ve huzursuzluğunun bir sonucu olarak toplumsal ölçekte birçok ayaklanma ve devrimle karşılaşmıştır. Toplumsal düzendeki adaletsizlikler, ekonomik açıdan büyük seviye farklarının bulunması, kitlelerinin isteklerinin yeterince karşılanmamış olması gibi nedenlerle ayaklanmalarla karşılaşmış, bunların bir kısmı

devrimlere dönüşerek yeni sosyal yapılanmalara yol açmıştır (Çeçen, 1995: 28). Tarihteki bu önemli devrimler insan haklarının gelişimi açısından önemli yere sahiptir. Özellikle *Muhteşem Devrim* olarak adlandırılan 1688 Devrimi ve 1789 Fransız Devrimi ile birlikte politik özgürlük daha baskın bir şekilde vurgulanmış, iktidarın keyfi uygulamalarına kayda değer sınırlandırmalar getirilmiştir.

Karl Marks, 1844'te yayımladığı *Yahudi Sorunu* kitabında Bruno Bauer'in Yahudi özgürlüğü ile ilgili savlarına politik özgürleşmenin insani özgürleşmeyi getirmediğini açıklayarak cevap vermiştir (Marx, 1997: 17). Bu durum bize insan haklarının politik özgürlüğe indirgenemeyecek bir şekilde hassas bir kavram olduğunu hatırlatması açısından önemlidir. Ancak Batı açısından insan hakları kavramı genelde medeni ve siyasi haklarla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Batı'nın liberal söylemi her zaman için bu yönde olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, bu duruma son vermek yerine, bu vurgunun daha da güçlenmesine neden olmuştur. (Beetham, 2014: 141.) Kapitalist üretim sisteminin bir sonucu olarak son dönemde artan gelir adaletsizliği, gerek makro gerek mikro ölçekte çoğunluğun asgari yaşam standartlarından uzaklaşmasına yol açmıştır. Bu durumu dikkat çekici bir şekilde açıklayan Alain Badiou, dünya nüfusunun bir yıllık temel besin ve içme suyu imkânlarının Kuzey Amerika ve Avupa'nın bir yıldaki parfüm harcamalarına aşağı yukarı denk olduğunu belirtmiştir (2013: 37). Dolayısıyla, sadece politik özgürleşmeye atıfta bulunan bir insan hakları kavramsallaştırması insanı politika çadırının içinde hapsederek diğer önemli özgürleşme alanlarından ekonomik ve sosyal özgürleşmenin gündem dışı kalmasına yol açmaktadır.

Daha önce de vurgulandığı gibi rasyonaliteye haiz insanlık Aydınlanmacı ekole göre sürekli bir gelişim içindedir. Gelişimle birlikte sosyal sınıflarda da sürekli bir değişim söz konusudur. Günümüzü de hâlâ etkileyen en önemli değişim noktalarından biri de Sanayi Devrimidir. Endüstriyel seri üretim, yeni sosyal sınıfların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde kentleşmeyle birlikte kent ile taşra arasındaki iş bölümü, gelişen pazar nihayetinde burjuvazi ve proletarya gibi sınıflarının ortaya çıkması, insan haklarının ne kadar dinamik bir kavram olduğunu, zaman içinde ortaya çıkan, değişen, dönüşen toplumsal tabakalarla birlikte retoriğindeki eksenin ne kadar çabuk değişebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla toplumsal sınıfların birbirleri

arasındaki mücadelenin bir sonucu olarak ortaya çıkan insan hakları kavramı evrilmeye oldukça müsait bir iktidar sorunsalı olarak karşımıza çıkmaktadır (Anar, 2000: 25).

Rumen düşünür Emile Cioran, tarihi insanın can sıkıntısının kanlı bir ürünü olarak belirtmiştir (2013: 99). İnsanlar usun vermiş olduğu eleştirel güce ve yapıcı huzursuzluğa dayanarak sürekli bir değişim arzulamaktadır. Modern dönemde değişim, sanılan aksine çok daha kanlı bir boyutta devam etmektedir. Bunun en temel nedeni olarak insanın tutum, davranış, fikir ya da eylem açısından uzun vadede öngörülebilir bir izleğinin bulunamayacağı gösterilmektedir. İnsanın dâhil olduğu her olay ya da olgunun insan hakları ile ilişkilendirilmesi ise insan haklarının içini boşaltma tehlikesini taşımaktadır. İnsan hakları alanındaki literatürün giderek genişlediği bir durumda insan hakları enflasyonu gündeme gelmektedir. Bu haklar enflasyonu da netice itibariyle insan hakları söyleminin değer kaybına uğramasına yol açabilmektedir (Erdoğan, 2012: 7). Teknolojik ilerlemeyle birlikte iletişim kanallarının hızlanması, bilişim alanındaki gelişmeler hem kitlesel hem de bireysel bazda insanın yeni hak taleplerinin daha hızlı ve daha rahat ortaya atılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, insan haklarının frekans aralığı da giderek genişlemiştir. Ancak bazı hakların elzem olduğu gerçeğini unutmamakla birlikte insanın dâhil olduğu her olay ya da olgunun insan haklarının konusu hâline getirilmesi günümüzde insan hakları enflasyonuna yol açmıştır. Bu durum ise insan haklarının ahlaki açıdan gücünün zayıflamasına ve söyleminin tekdüze bir söylem hâline gelmesine yol açmıştır (Erdoğan, 2012: 25).

1.3. DOĞAL HUKUK, POZİTİF HUKUK AYRIMI VE DEVLET- HUKUK İLİŞKİSİ

Günümüzdeki insan hakları anlayışının dayanak noktalarından biri ve belki de en önemlisi doğal hukuk anlayışıdır. Doğal hukuk etiğinin geçmişi antik Yunan'a kadar uzanır. Genel itibariyle evrende, doğada ve insan doğasında rasyonel bir düzenin varlığının kabulü üzerine bina edilen doğal hukuk kavramı doğal düzenin bir parçası olarak insanın kendi rasyonalitesiyle amaçlarını ve bu amaçların gerektirdiği davranış biçimlerini keşfetme ve bunlara uygun davranma ön kabulüne dayanır (Uslu, 2009: 25). İnsan haklarının temellendirildiği dört ana yaklaşımdan biri olan doğal hukuk (*ius naturale*) anlayışı doğa ile paralel bir doğru aklı öngörmektedir. Cicero'nun da aşkın bir

referansla Tanrı düzeninin bir parçası olarak gördüğü doğal hukuk, zaman ve mekândan azade olmasıyla insan haklarının bir diğer dayanak noktalarından olan Kantçı etik anlayışıyla büyük benzerlikler taşımaktadır. Buna ek olarak Kantçı etik anlayışı da doğal hukuk anlayışı gibi apriori yasalardan oluşur ancak daha önce de değinildiği gibi Kantçı etikte deontolojik dogma ve kategorik buyruk kavramları; insanın özgürleşmesinin hayvanlardan farklı bir şekilde saf pratik aklını kullanarak sorumluluk ve ödev bilinciyle mümkün olacağı savından hareket eder. Görüldüğü üzere iki yaklaşım da evrensel hukuk anlayışını yer yer kesişen bir doğrultuda savunmaktadır. İnsan haklarının temellendirildiği geri kalan diğer yaklaşımlardan biri önderliğini Jeremy Bentham'ın yaptığı faydacılık ekolüdür. Faydacı etik, iyiliği ve mutluluğu haz ile açıklamaktadır. İyilik ve mutluluk bireyin bir eylem ya da davranıştan aldığı haz ile, kötülük ya da mutsuzluk ise bireyin hissettiği acı ile belirlenmektedir. Bu ekole göre insanın amacı iyilik ve mutluluğa ulaşmak olduğundan bireyin davranışını yöneten ilke hazzı maksimize etme acıyı minimize etme olmalıdır. Faydacılık ekolü, eylem-toplam fayda ilişkisiyle hareket ettiği için insan hakları kavramı açısından tehlikeli noktalara işaret edebilir (Uslu, 2009: 22). Örneğin, bir toplumdaki azınlıklar toplam fayda (haz) nedeniyle çoğunluğun tahakkümü altına girebilir. İnsan haklarının temellendirildiği son teori de sözleşme etiğidir. Bu teori ise, Rousseau ve Hobbes gibi teorisyenlerin izleğinde insanları kendi çıkarlarını gözeten, otonom bireyler olarak görür. Bu yaklaşıma göre siyasi toplumun biçimini, üzerine inşa edilecek kuralları ve tarafları bağlayacak şartları karşılıklı rıza yoluyla belirlemeleri gerekmektedir (Uslu, 2009: 21).

Doğal hukuk, insan doğasında rasyonel bir düzenin olduğunu önkoşul olarak kabul eder. Bu önkoşul hem klasik hem de modern dönem doğal hukuk anlayışının temel argümanı oluşturur. Klasik doğal hukukun belli başlı temsilcileri arasında Cicero ve Thomas Aquinas gösterilir. Bu görüş, insanın toplumsal olarak “ortak iyi”ye ulaşmasını tahayyül ederken içinde Hristiyan nüveleri de yer yer barındırır. Hristiyan düşünce sistemi devlet otoritesi ile dinsel otoriteyi ayırmış ve Hristiyanlığın tanrısal boyutta bütün insanları eşit ve kardeş olarak görme düşüncesinden hareketle doğal hukuk öğretisine katkıda bulunmuştur. Tanrısal bir adalete tâbi olma yükümlülüğü de devlet otoritesinin en üst kertesini olan kralın manevra kabiliyetini zamanla sorgulamıştır. Bu durum, insan haklarına doğrudan bir atıf yapılmassa bile sonraki dönemlerde insan hakları fikrinin filizlenmesi açısından önem teşkil etmektedir

(Kalabalık, 2009: 42). Klasik doğal hukuk doktrini tam da bu nedenle ödev bilincini ortaya çıkarır. Tanrıya karşı sorumluluk hâlinin dünya düzenine yansımaları ifade eder. Doğal hukuk ile aşkın referans bağlantısını sorgulayan Hugo Grotius, hukuku insan aklının ürünü olarak görmektedir (Bix, 2004: 292). Bu durum da doğal hukuk anlayışını teolojiden ayırarak seküler bir zemine taşıma denemesi olarak önemlidir.

Seküler bir zemine taşınan doğal hukuk anlayışının zamanla yaygınlaşması neticesinde klasik doğal hukuk düşüncesi yerini modern doğal hukuk düşüncesine bırakmıştır. On yedinci yüzyıldaki matematik ve fizik alanındaki gelişmeler doğayı ahlak ile ilgisi olmayan (amoral) bir mekanizma olarak algılanmasına yol açmıştır (Uslu, 2009: 62). Neticesinde, tanrısal bir düzenin yeryüzündeki belirtisi olan bir doğa anlayışı kademeli olarak terk edilmiş, doğal hukuk da klasik anlayıştaki toplumsallık vurgusundan sıyrılarak modern anlamdaki bireysellik vurgusunu ön plana çıkarmıştır. Bu bireysellik vurgusunun en önemli temsilcilerinden biri Locke'tur. Locke doğal yasanın nihaî kaynağı olarak tanrıyı işaret etse de savunduğu fikirler açısından seküler bir görünümündedir (Uslu, 2009: 170). *Second Treatise* adlı eserinde insanların doğal dönemde tam bir özgürlük ve eşitlik durumunda bulunduğunu belirtmiştir. Fakat bu durumun istediğini yapıp eyleyebilme durumu, başka bir deyişle aşırı serbestlik durumu olmadığını; akıl ile ulaşılabilecek bir doğa yasası neticesinde hayat, sağlık, özgürlük ve mülkiyet haklarına zarar verilmemesi gerektiğini iddia etmiştir (Donnelly, 1995: 99).

Aydınlanmacı doğal hukuk düşünürleri insan hakları meselesini devleti önceleyen bir husus olarak gördükleri için meşruiyet kaynağını pozitif hukukun ötesinde aramaktadır. Toplumsal tabanın devlet aygıtlarını denetlemesi gerektiği savından hareketle aydınlanmacı doğal hukuk doktrini, devletin toplum ve birey üzerindeki tahakkümünü kabul etmemektedir (Sancar, 2004: 309).

İnsan haklarının felsefi ve ahlâki bir konu olmaktan çıkıp pozitif hukukun koruyucu çeperi içine girişi Batı Avrupa kaynaklıdır. Ancak bu durum, topyekûn evrensel bir hak talebi şeklinde olmamış, egemen iktidardan belli bir mücadelenin neticesi olarak alınan kısmî tavizler şeklinde olmuştur. İnsan hakları, yerel ve küresel meşruiyete, legal güç kullanabilme tekeline sahip devlete karşı sürülen iddialar niteliğinde olduğu için felsefi ve ahlâki durumunun özünde siyasal nitelik taşırlar. (Kalabalık, 2009: 36- 44). Bilinen en eski kanun niteliğine haiz Hammurabi

Kanunları'ndan günümüze uzanan pozitif hukuk kavramı yasa odağı, yaratıcısı ve denetleyicisi olarak devleti içerir. Toplumsal sistemi yeniden üretmek ile mükellef olan devletin liberal felsefeye göre varlık nedeni bireylerin doğal hak ve özgürlüklerini güvence altına almaktır (Şaylan, 2003: 49). Ancak bireyin doğal hak ve özgürlüklerini korumakla mükellef devlet varlık nedenine herhangi bir tehdit unsuru teşhis ettiğinde “*raison d'etat*”ında (devlet aklında) insan haklarını gündeme getirmediği iddia edilebilir. Toplumsal düzenin yeniden üretimi için gerekli koşulları tahsis etme sorumluluğundaki devlet, yeri geldiğinde baskı aygıtlarıyla varlığı için tehlikeli gördüğü insanlara ya da insan gruplarına şiddet uygulayarak insan haklarını göz ardı etmiş olmaktadır. Buna ek olarak daha sonra değinileceği üzere herhangi bir istisna hâlinde devletin hukukun dışına çıkabilme yetkisi uluslararası antlaşmalarda da kendine yer bulmuştur. Johan Galtung'a göre insan haklarının toplumsal yapısında devletler topluluğu ya da örgütü devletlerden sorumluluk bekleyerek devletlere meşruiyet sunar. Devletler de bireylere haklar sunarken onlardan ödev beklerler (1999: 18). Burada bireylerden ödev bekleme durumu şiddet için de meşru bir zemin yaratma ihtimalini gündeme getirmektedir.

İnsan haklarının günümüzde siyasal meşruiyet kaynağı olarak görülmesi devlet insan hakları ilişkisine farklı bir boyut kazandırmıştır. Westphalia Barış Antlaşması ile meşruiyet kaynağı tanrılardan devletin sahibi olarak görülen krallara geçmiştir. Samuel Barkin'e göre 1815'teki Viyana Konferansı ile Napolyonik savaşların bir sonucu olarak mutlak krallığın meşruiyeti sorgulanmış ve meşruiyet kaynağı monarşinin enstitülerinin üstüne kurulmuştur. 1848 Devrimi sonucunda gücü artan bürokrasi monarşinin gücünü zayıflatmıştır. Monarşik meşruiyetin normları bürokrasi ile bir koalisyon içinde olmak durumunda kalmıştır. Bismarck ve Woodrow Wilson'un etkisiyle sonraki süreçte milliyetçilik meşru norm hâline gelmiştir. J.J.Rousseau'nun “genel irade” zemini üstüne kurulu bu paradigmaya göre meşru norm kaynağı ne demokrasi ne de liberal haklardır. Bu görüşe göre meşru norm kaynağı millettir. Bu durum etnik yapısında farklılıklar barındıran ülkeler açısından azınlık sorununu ortaya çıkarmıştır. Barkin bir başka dönüm noktası olarak soğuk savaş dönemini göstermektedir. Soğuk savaş ile birlikte milliyetçiliğin yerini ideoloji almıştır. Hegemonların devletler adına müdahale ettiği, proksi ya da iç savaşların çıkarıldığı bir tarihsel döneme geçilmiştir. Soğuk savaş sonrasında Batı liberal demokrasilerinin galip gelmesiyle sivil ve politik hakların

temini devlet tarafından bir meşruiyet kaynağı olarak görülmüştür (Barkin, 1998: 229-252). Ne var ki bu meşruiyet kaynağının ne derece insan haklarının özüne hitap ettiği gerek devlet nezdinde gerekse uluslararası topluluklar/ örgütler nezdinde sorunlu bir husustur. Devletler insan haklarının meşruiyet kaynağı olarak görülmesiyle birlikte insan haklarını gözeten pek çok hukuksal düzenlemeyi hayata geçirmiştir. Ancak bu durum insan haklarını içselleştirmeyen, sadece uluslararası alanda meşruiyet kazanmak için insan haklarını gözeten yasalara sahip olan ülkeleri gündeme getirmektedir. İnsan haklarının meşruiyet aracına dönüşmesi insan haklarını gözeten hukuksal düzenlemelerin formalitede kalma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. İnsan haklarının amaç yerine araç olarak görülmesinin bir sonucu olarak hukuk pratikte devletin egemenlik ve güvenlik hassasiyetini önceleyebilme tehlikesini içinde barındırmaktadır.

1.4. İNSAN HAKLARININ SINIFLANDIRILMASI

İnsan hakları genel hatlarıyla bireysel haklar ve topluluk hakları, temel haklar ve temel olmayan haklar, pozitif statü hakları ve negatif statü hakları, kuşak hakları olmak üzere dört ana sınıflandırma üzerinden irdelenmektedir.

Devlet egemen sınıfın bir aracı olarak görüldüğünde bireysel hakların devleti ele geçiren hakim sınıfın egemen yapısını ve kültürünü empoze etmek için kurgulanmış haklar olduğu iddia edilmektedir. Bu hakların yeri geldiğinde egemenlik, güvenlik gibi söylemler öne sürülerek askıya alınabilme ihtimali de bulunmaktadır. Topluluk hakları da sadece üyesi olunan grubun çıkarını gözetme tehlikesine sahiptir. Böylelikle insan haklarının evrensel yapısı ile topluluk haklarının çıkar gözetmen parçalı yapısı arasında gerilim ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak, insan hakları temel haklar sınıflandırması ile yaşamsal ihtiyaçların yeterli görüldüğü alana sıkıştırılmaktadır. Böylelikle devletler sorumluluğunu bireylere yemek, barınma gibi temel ihtiyaçları sunarak sınırlandırmaktadır. Üçüncü olarak devletin bireyin potansiyelini açığa çıkartmak için müdahale ederek sunduğu pozitif statü hakları homojen bir toplum yaratmanın aracı hâline gelme ihtimalini içermektedir. Devletin müdahale etmeyerek sunduğu düşünülen negatif statü hakları ise özünde devlete ihtiyaç duymaktadır. Son olarak kuşak hakları insan haklarını ideolojik cenderenin içine çekme tehlikesini barındırmaktadır. Ancak ideolojik boyutu bir kenara bırakarak incelendiğinde birinci kuşak insan hakların

devlete karşı bireyin hak ve hürriyetini öncelemesi, ikinci kuşak insan haklarının devletin kalkınma gibi nedenlerle ihlal edebileceği dayanışma haklarını gündeme getirmesi insan haklarının gelişimi açısından önemli bir yer tutmaktadır.

1.4.1. Bireysel Haklar – Topluluk Hakları Ayrımı

İnsan hakları mücadelesi tarihsel süreç içerisinde bireysel özgürlük alanını genişletmiştir. Ancak bu durum insan haklarını tamamen bireysel haklar kalıbına uyduracak şekilde algılamaya neden olmamalıdır. İnsan hakları bireysel olduğu kadar kolektif hakları da niteler. Bireysel haklar, her bir bireyin başkasının iştirakine gerek duymaksızın kullanabileceği haklardır. Kolektif haklar ise ancak bir topluluk hâlinde kullanabilen haklardır (Kalabalık, 2009: 47). Örneğin grev ve lokavt hakları bireyin tek başına gerçekleştireceği eylemler olamayacağı için topluluk hakları adı altında incelenir. Toplumsal haklar Fransız Devrimiyle birlikte organize demokrasinin gelişmesine imkân sağlamıştır. Bu sayede haklar hangi ölçekte bakılırsa bakılsın kategorize edilebilmiş ve çok boyutlu şekilde incelenebilmiştir. Örneğin dini inanç hakkı, vicdan hürriyeti perspektifinden bakıldığında bireysel bir hürriyet iken, ibadet hürriyeti açısından bakıldığında kolektif bir nitelik taşımaktadır (Kalabalık, 2009: 47).

Topluluk haklarına farklı bir frekanstan bakan Kymlicka da topluluk haklarını iki temel küme altında incelemektedir. Birinci küme, grubun kendi üyeleri karşısındaki taleplerinden oluşur. İkincisi ise kahir ekseriyette topluluğun toplum karşısındaki hak talepleridir. Bir başka ifadeyle, topluluğun kendini dış etmenlerden koruma istenci ile talep ettiği haklardır. Bu durum küçük toplulukların kendi hak mücadelelerini daha görünür kılmaları açısından önemlidir (Kymlicka, 1998: 75-88). Dolayısıyla Kymlica topluluk haklarını olumlu bir bakış açısıyla insan hakları kavramını irdelemiştir.

Ancak topluluk hakları kavramı kimi teorisyenlerce eleştirel bir tutumla incelenmektedir. Kuçuradi'ye göre insan hakları denen haklar, grup haklarından ayrı olarak kişi haklarının bir kısmını, temel kişi haklarını oluştururlar. Bu haklar bütün insanların eşit olduğu, herkesin – kim olursa olsun- sırf insan olduğu için sahip olduğu haklardır (Kuçuradi, 2011: 45) Jack Donnelly, dayanışma yoluyla elde edinildiği düşünülen topluluk haklarına farklı bir açıdan bakarak topluluk haklarının sadece üyesi olunan grubun çıkarına hizmet ettiğini belirtmektedir (1995: 154). Bu yüzden Donnelly

topluluk haklarını sert bir şekilde eleştirerek insan hakları kavramının sahibi olarak toplulukları değil atomize bireyleri referans almıştır. Aynı zamanda günümüzde insan hakları hakkındaki tehlikenin bireysel haklara aşırı vurgudan dolayı kaynaklanmadığını belirten Donnelly, asıl tehlikenin topluluk haklarının karmaşıklığından kaynaklandığını iddia etmiştir. Donnelly’ye göre bu kavramın içindeki karmaşıklık, bireylere ek sorumluluk ve yükümlülük getirebilmesi ihtimali nedeniyle tehlikelidir (1995: 155).

Toplumsal haklar ve bireysel haklar kavramlarına farklı bir açıdan yaklaşan Galtung’a göre devlet egemen sınıfların aracı hâline gelmiştir ve egemen sınıf çoğunluk olsun ya da olmasın başka bir grubu egemen yapı ve kültür içinde asimile etmek için bireysel hakları bir araç olarak kullanabilir (1999: 36). Böylelikle devletlerin yol açtığı iki tür bireysel insan hakları probleminden söz edebiliriz. Birincisi bireysel hakları belli bir amaç için araçsallaştıran belli bir topluluğun himayesi altındaki devletler devleti ele geçiren hâkim grup dışında kalanlara kendi egemen yapısını ve kültürünü empoze edebilir. İkinci olarak da insan haklarına saygıyı birincil önem olarak görmeyen ve bireysel hakları güvenlik, kalkınma ve benzeri nedenlerle askıya alan devletler insan haklarına aykırı görülebilecek eylemlerde bulunabilirler.

1.4.2. Temel Haklar – Temel Olmayan Haklar Ayrımı ile İnsanın Zoe’ye İndirgenişi

İnsanlığın uzun ve zorlu sayılabilecek bir birikimin neticesinde elde ettiği insanın değer bilgisi, kendisine ilişkin bazı gerekleri “insan hakları” adı altında toplanmasına olanak tanımıştır (Kuçuradi, 2011: 43). Temel haklar ve temel olmayan hak iddiaları da bu değer bilgisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İnsanın ihtiyaçlarının bir hak iddiası taşıyabilecek nitelikte olup olmadığının evrensel kuralı veya sınırı olmadığı için hangi hakların temel hak hangi hakların temel olmayan hak olduğu da muallakta kalmaktadır. Buna ek olarak insan ihtiyaçlarının çeşitlilik arz etmesi de ihtiyaçları önem derecelerine göre sınıflandırmada genel geçer bir kabulün zorluğunu ortaya çıkarmaktadır. Örneğin hayatta kalma maddi bir ihtiyaç iken, özgürlük maddi olmayan bir ihtiyaç sınıflandırmasına girer. Böylelikle gıda, giyim, barınak, tıbbi tedavi gibi ihtiyaçların karşılanması kategorik olarak hareket etme, seçim yapma ya da kendini ifade etme gibi maddi olmayan ihtiyaçlardan ayrılır (Galtung, 1999: 70). Ancak

bu sınıflandırmanın dışında temel haklar ve temel olmayan haklar sınıflandırması genellikle insanın maddi ihtiyaçları referans gösterilerek açıklanmaya çalışılmıştır ve temel haklar maddi haklar ile ilişkilendirilmiştir. Dahası, güvenlik problemine yol açan savaş gibi olağan dışı dönemlerde maddi ihtiyaçların kısıtlı bir bölümü temel hakların tamamını kapsayacak şekilde idrak edilmiştir.

Henry Shue, sosyal demokrat bir anlayışla temel haklara yaklaşmış ve temel haklara maddi olmayan hakları da ekleyerek yeni bir temel hak tanımı yapmıştır. Shue'ya göre temel haklar üç ana etmen etrafında toplanmıştır. Birincisi iktidar baskısından azade olmak, ikincisi yaşamsal ihtiyaçların karşılanması, üçüncüsü de sivil ve politik özgürlükten yararlanmaktır. Temel haklar, herkesin minimum ihtiyacını gereklileriyle birlikte talep etmekten doğar ve bu haklar diğer insan haklarına kıyasla daha önemlidir. Dolayısıyla Shue'da hiyerarşik bir hak anlayışı vardır (1996: 30- 37). Örneğin, açlığın giderek yayıldığı ve insanlığı müşkül durumda bıraktığı bir ortamda mülkiyet hakları kısıtlanabilir veya askıya alınabilir. Buna ek olarak temel haklar koşullu bir şekilde ortaya çıkmazlar, bu haklar diğer hakların gerçekleşmesi için gereklilik teşkil eder (1996: 26).

Bu argümana karşı Donnelly, her hakkın eşit değerde olduğunu öne sürmüştür. Ona göre insan hakları temel haklar ile sınırlandırılmamalı, herhangi bir hiyerarşik sınıflandırmaya tabi tutulmamalı ve aynı zamanda biçimsel olarak kalmalıdır (2003: 41).

Temel haklar teorisinin en dikkat çekici eleştirilerden birini Agamben, “zoe”ve “bios” ayrımı ile yapmıştır. Agamben'e göre hukuk ve politika paradoksal bir ilişki içerisindedir. Modern politika da insanı “zoe”ye yani yaşamsal ihtiyaçların yeterli olarak görüldüğü alana hapsetmiştir. Bu nedenle de insan hakları devletin yaşamsal ihtiyaçları karşılamasının yeterli görüldüğü bir kavram olarak algılanmıştır. Modern demokrasi insanın yaşamsal ihtiyaçlarının karşılandığı bir çıplak hayatı insan hakları açısından yeterli gördüğünden “bios” yani nitelikli yaşam geri plana atılmaktadır. Dahası Agamben'e göre modern demokrasi insanların özgürlük ve mutluluklarını, kısıtlandığı mekân olan “zoe”de araması da ayrı bir paradoks oluşturmaktadır. Bir başka deyişle bugünün siyaseti Agamben'ne göre çıplak hayattan diğer bir deyişle “zoe”den başka bir değer tanımamaktadır (2013: 19). Günümüzdeki mülteci kampları, iltica gibi

birçok sorunu da içeren bu tartışım, özellikle son yıllarda bazı ülkelerde görülen politik istikrarsızlık neticesinde popüler bir nitelik kazanmıştır. Bu yarı kaos durumu, insan haklarının kapsamını daraltmış, onu Agamben'in terminolojisiyle zoe'ye hapsetmeye imkân tanımıştır. Örnek vermek gerekirse, Avrupa'ya göç etmek isteyen Afrikalılar Avrupa sınırları içerisindeki mülteci kamplarında son derece kısıtlı imkânlar ile hayatlarını idame ettirmektedir. Ya da yakın dönemde Suriye'de süregelen iç karışıklık nedeniyle Türkiye'de kurulan mülteci kamplarında yaşayan Suriyeliler yaşamsal ihtiyaçların insan hakları açısından neredeyse yeterli görüldüğü bir ortamda yaşamaktadır. Asıl önemli olan nokta ise modern devletlerin bu kısıtlı yaşam alanlarını insan hakları açısından uygun ve yeterli görmeleridir. Bunun sonucu olarak da Agamben'in sözünü ettiği öldürülebilen ama kurban edilemeyen kutsal insanın (*homo sacer*) kendini gerçekleştirebileceği gerçek özgürlük alanı "bios"ta aranmamakta aksine kapana kısıldığı "zoe"de aranmaktadır.

1.4.3. Pozitif Statü Hakları – Negatif Statü Hakları ve Devlet - Özgürlük İlişkisi

Kavramsal farklılaştırmasını Alman hukukçu Georges Jellinek'in yaptığı pozitif hak negatif hak ayrımı esasen üç ana hat üzerindedir. Koruyucu haklar, isteme hakları ve katılma hakları olarak tasnif edilen bu haklardan katılma hakkı bireyin siyasal sürece katılımının garanti altına alındığı haklar bütününe ifade eder (Kalabalık, 2009: 50). Diğer iki hak tasnifinden koruyucu haklar adından da anlaşılabilirliği gibi bireyleri devlete ya da belli bir topluluğa karşı koruyan haklar olarak negatif hak terminolojisine denk düşmektedir. İsteme hakları da devletin sorumluluklarını işaret etmesi bakımından pozitif hak anlayışıyla paralellik gösterir.

Pozitif hak, devletin belli bir alana müdahalesiyle bireylerin kapasitelerini gerçekleştirme olanağı yakaladığı haklardır. Pozitif hak anlamında düzenlenmiş yasaların amacı da birey özgürlüklerinin sınırlandırılması anlamına gelmemekte, aksine onları korumayı ve sınırlarını genişletmeyi ifade etmektedir. Hobbes'un neredeyse negatif olarak bireyin hiçbir koşulda kısıtlanmadığı durum olarak tanımladığı özgürlük anlayışının tersine Locke yasaları özgürlüğün üzerinde birer kısıtlama olarak değil bizatihi özgürlüğün bir parçası olarak görmektedir (Donnelly, 1995: 110). Pozitif hak kavramı devletin birey özgürlüğü için eyleme geçmesini amaçlar. Örneğin, Türkiye,

1997 yılında 8 yıllık kesintisiz eğitim yasasıyla birlikte pozitif hak anlayışı çerçevesinde bireylerin en az 8 yıl eğitim görmelerini zorunlu hâle getirmiştir. Bu düzenlemenin amacı bireylerin kendi potansiyellerini olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda bireylerin özgürlük alanını kısıtlayan bir düzenleme değildir. Pozitif hak ile bireyin kendi potansiyelinin farkına vararak özgürlük alanını genişleteceği ileri sürülmektedir. Ancak devletin en temel amaçlarından olan toplumsal düzenin üretimi söz konusu olduğunda pozitif hak, evrenselliğinden sıyrılmakta devletin rejimini, egemenliğini, güvenliğini gözeten bir forma girmektedir. Dolayısıyla pozitif hakkın evrensel insan hakları düşüncesi ile çelişmeyecek içeriğe sahip olması önem taşımaktadır.

Bazı teorisyenlere göre ise pozitif haklar negatif haklar tasnifi yapaylığa işaret eder çünkü negatif statü haklarının kurumsallaşabilmesi, hak sahiplerinin bu hakları kullanabilmesi için devletin çeşitli şekillerde katkılarına ihtiyaç duyulmaktadır (Kalabalık, 2009: 48). Bir başka deyişle devletin bazı hakların tatbiki için bireylere özgürlük alanını sunması da bir tür devlet müdahalesi anlamına gelmektedir.

Bir diğer sorunlu durum da negatif hak ve pozitif hak tasnifinin görüş açısına göre değişkenlik gösterebilmesidir. Örneğin, geçim hakkı pozitif bir hak olarak görülürken güvenlik hakkı da negatif bir hak olarak algılanmaktadır çünkü geçim sorunu yaşanıldığında devletin sosyal yardımları beklenmektedir ve güvenlik hakkının kullanılabilmesi için bireylerin özgürlüğünün devlet ya da başka bireyler tarafından kısıtlanmamış olması gerekmektedir. Ancak güvenlik hakkından söz edebilmek için de devletin belli önlemler alması gerekmektedir. Polis kuvveti, ceza mahkemeleri, hapisaneler, polis okulları, avukatlar, askerler ve kişisel güvenlik ihlallerini önlemek oluşturulan diğer kurumlar fiziksel güvenlik için önlem alır, ihlal edenleri tespit eder ya da cezalandırır (Shue, 1996: 37). Bu nedenle negatif hak olarak algılanan fiziksel güvenlik hakkı özünde pozitif hak niteliği taşımaktadır. Başka bir ifadeyle devlet, her iki hak kavramında da aktör olarak var olmaktadır. Negatif statü haklarının ve pozitif statü haklarının sağlanması için devlet müdahalesine ihtiyaç duyulmaktadır.

1.4.4. Kuşak Hakları

İnsan haklarının kuşak hakları adı altında sınıflandırılması ilk olarak Fransız hukukçu Karel Vasak tarafından yapılmıştır. Toplumsal dinamiklerin tarihsel süreç içerisinde değişmesi sonucunda oluşan bu sınıflandırmada birinci kuşak insan hakları büyük ölçüde siyasi hakları, ikinci kuşak insan hakları sosyal ve kültürel hakları, üçüncü kuşak insan hakları da dayanışma haklarını kapsamaktadır (Donnelly, 1995: 153).

17. ve 18. Yüzyıllarda Amerikan ve Fransız devrimlerinin neticesi olarak doğan birinci kuşak insan hakları büyük ölçüde burjuva demokratik devriminin sağlamış olduğu siyasi hakları niteler. Sözü geçen dönemde sosyal dönüşümün sonucu olarak güç kazanan burjuvazinin aristokrasi karşısında talep ettiği haklar, nihayetinde devletin bireylere müdahale alanını sınırlandırmış ve siyasi hakların kazanılmasını sağlamıştır. Hürriyet ve eşitlik mottosu özellikle Fransız Devrimi açısından düşünüldüğünde yalnızca ülke sınırları içerisinde dile getirilmemiş, zamanla evrensel nitelikteki bir söylem hâline gelmiştir. Görüldüğü üzere birinci kuşak insan hakları kişi güvenliği gibi pozitif hürriyetleri içerse de devletin bireylere müdahale etmesini sınırlandırması bakımından ağırlıklı olarak negatif özgürlük alanındaki düzenlemeleri içerir. Tarihsel kazanımı açısından birinci kuşak haklar, devlete karşı bireyin temel hak ve hürriyetini belirleyen, bireye siyasi gücün müdahale etmeyeceği temel bir özgürlük alanı sağlayan haklardır (Dağı ve Polat, 2004: 45). Dolayısıyla, yaşam hakkı ve kişi dokunulmazlığı, kişi özgürlüğü ve güvenliği, düşünce ve düşüncüyü açıklama özgürlüğü, inanç ve ibadet özgürlüğü, konut dokunulmazlığı, mülkiyet hakkı, eşitlik hakkı, dernek kurma hakkı, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, çalışma özgürlüğü, dilekçe hakkı, seçme ve seçilme hakkı gibi bir takım haklar birinci kuşak insan hakları tasnifinin içinde yer almaktadır (Arcan, 2006: 42).

İkinci kuşak haklar ise başka bir toplumsal dönüşümün sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte sermayenin belli ellerde toplanması, zamanla sosyal eşitsizlikleri daha da derinleştirmiştir. Refah seviyesi büyük ölçüde artan burjuvazinin karşısında işçi sınıfı tarihsel bir dizi mücadelenin sonucunda hak taleplerini daha da baskın bir şekilde ifade eder hâle gelmiştir. 1871 Paris Komünü deneyiminden, 1917 Ekim Devrimi'ne ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar bir dizi tarihsel

mücadele, sosyal hakların tanındığı kanun ve anayasaların hazırlanmasına olanak tanımıştır. Bu nedenle ikinci kuşak insan haklarının en önemli parçası kabul edilen sosyal haklar, ekonomik açıdan zayıf insan gerçeğinden yola çıkar ve sosyal adaletin gerçekleşmesini amaç edinerek eşitlikçi bir düzen kurmayı amaç edinir (Kalabalık, 2009: 53). Bu minvalde çalışma hakkı, sendika kurma hakkı, grev ve toplu sözleşme hakkı, işyeri yönetimine katılma hakkı, dinlenme hakkı, sosyal güvenlik hakkı, parasız öğrenim ve eğitim görme hakkı, sağlık ve beslenme hakkı gibi haklar ikinci kuşak haklar sınıflandırmasının içinde yer almaktadır (Arcan, 2006: 42).

İkinci Dünya Savaşı'nda deneyimlenen vahim olayların sonucunda üçüncü dünya ülkelerinin baskısıyla gündeme gelen “dayanışma hakları” ise günümüzde üçüncü kuşak insan haklarının özünü oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nda bilim ve teknolojiye ilerlemenin askeri alandaki yansımalarından edinilen deneyimler neticesinde barışçıl bir ortamın tahsisini için özellikle mağdur olan üçüncü dünya ülkelerinin talebi neticesinde barış hakkı, silahsızlandırılmış bir dünyada yaşam hakkı gibi hak iddiaları dile getirilmiştir (Kalabalık, 2009: 53). Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla artan insan nüfusu, göç dalgalarıyla bir anda büyüyen şehirlerdeki düzensiz yapılanma, sanayileşme gibi bir takım etmenler yüzünden çevre hakkı da yirminci yüzyılın son döneminde önem kazanmış ve üçüncü kuşak insan haklarının içinde yer almıştır.

Kapitalist devletlerin birinci kuşak insan haklarına saygıya özen gösterdiği, sosyalist devletlerin de sosyal ve kültürel hakların dâhil olduğu ikinci kuşak haklarına önem verdiği düşünüldüğünde üçüncü kuşak insan haklarının siyasal içeriğinin zayıf olduğu iddiası gündeme gelmektedir (Kalabalık, 2009: 53). Ancak birinci ve ikinci kuşak insan haklarının herhangi birine önem vermenin, devletin rejimini belirlediği iddiası insan hakları kavramını araçsallaştırma, rejimin nesnesi yapma tehlikesini taşır. Böyle bir iddia insan haklarını bütünsel bir yaklaşımla irdelemenin önüne geçmektedir. Böyle bir durumda Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte devletlerin ikinci kuşak insan haklarını önemsememelerinin, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde ikinci kuşak hakları ilgilendiren maddelere uyulmaması sonucunu doğurması beklenirdi. Ancak çalışma hakkı, dinlenme hakkı, sosyal güvenlik hakkı, parasız öğrenim ve eğitim görme hakkı, sağlık ve beslenme hakkı gibi haklar hâlâ güncelliğini korumaktadır. Ekonomik sistemin değişmesi bazı haklarda eşitsizlik durumunu ortaya çıkarsa bile o

hakların yok edilmesi sonucunu doğurmamaktadır. Örneğin özel okulların bir ülkede yaygınlaşması neticesinde paralı eğitim, parasız eğitim hakkını yok etmemekte ama bireylerin eşit standartlarda eğitim görme düşüncesini etkisiz kılmaktadır.

Böyle bir eşitsizlik ortamından daha tehlikelisi, devletin suni gerilimler yaratarak kuşak haklarında belirtilen herhangi bir hakkı istisnai durumlar oluşturarak askıya alma ihtimalidir. Örneğin, milli güvenlik, kamu düzeni, genel asayiş, genel ahlak gibi esnek kavramlarla devlet, siyasal sisteme muhalefeti bireysel ve kolektif düzeyde askıya alabilir. Ya da ikinci kuşak hakları ekonomik istikrarın korunması veya mali kaynakların yeterliliği gibi iddialarla kısıtlayabilir (Sancar, 2004: 319).

Kuşak hakları ideolojik ayrımların ötesinde bütüncül bir şekilde kavrandığında insan haklarının evrensellik iddiasına katkıda bulunmaktadır. İkinci kuşak haklardan olan çalışma hakkı, sendika kurma hakkı, grev ve toplu sözleşme hakkı, işyeri yönetimine katılma hakkı, dinlenme hakkı, sosyal güvenlik hakkı, parasız öğrenim ve eğitim görme hakkı, sağlık ve beslenme hakkı gibi haklar birinci kuşak hak sınıflandırmasına dâhil olan yaşam hakkı ve kişi dokunulmazlığı, kişi özgürlüğü ve güvenliği, düşünce ve düşünceyi açıklama özgürlüğü, inanç ve ibadet özgürlüğü, mülkiyet hakkı, eşitlik hakkı ile birlikte düşünüldüğünde insan hakları yapbozu evrensel anlamı olan bir tablo ortaya çıkarmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUS DEVLETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE İNSAN HAKLARINI EVRENSELLEŞTİREBİLME GÜÇLÜĞÜ

Küreselleşme olgusuna rağmen ulus devletlerin egemenlik anlayışında keskin bir dönüşüm yaşanmamaktadır. Devletler sanıldığı gibi aksine birey yaşamına daha fazla müdahale etmekte, insan haklarını bir ülkenin vatandaşı olma önkoşuluna bağlanması nedeniyle insan haklarının evrensellik iddiasına ket vurmaktadır. Demokrasi ve sivil toplumun insan haklarının gelişimine katkısı sınırlı kalmaktadır. Ulus devletin egemenlik hassasiyeti ise azınlıklar ve dışlanan toplumlar üzerinde baskı yaratmaktadır.

Homojen bir toplumsal düzen tasavvuruyla ulus devletler liberalizm içindeki çelişkiyi gündeme getirmektedir. Liberal bakış açısıyla bireysel özgürlük ulusal özgürlük ile ilişkilendirilmektedir. Ulusal özgürlük bu hususta yabancı boyunduruktan azade olma ve ulusal kaderini tayin hakkını nitelemektedir. Ancak ulusal özgürlük ile bireysel özgürlük analojisi tehlikeli bir duruma işaret etmektedir. Bireyler kendi ırkının baskıcı yönetimini bu sayede onaylayabilmektedir (Hayek'ten aktaran Conwey, 2002: 2). Bu durum da yabancı düşmanlığını ve mülteciler sorununu gündeme getirmektedir. Dolayısıyla tek bir ulus tahayyülüne dayanan ulus devletler liberalizm içindeki çelişkiye işaret etmektedir. Liberal ideolojinin aydınlanmanın getirdiği değerler üzerinden gün yüzüne çıkardığı insan hakları kavramı bu nedenle liberalizm içindeki çelişkilerden biri olan ulus devlet kavramı ile gerilimli bir ilişkiye sahiptir.

2.1. YİRMİNCİ YÜZYILIN PARADİGMASI OLARAK ULUS-DEVLET

Ulus devletlerin yeni ve tarihsel oldukları kabul edilmekle birlikte her ulus devlet içinde var olan ulusların ezeli bir geçmişten kaynaklandığına ve sınırsız bir geleceğe doğru ilerlediğine inanılır (Anderson, 1995: 25). Bu noktada devletlerin en ayırt edici niteliği kurdukları düzenin öncesiz ve sonrasız gibi sunmaktır (Balibar ve Wallerstein, 2013: 109). Çünkü her ulus devlet toplumsal düzenin oluşturulabilmesi ve yeniden üretilebilmesi için sınırları içerisinde yaşayan insanları hayali ve ortak görünen bir homojenliğinin bulunduğunu belirtme ve bu ortak özelliğin daimi olduğu iddiasını sürekli tekrarlama isteğindedir. Zamanla çok farklı amaçlar doğrultusunda hareket eden devletler bile (örneğin hanedanla ilgili) ulusal olmayan devlet aygıtları ile aşama aşama ulus devletin unsurlarını üretmişler ya da iradeleri dışında ulusallaşmış ve toplulukları ulusallaştırmaya başlamıştır. Neticesinde de merkantalizm, feodal aristokrasinin evcilleştirilmesi ve devlet menfaati gibi öğretiler ön plana çıkmıştır. (Balibar ve

Wallerstein, 2013: 109). Bu sayede ulus-devletler ideolojik aygıtların yardımıyla toplumların ırk, dil, din gibi farklılaşan özelliklerini onlara unutturup veyahut daha da sistematik bir şekilde onları asimile edip hayali bir homojenize toplum oluşturabilmişlerdir. Modernleşme ve endüstrileşme ile birlikte çok etnikli toplumlarda bazı etnik toplulukların diğerleri üzerinde dominasyon kurdukları gözlemlenmiştir. Hatta bu dominasyon elit olarak bilinen topluluklar üzerinde bile kurulabilmiştir. Bu duruma örnek olarak on dokuzuncu yüzyılda İngilizleşen Galli aristokrasisini, Leh kimliğini özümseyen Litvanya soylularını ve Transilvanya'da Macarlaşan Romen soyluları verilebilmektedir (Brass, 1996: 85). Homojenize olması beklenen ulus-devletlerde kendilerini ulus devletin bir parçası olarak görmeyen toplumlar ise devlet içerisinde gerilim yaratmakta ve egemenliği en asli unsur olarak gören ulus devletler ile zaman içerisinde sistemine entegre edemediği bu topluluklar arasında insan hakları problemleri ortaya çıkmaktadır.

Ulus devletlerin ulus egemenliğine dair tanımı on ikinci yüzyıla kadar uzansa da Westfalya Barış Antlaşması bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Bu antlaşmayla birlikte otorite ile toprak ve sınır arasında bir bağımlılık ilişkisi kurulmuştur (Davutoğlu'ndan aktaran Cebeci, 2008: 25). Takip eden süreç milliyetçiliğin doğum çağı olmakla birlikte dinsel düşünce çağının da günbatımı olması açısından önemli bir döneme tekabül etmektedir.(Anderson, 1995: 25). Daha da sekülerleşen toplumsal düzene kralların gücünün sorgulanırlığının da eklenmesiyle birlikte ulus tüm politik gücün kaynağı olarak görülmeye başlanmış ve bu durum ulus devletlerin doğuşuna yol açmıştır. Westfalya Barış Antlaşması'nın bir diğer önemli özelliği de egemenlik kavramının çerçevesinin çizilmesidir. Dış aktörlerin iç otorite yapılandırmalarına müdahale edemeyeceğinin kabul görmesiyle birlikte devletler toplumsal gruplarını istediği şekilde kontrol etme ve kendi iç karışıklıklarına istediği ölçüde ve sertlikte müdahale etme imkânı bulmuştur. Bu durumun orantısız olmaması bir başka deyişle insan haklarına aykırı eylemlerde bulunulmaması için günümüzde uluslararası topluluklar inisiyatif alma eğiliminde görünse de bu toplulukların ve örgütlenmelerin etki gücü sorgulanır durumdadır. Birleşmiş Milletler Eski Genel Sekreteri Boutros Boutros Ghali Kasım 1993'te yaptığı konuşmada İkinci Dünya Savaşı'ndan 1993 yılına kadar çoğu etnik temelli olmak üzere 127 savaşın yaşandığını söylemiştir. Sadece Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte 47 uluslararası sınır oluşmuş, 22 bağımsız

ulus devlet ortaya çıkmış, Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ ve Ukrayna ile Rusya arasındaki Kırım sorunu gibi birçok sınır sorunu gündeme gelmiştir (Christie, 1998: 2-3). Tarihi günümüze doğru yaklaştırdıkça da bu sayıya onlarca yeni savaş eklenmektedir. Yalnızca son birkaç yıl içerisinde Libya'da, Suriye'de Irak'ta, Ukrayna'da görülen iç savaşlar 21. yüzyılın şiddetin son bulduğu bir yüzyıl olamayacağını kanıtı niteliğindedir. Bu savaşları minimize etmesi beklenen çoğu İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuş uluslararası örgütlerin etkinliği sadece savaşların niteliğini değil niceliğini düşündüğünde bile sorgulanır hâle gelmektedir.

20. yüzyılda devletsiz milletler devlet kurma çabası içine girerken imparatorlukların çözülmesiyle sınırları içerisinde farklı etnik grupları barındıran devletler de baskın etnik grup ekseninde millet oluşturma çabası içine girmişlerdir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası bir sistemin altında homojen ulus devletler oluşturulmaya çalışılmıştır. Ulus devletler hayali bir cemaat oluşturma, homojen bir toplum yaratma arzusuyla bir yandan medya, okul ve benzeri ideolojik aygıtlarını kullanmaya zemin oluşturmaya açısından çevre ulus devletlerle anlaşarak mübadele yoluyla topluluklarını ulus devletle bütünleşecek bir yapı içerisine katmaya çalışmış diğer taraftan da çelişkili bir şekilde şehirleri bölerek sınır hattını oluşturmuşlardır. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarında Yunanistan ile mübadele anlaşması yaparken diğer taraftan da Suriye sınırındaki Suruç, Ceylanpınar, Nusaybin gibi şehirler bölünerek Türkiye- Suriye sınır hattını oluşturmuştur. Neticede bir tarafta yaşam alanlarından başka bir yerde yaşamaya mecbur edilen insanlar insan haklarının konusu olurken diğer taraftan da şehirleri bölünerek tanıdığı insanları sınır ardında bırakanlar insan haklarının konusu olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra uluslararası ilişkilerde ortaya atılan yeni dünya düzeni bazı teorisyenlere göre ulus-devletlerin bağımsız politikalar inşa etme olanağının ortadan kalkacağı bir çağı işaret etmektedir. Kimi düşünürler daha da ileri giderek yirminci yüzyılın geleneksel devlet modelinin sona erdiği ve küreselleşmenin kendine özgü form ve kurallarıyla kendi devletini ortaya çıkardığı savını desteklemektedir (Drache'tan aktaran Cebeci, 2008: 27, Tuncel, 2014: 40). Günümüzde ileri kapitalist toplum olmanın ön koşulu olarak görülen minimal devlet anlayışı küreselleşme nosyonuyla uyumlu bir görünüm sergilemiş gibi görünmektedir. Neo-liberal sistem ile birlikte bu sistem içerisinde yer alan ülkelerde serbest piyasa

oluşmuş, özelleştirmeler hız kazanmış, sermaye akışı serbestleşmiş kısacası devletin ekonomik aktivitelerden elini çekerek bir gece bekçisi hâline geldiği düşünülmüştür. Böylece ülkeler arası karşılıklı bağımlılığın neticesinde ülkeler arası gerilimlerin daha çok yaşanılacağı tasavvur edilmiştir. Hâlbuki ileri kapitalist toplumlarda modern devlet vergi, hukuk ve benzeri etmenlerle geçmişteki devletlerden çok daha fazla toplumun günlük yaşamına, ekonomik aktivitelerine müdahale etmektedir (Allen, Braham ve Levis, 1993: 66). Dahası günümüzde sofistike bir militarizm anlayışıyla neoliberal gibi görünen ama temelde realizm paralelinde hareket eden devletlerin güvenlik merkezli politik eylemleri gözlenmektedir. Modern devletler iktidarın sivilleşmesine ek olarak paradoksal bir şekilde toplumun militarize olmasına ve savaş endüstrilerinin çok büyük ölçekte büyümelerine neden olmuştur. Bu durum da güvenlik ikilemine yol açmakta ve silahlanma yarışı ülkeler arasında hız kazanmaktadır. Modern milli güvenlik anlayışı, kıtladaki asker sayısını ikinci plana atarak devletin müdahalesiyle organize olan toplum ve endüstri ile her an savaşa hazır durumda bulunmayı önceliği arasına almıştır. Buna ek olarak gelişmiş telekomünikasyon ağları, nanoteknolojik ilerlemeyle küçülen elektronik aletler, uydu televizyonlar, jet uçaklar gibi gündelik yaşamda insanların yararlandığı teknolojik gelişmeler ilk olarak modern militarizmin teşviki ile ortaya çıkmıştır. Yeri geldiğinde de devletler özel sektörden destek alarak savaş hazırlığında bulunmuşlardır. Örneğin 1991 Körfez Savaşında ABD taşınabilir telefonlar için özel sektörden yardım almış Büyük Britanya da Milli Sağlık Servisi'ni geçici bir görevle askeri zayıatları minimize etmesi için görevlendirmiştir (Allen, Braham ve Levis, 1993: 77). Dolayısıyla neo-liberal sistem içinde gelişen şirketlerin yeri geldiğinde devletlerin askeri hedefleri için kullanıldığı söylenebilir.

Ulus devletler insan haklarını sivil haklar ile ilişkilendirerek yeni bir insan hakları sorununu gündeme getirmektedir. Seçim yoluyla demokratik temsiliyet gibi minimal demokratik gerekleri yerine getiren ulus devletler insan haklarını vatandaşlık düzeyine indirgeyerek vatandaş olmayan ama sözü geçen ülkelerde yaşayan insanların haklarını koruma noktasında problemlerle karşılaşmaktadır. Dahası bu insanlar bir işte çalışmak, araba kullanmak gibi yasalarla düzenlenmiş alanlardaki eylemlerde illegal konumuna düşmektedir. Ucuz iş gücünün bir aracı hâline geldikleri için de sömürülmeye müsait bir durumda bulunmaktadırlar (Allen, Braham ve Levis, 2009: 13). Geçmişe nazaran daha çok insanın daha kolay ve hızlı yollarla seyahat edebildiğini,

yaşam alanlarını değiştirebildiğini düşündüğümüzde insan haklarını vatandaşlık boyutuna indirgemek giderek daha baskın bir sorun hâline gelmektedir. Ulus devletlerin milliyetçi bir yaklaşımla sınırlandırdıkları vatandaşlık kavramını irdelediğimizde ise yalnızca göçmenler değil azınlıklar da soruna dâhil olmaktadır.

1970’li yıllarda Alman siyaset bilimci Dolf Sternberger’in ortaya attığı “anayasal vatanseverlik” kavramı ulus devlet milliyetçiliğine alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Sternberger bu kavramı, tecrübe edilen yıkıcı Alman milliyetçiliğine karşı toplumu bir arada tutma gayesiyle oluşturmuştur. Bu sayede Sternberger sakıncalı milliyetçilik kavramı yerine yeni bir kavram üretmiş ve bu kavramla Alman halkının yarattığı anayasaya bağlı olmayı, bu anayasanın belirttiği değerlere sahip çıkmayı vurgulamıştır. (Topuzkanamış, 2013:138). Anayasal vatanseverlik, Jan-Werner Müller’e göre vatandaşlardan aynı kültürün bir parçası olmayı beklemez, paylaşılan liberal demokratik normları ve değerleri özümsemesini ister. Örneğin, anayasal vatanseverlik herkesin okullarda peçe takılmasını yasaklayan normu kabul etmesini beklemez. Bu norma itiraz edilecekse dini değerler değil anayasal değerlerden olan birey otonomisi referans göstererek itiraz edilmelidir (2012: 1927). Ancak anayasal vatanseverlik kavramının idealize ettiği toplum, ulus devlet ile birçok açıdan benzeşmektedir. Anayasal vatanseverlik kavramı da tıpkı ulus devlet gibi vatandaşlarından görev, sadakat ve sorumluluk beklemektedir. Buna ek olarak bireyi tarihsel olarak sorun yarattığı düşünülen aidiyet bağlarından koparıp devlete bağlamaktadır (Topuzkanamış, 2013:147). Kavramın sorunlu yanı da burada belirlemektedir. Bireyin sorun yarattığı düşünülen aidiyet bağlarını yok etmeye çalışmak ulus devlet ile aynı tür homojenize toplum yaratmak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla anayasal vatanseverlik kavramında da ulus devlet modelindeki mevcut insan hakları sorunları benzer bir şekilde devam edecektir. Ayrıca vatanseverlik çatısı altında aidiyet bağını yalnızca devlete kanalize etmek de evrensel bir söylemden feragat etmek demektir.

2.2. DEMOKRATİK KURUMLARIN VE SİVİL TOPLUMUN İNSAN HAKLARINA ETKİSİ

Ulus devletler 21. Yüzyılda kanun devleti olmaktan öte hukuk devleti olma iddiasındadırlar. Kanun devletinde yasalar devlette var olan resmi ideoloji çerçevesinde oluşturulmakta dolayısıyla resmi ideolojinin meşruiyeti ve devamlılığının sağlanması adaletin tahsisini öncelemektedir. Hukuk devletinde ise adaletin tahsisi her koşulda tek amaçtır (Göksu, 2007: 60-62). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletler içeriğinin insan haklarına aykırı nitelik taşıyıp taşımadığı önemli görülmeyen kanun devletinden yasaların insan temel hak ve özgürlüklerine aykırı nitelik taşıması gerektiği hukuk devletine teorik de olsa geçilme eğiliminde olmuşlardır. Bu nedenle de etkin demokratik kurumlar ve sivil toplum insan haklarının tahsisi için vazgeçilmez unsurlar olarak ön plana çıkmıştır. Ancak görece yerleşik demokrasiye sahip, sivil toplumun güçlü olduğu ülkelerde dahi insan haklarının söylem boyutunda kaldığı, içerik olarak insan haklarının noksan kaldığını ve dolayısıyla pratikte de insan haklarına aykırı eylemlerin gözlemlendiği iddia edilebilir. 2011 yılında Londra'da siyahi bir vatandaşın polis tarafından öldürülmesiyle başlayan olaylar ve akabinde İngiltere Hükümeti'nin sert müdahalesi, 2014 yılında Almanya'nın Hamburg şehrinde bir kültür merkezinin boşaltılma emriyle başlayan çatışmalar ve yine aynı yıl içerisinde ABD'nin Ferguson bölgesinde silahsız bir kişinin polis tarafından öldürülmesiyle birlikte başlayan olaylar etkin demokratik kurumlar ve güçlü sivil toplumun olduğu düşünülen ülkelerde de devlet tarafından insan haklarına aykırı eylemlerin gözlemlendiğini göstermektedir.

Demokrasinin giderek popüler bir kavram olarak anlam genişlemesine uğradığı ileri sürülmektedir. İyiliği simgeleyen bir kavram hâline dönüşmesi nedeniyle de günümüzde demokrasinin özü sorgulanır hâle gelmektedir. Schumpeter "*Kapitalizm Sosyalizm Demokrasi*" kitabında bilinenden farklı bir tanımla demokrasiyi hangi seçkin grubun toplumu yöneteceğinin belirlenmesi olarak tanımlamıştır (Beetham, 2014: 4). Beetham'a göre demokrasiyi seçimlere indirgeyerek yapılan bu türden bir tanım demokrasinin özünü ıskalamaktadır. İlkesel doğrultuda hareket edilmesi gerekir ve demokraside özümsemesi gereken iki ilke doğrudan ya da temsili demokrasiyle halk denetiminin sağlanması; nicel ve niteliksel açıdan siyasal eşitliğin oluşturulması olmalıdır. Bu iki ilkenin ahlaki temelinde ise insan onuru ve insan otonomisi bulunur. (Beetham, 2014: 39). Kimi düşünürlere göre ise liberal ekonomi içerisinde parlamento

dışı siyaset meşruiyet çemberinin dışına itilmektedir. Ellen Wood'a göre ulus kavramı halk yığınlarını içine alacak kadar genişlediğinde parlamentonun üstünlüğü öğretisi halkın aleyhine çalışmaktadır. Örneğin, günümüz İngiltere'sinde siyaset, egemen parlamentonun özel alanı gibi görülmektedir, parlamento seçmenine karşı temelde sorumlu görülebilir ama halk gerçekten egemen değildir. Bunun yanında Wood'a göre lordluk düzeninden liberal demokrasiye geçişte iktisat dışı sömürü biçiminin yerini kapitalist mülkiyet almıştır. Dolayısıyla demokrasinin içine aldığı özgür düşünce mülk sahiplerinin çıkarına uygun olmakta, günümüzde yurttaş ve devlet arasındaki ilişkilerde daha demokratik bir kanala sürüklemekte ancak kapitalizmin yarattığı yeni iktidar biçimlerine karşı engel olamamaktadır (2008: 240- 269). Miliband ise demokrasiyi içinde bulunduğu ekonomik sistem ile çelişen bir yaklaşımla irdeleyerek kapitalizm ile demokrasinin farklı amaçlar doğrultusunda hareket ettiğini iddia etmektedir. Miliband'a göre kapitalizm sanayi, ticaret ve finansal faaliyetlerin başlıca araçlarını himaye ve kontrol eden görece küçük bir sınıf insanın varlığını gerektiren bir ekonomik örgütlenme sistemidir. Böylesi bir üstünlüğün reddiyesi olan ve kapitalizmin yapısı gereği izin vermediği kaba bir eşitlik durumuna tekabül eden demokrasi ise kapitalizme bir tehdit unsuru olarak var olmaktadır. Dolayısıyla Miliband'a göre kapitalizm demokrasiyi toplumsal piramidin en tepesinde yer alan insanların iktidarını, mülkiyetini, ayrıcalıklarını ve mevkilerini tehdit etmeyecek biçimde kısıtlamak durumundadır (Bulut, 2003: 86). Buna ek olarak, demokrasi ile liberal ekonomiyi özdeşleştirme eğilimi de farklı bir tehlikeye işaret eder. Serbest piyasa ekonomisine geçen ülkelerin örneğin Boris Yeltsin'in başkanlık gücüne erişmesi özelleştirme ve piyasa adına olması nedeniyle demokratik görülmüş ya da Şili'de seçilmiş meşru başkan olan Allende'yi askeri darbe ile düşüren General Pinochet'in serbest piyasa ekonomisini uyguladığı için daha demokratik olduğundan söz edilmiştir (Wood, 2008:271). Bu nedenle içeriğinden arındırılmış formel bir demokrasi vurgusu ya da ideolojik konum ile ilişkilendirilmiş demokrasi anlayışı insan hakları kavrayışını da olumsuz yönde etkilediği ileri sürülebilir.

Alman filozof Höffe demokratik bir hukuk ve anayasa devletini insan hakları açısından üç temel noktada irdelemiştir. Libreral özgürlük hakları, demokratik katılım hakları ve sosyal haklar demokratik bir hukuk devletinin belirleyici unsurları olarak görülmektedir. İnsan hakları açısından da insanlar kendilerini eşit haklara sahip hukuk

özneleri olarak tanıttığı için pozitif hukuk ve kamusal güçlerin tümü, yani devletler ancak ikincil olarak meşruluklarını kazanırlar (Höffe, 2004: 127-128). Höffe ekonomik etmenleri doğrudan tanımın içine almasa da demokrasiyi devlet öncesi ve devlet üstü bir kavram olarak açıklaması açısından mühim bir noktaya temas eder. Ona göre tüm kamusal gücün ona tâbi olanlardan, halktan kaynaklandığı devlet biçimine demokrasi denir. Bu siyasal demokraside insan hakları ise ihlal edilemeyecek ön koşullar olarak öne çıkar. Ancak insan hakları kaynaklarını siyasal demokraside değil kamusal güçlere bağımlı olmayan siyaset öncesi demokraside bulur (Höffe, 2004: 129). Höffe'nin yaklaşımı, demokrasiyi doğrudan kamusal güç olan devlet ile ilişkilendirmediği için oldukça önemlidir. İnsan hakları da her ne kadar siyasal demokraside ihlal edilemeyecek önkoşullar olarak verilse de “devlet öncesi” ve “devlet ötesi” bir kavram olarak var olur.

Modern toplumda siyasal erk tek ya da az sayıda insanın karar verici durumda olduğu modernite öncesi toplumdaki farklı bir şekilde bürokratik yapılanmayla birlikte daha çok insanın karar verme sürecine dâhil olduğu bir duruma tekabül ediyordu. Bir başka deyişle bürokratikleşme egemen gruba karşı egemenlik altında bulunanların seviye kazanmasının bir göstergesiydi (Weber'den aktaran Atiker, 2003: 14). Bu durumun siyasal karar verme süreçlerine bir katkı sunduğu ve temel hak ve özgürlüklere yeni bir boyut getirdiği düşünülse de siyasal katılım ve özgürlükler hâlâ büyük bir sorun olarak var olmaktadır. Bu sorunun çözümü için ortaya atılan teorilerden biri de çıkar gruplarının çoğulluğuna dayanan rekabet demokrasisidir. Rekabet demokrasisinde kendi başına siyasal karar verme sürecine etki yapamadığı düşünülen çıkar grupları bürokratik örgütlenme yoluyla siyasal karar verme süreçlerini kendi çekim gücü doğrultusunda yönlendirebilecektir (Atiker, 2003: 15). Ancak neoliberalizm içinde ortaya atılan bu teoride bütün çıkar gruplarının eşit etki gücünün olduğu yanlışlığı mevcuttur. Tam da bu noktada sivil toplum siyasal sistemin popülerleşen kavramı olarak ön plana çıkmıştır. Demokrasinin en büyük dinamiklerinden biri olarak kabul gören sivil toplum gönüllü katılıma dayanan bireylerin özel alanı ile devlet arasında aracı niteliğindeki örgütlü yapılanmayı ifade eder (Sarıbay, 2000:102). Hegel sivil toplumu devlet ile düalist bir ilişkide irdelenmiştir. Hegel'e göre sivil toplum devletin ahlaki amaçlarını gerçekleştirmesi için bir araçtır. Aile ve devlet arasında kalan ahlaki alanı niteleyen sivil

toplum özel çıkarların rekabeti yüzünden kendi içinde çatışmacı ve dolayısıyla istikrarsızdır (Mustafa Erdoğan'dan aktaran Akıncı, 2014: 209).

Bu açıdan bakıldığında rekabet demokrasinden öngördüğü yapılanmadan ana hatlarıyla farklılık teşkil etmeyen sivil toplum kavramı günümüzde de devletlerin meşruiyet kaynaklarından biri olarak araçsallaşmaktadır. Sivil toplum herhangi bir sosyal sorunu kamuoyunun dikkatine sunarken devlet ile temel bir noktada ayrılmaktadır. Devlet ile sivil toplum farklı etik kaygılara sahiptir. Devlet uluslararası düzeyde sivil toplum örgütlerinin olması gerektiğini ama bu türden bir yapılanmanın devlet tarafından kontrol edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Sivil toplum örgütleri ise devletten siyasi eylemlerinde açıklık beklemekte ve topluma karlı hesap verilebilir olmasını istemektedir (Pal, 1995:188-190). Buna ek olarak devlet bazı toplumsal sorunların çözümü için uzun vadeli planlar yaparken sivil toplum örgütleri ise kısa vadeli düşünüp, doğrudan sonuç almaya yönelik bir beklenti içerisinde olmaktadır. Örneğin Kanada'daki insan hakları ile ilgilenen sivil toplum kuruluşlarını inceleyen Pal, sivil toplum örgütlerinin Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin kararlarına dayanarak Kanada Hükümeti'nden insan hakları danışma kurulunun kurulmasını istemiş ancak hükümetin çekingen, yavaş ve detaylı bir tutum sergileyerek böyle bir kurulun kurulmasına gönülsüz olduğunu belirtmiştir (Pal, 1995:192-194). İnsan hakları açısından görece daha az sorunlu olduğu düşünülen Kanada'da devlet sivil toplum örgütleri ile farklı etik kaygılarla hareket etmektedir. Dolayısıyla devlet için sivil toplum tıpkı demokrasi gibi bir meşruiyet aracıdır.

Burada önemli olan felsefi açıdan demokrasinin evrensel bir insan hakları anlayışını yansıtmayacağı iddiası değildir. Sorgulanması gereken Antik Yunan'dan günümüze kadar uzanan demokrasi kavramının ulus devletler için siyasi olarak araçsallaşmasının yarattığı tehlikedir. Demokratik olmayan devletlerin insan hakları açısından vatandaşları için pek çok dezavantajlı durum yarattığı açıktır. Ancak asıl sorun demokratik olan ya da demokratik olduğu düşünülen ülkelerin sanıldığı gibi aksine pek çok insan hakları ihlali yapması, yeri geldiğinde bu insan hakları ihlallerini tıpkı demokratik olmayan ülkelerin sıklıkla başvurduğu gibi ört bas etmeye çalışmasıdır. Çünkü ulus devletler gerek toplumsal farklılıkları ideolojik aygıtlarıyla homojenleştirme eğiliminden gerekse de egemenliği ontolojik olarak bir zorunluluk olarak görmesinden

dolayı sık sık insan hakları ihlallerine karışmakta ve özellikle egemenlik mevzu bahis olduğunda istisna hâli yaratacak denli sertleşmektedir.

2.3. ULUS DEVLETİN EGEMENLİK ANLAYIŞI VE İNSAN HAKLARI

Yakın dönemde küreselleşme ile birlikte kültür siyaset ve ekonomide pek çok ortak değer ön plana çıkmış gibi görünmektedir. Ulus devletlerin küreselleşmenin antagonizması olarak varlığını sürdüremeyeceği iddia edilmesine rağmen bizatihi ulus devletler bütün bu ortak değer çatısını ifade eden kapitalizm ile doğrudan ilişki hâlindeki küreselleşmenin taşıyıcı kolonları olarak var olmaya devam etmektedir. Küreselleşme algısı nedeniyle ulus devletlerin egemenlik anlayışında geçen yüzyıldan günümüze büyük değişimler gözlemlendiği iddia edilmektedir. 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ile neoliberal ekonomik sistem içerisinde artan çokuluslu şirket faaliyetleri neticesinde ulus devletlerin klasik egemenlik anlayışında büyük bir dönüşüm geçirdiği savı (Arslanel ve Eryücel, 2013: 25-34, Yıldırım, 2004: 43) ortaya atılmaktadır. Bu sava göre çokuluslu şirketler uluslararası ticareti denetim altında tutma ve ekonomik ilişkileri belirleme açısından devletin rolüne talip olmuştur (Arslanel ve Eryücel, 2013: 32). Ancak her ne kadar ekonomik düzende küreselleşmenin etkisi artsa da ulus devletler siyasal olarak egemenliğini başka bir unsura devretmemekte ya da egemenliği başka bir unsurla paylaşma eğilimi göstermektedir.

Egemenlik kavramı 16. yüzyılda Avrupa'da feodaliteden ulus devlete geçiş sürecinde ortaya çıkan bir kavram olarak gücün mutlak, sınırsız, tek, bölünmez ve devredilemez olduğunu savunan Thomas Hobbes ve Jean Bodin tarafından tanımlanmıştır (Arslanel ve Eryücel, 2013: 2). Egemenlik, bir devletin otorite yapısını ve sınırları dâhilinde bu otoritesini etkin bir şekilde kullanabilmesini ifade etmektedir. Otorite hem kural koyma hem de bu kuralı uygulama kapasitesi ile tanımlanır (Yıldırım, 2004: 36). Bu noktada egemenliği iki boyutlu bir şekilde irdelemek gerekmektedir. Birincisi ülke içindeki otoriteye denk düşen iç egemenliktir. İç egemenlik, devletin kendi sınırları içinde yaşayan toplum üzerindeki hükmetme yetkisidir (Hoffman'dan aktaran Arslanel ve Eryücel, 2013: 26). Yegâne egemen birimi devlet olarak gören klasik egemenlik teorisine göre egemen devlet iç siyasetini kendi belirlediği kurallar

dâhilinde yönetecek ve toplumdaki da bu kurallara uymasını bekleyecektir. (Hinsley'den aktaran Arslanel ve Eryücel, 2013:26). Weber'in belirli bir alan içerisinde legal ve fiziki güç kullanabilme tekeline sahip kurum olarak tanımladığı devlet bu noktada iç egemenlik ile özdeşleştirilebilir. Dış egemenlik ise devletlerin karşılıklı olarak birbirlerinin belirlenmiş toprakları üzerinde tekellerinin tanınması olarak ifade edilmektedir (Yıldırım, 2004: 37).

Yakın geçmişte her iki egemenlik boyutunda da ulus devletlerin sanıldığı aksine etkinliğini kaybetmediğini, neo-liberal sistem içinde bir şekilde varlığını sürdürerek gerek iç egemenlikte gerekse de dış egemenlikte birçok insan hakları sorunlarına yol açtığını söylemek mümkündür. İç egemenlik hususundaki problemlerden en önemlisi egemenliğin sınırlarının çizildiği yasaların ülke içi dinamiklere göre hazırlanmasıdır. Bunun neticesi olarak Kelsen'in de belirttiği üzere ulus devletlerin kısmi olan ülke içi yasal düzenlemeleri uluslararası düzenin evrenselliğine ve nesnellğine erişememektedir. (Hardt ve Negri, 2012: 27). Uluslararası düzenin evrenselliği ve nesnellği her ne kadar tartışmalı da olsa ulus devletlerin iç egemenlik hususundaki konjonktürel tutumu idealar dünyasındaki bir evrenselliği ve nesnellği taşımadığı gibi uluslararası düzenin neticesinde ortaya çıkan ulus-üstü kurumların belirttiği bir ampirik evrenselliğe ve nesnellğe de ulaşmamaktadır. Böylece ulus devletler kendi iç sorunlarını evrensel ve nesnel normlarla değil hukukiliğini kendi iç dinamiklerinden alan egemenlik iddialarıyla çözmeye çalışmaktadır.

Dış egemenlikte ise iki tür sorun ortaya çıkmıştır. Birincisi liberal ekonomik sistem içerisinde yer alan ama nicel ve nitel birçok insan hakları ihlallerinin bulunduğu ülkelere gerekli önem gösterilmemiş ve uluslararası yaptırımlarda çekingen davranılmıştır. İkinci olarak da sistemin dışına çıkan ama aynı zamanda hammadde açısından büyük ganimetlere sahip ülkelere hegemonik ülke ya da ülkeler müdahale etmiştir. Bu durumda müdahale gerekçeleri müdahale edilen ülkelerin iç egemenliğindeki anti-demokratik uygulamalar olduğu gibi hegemonik ülkelerin dış egemenliklerine tehdit de olabilmektedir. Her iki durumda da "haklı savaş" (just bellum) kavramı uluslararası sistemde karar verici ülkeler tarafından eylemlerini meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanılmaktadır. Örneğin Körfez Savaşı sırasında ABD "haklı savaş" retoriği ile müdahalede bulunmuştur. Ancak güvenlik eylemi statüsüne

indirgenmiş bir haklı savaş kendine haklılaşan bir eylem hâline gelmiştir (Hardt ve Negri, 2012: 27).

Değnilmesi gereken bir başka husus da ulus devletlerin miadını doldurduğu ve yerine adem-i merkeziyetçi/ federatif yapının gelmesi gerektiği savıdır. Bu sav da ulus-devletin değişen egemenlik anlayışını göstermek için ileri sürülen argümanlardan biridir. Kimi Batı devletleri 19. Yüzyıl'da ulusal birliğini milliyetçilik ile bağlantılı olarak gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bu milliyetçilik harcı bir direnişle karşılanırsa da direniş ulusal birlik misyonunu engelleyici değil yavaşlatıcı bir etkiye dönüşmüştür. Birlik ilkesinin en önemli istisnaları olarak görülen federal devletlerde göz ardı edilen nokta ise federal hükümetin birlik tezahüründe hareket etmesi ya da federal anayasalarda birlik ilkesinin yer almasıdır (Poggi, 2002: 114). Bu nedenle ulus devletlerin karşıtı olarak federal devletleri görmek egemenlik açısından bir yanılgıya sebebiyet verebilir. Federal devletler toplumsal düzen ve bu toplumsal düzenin yeniden üretimi için özellikle iç egemenlikte ulus devletten daha pragmatik nüveler içeriyor olabilir fakat kapitalist sistem içindeki federal devletlerin de araçsal bir boyutunun olduğunu ve dış egemenlik açısından ulus devletler ile fark gözetmeksizin realist politikalarla hareket ettiğini söylemek gerekir. Sorun toplumsal düzenin yeniden üretiminde yatmaktadır. Federe devletler iskeletinde ulus devletlerin özelliklerini içermektedir ve aslında aynı ideolojik aygıtlarla benzer toplumsal düzen harcını oluşturmaktadırlar. Her iki yapılanmada da devlet kendisini resmi karmaşık bir örgüt olarak yapılandırmıştır. Daha açıklayıcı olmak gerekirse devlet tüm dışlıları birbirine kenetlenen bir makine, aralarında eşgüdüm sağlanmış çok sayıda görevin hizmetindeki tek bir merkezden gelen bilgiyle harekete geçen ve o merkezce yönetilen bir makine gibi çalışmak üzere tasarlanmıştır (Poggi, 2002: 114). Bu noktada, makine - devlet analogisi insan hakları ihlallerinin devletin insani duygulardan arındırılmış akı nedeniyle çıkabileceğini göstermesi açısından önemli bir tespittir. Ancak insan hakları ihlallerinin hukuku askıya alacak raddede gözlenebildiği durum egemenliğin tehlike altında kaldığı durumdur. Devlet egemenliğine herhangi bir tehdit teşhis ettiğinde makine hüviyetinden çıkmakta yaşamının tehlikede olduğunu anlayan bir organizma gibi şiddet kullanmaya elverişli hâle gelmektedir. Bu durum da insan hakları ihlallerinin sık sık gündeme gelmesine neden olmaktadır.

Devlet egemenliği-insan hakları gerilimi devletin siyasal kararları vasıtasıyla oluşmaktadır. Dolayısıyla gerilimin ortaya çıkışını idrak etmek için siyaset ve siyasal karar alma süreçlerinin irdelenmesi gerekmektedir. Devletin aktif bir şekilde müdahil olduğu siyaseti, David Easton toplumun tümü için doğrudan ya da dolaylı etkileri olan dağıtımlar şeklinde tanımlamaktadır. Burada dağıtımdan kasıt maddi ve manevi kaynakların dağıtımıdır ve bu kaynaklar kısıtlı olduğu için tek bir kişinin iradesine bağılı olarak dağıtılmamaktadır. Easton, Weberyan bir tanımlamayla kaynakların yaptırım gücü olan meşru emirler ile dağıtılması olayını siyaset olarak tanımlamıştır. Bu nedenle Easton'ın siyaset tanımı hiyerarşik ilişkileri içerir. Bu hiyerarşik ilişkinin son aşamasında da zor kullanma yer alır çünkü ne siyasal terimini içeren değış tokuş ne de görenekler kaynak dağıtımının tümünü kapsayabilir (Poggi, 2002: 16-20).

Bir başka siyaset tanımını da Alman hukukçu ve siyaset teorisyeni Carl Schmitt yapmıştır. Ahlak nasıl iyi ve kötüyü, ekonomi nasıl kârlı ve kârsız, hukuk nasıl legal ve illegal ayırırsa Schmitt'e göre de siyaset özünde dost ve düşmanı ayırmaktadır. Bir topluluğun en asli işlevi de başka topluluklardan hangisinin dost hangisinin düşman olduğunu belirlemektir. Bu noktada siyaset özü itibariyle hukuktan ayrılır ve siyasal kararların legal ya da illegal gibi hukuksal ayrımlarla bir bağı bulunmamaktadır (Poggi, 2002: 19-21). Dolayısıyla kurumsal yapılanmanın en üst noktasında yer alan devlet siyasal karar alma süreçlerinde hukuksal sınırların ötesine geçebilmektedir. Bu durum da devletlerin hukuksal normlarla tanımlanmış insan haklarına ne derecede riayet edebileceğini sorgular hâle getirmektedir.

Her iki tanıma göre de siyaseten sorumlu olan kurum güç kullanımına imkân tanıyacak ayrıcalıklara sahiptir. Easton, bu ayrıcalıkların tek bir kurumla, başka bir deyişle devletle sınırlandırılmaması gerektiğini vurgulamaktadır ve güç kullanımının ülke dışından çok içerde gerçekleştiğini iddia etmektedir. Gerek ülke içinde gerek ülke dışında bu güç kullanımının temel aktörü olarak devlet ön plana çıkmaktadır. Bu noktada Schmitt'in egemenlik temelli siyaset tanımlaması Easton'ın değer dağıtımını temel alan siyaset tanımını öncelemektedir çünkü devlet için toprak, kültür bütünlüğü ile tarihsel sürekliliğini korumak, başka bir deyişle egemenlik nosyonu üretilen değerlerin içerideki değer dağıtımından önce gelmektedir (Poggi, 2002: 25). Schmitt her ne kadar siyasal toplulukları apriori olarak alsa da ve manipüle edilmesi, kısıtlanması kolay olarak görse de modern devletlilerin dost ve düşman oluşturmadaki üretkenliğini

göstermesi açısından önemli bir noktayı vurgulamıştır. Gerek iç gerekse de dış düşmanlar oluşturmada, “egemenliğe tehdit” en kolay üretilebilen ve halkı manipüle edebilmek için kullanılan kavramlardan biri olmuştur. Egemenliğe tehdit yeri geldiğinde yalnızca bir ülkeyi değil ülkeler bloğunun dahi kullandığı bir araç olmuştur. Küresel düzeyde 1990’lı yıllarda farklı devletleri bir araya getiren söylem olan “insan hakları” yerini 2000’li yılların ilk on yılında “terörizme karşı savaş”a bırakmıştır. Nitekim 11 Eylül sonrasında oluşan iklimde terörizme karşı savaş hemen hemen tüm devletler tarafından kendi iç muhalefetini bastırmaya yarayan bir araç hâline gelmiştir. Örneğin 1994’ten bu yana Çeçenistan bölgesindeki muhalefeti bastırmaya çalışan Rusya, Çeçen muhalefetin uluslararası İslamcı terör ağının bir parçası olduğunu duyurmuştur. Aynı şekilde Hindistan, Beyaz Rusya, Mısır, Türkiye, Filipinler, Kanada, İspanya, Fransa gibi ülkelerde siyasi haklara ciddi kısıtlamalar getiren anti-terör yasaları yürürlüğe girmiştir (Paker, 2012: 107-108). Böylece baskı unsurları güçlenen devlet, birçok insan hakları ihlaline yol açacak olan kapıyı uluslararası terör tehdidi ile aralamıştır. Neticesinde baskı aygıtlarından olan kolluk kuvvetleri terör tehdidi gerekçe gösterilerek kamusal alanda güvenlik önlemlerini sıklaştırmıştır. Örneğin 11 Eylül saldırısı sonrası ABD’de İç Güvenlik Departmanı (Department of Homeland Security) kurulmuş, bu departman vasıtasıyla sınır güvenliğinin güçlenmesi ve göçmenlik alanında reforma gidilmesi amaçlanmıştır (Yılmaz, 2011: 366).

2.3.1. Devletin Koruyucu Rolü ve İnsan Hakları Sorunları

Temel hak olsun ya da olmasın günümüzde devlet, insan haklarının koruyucusu olarak görülmektedir. Kuçuradi’nin de belirttiği gibi içinde yaşadığımız tarihsel an insan hakları kavramıyla zorunlu bir ilgi içinde olan bir devlet kavramını, en azından kafalarda oluşturma gerekliliğini duymaktadır. Kendi başına bir varlık olarak devlet kavramından hatta onunla örtüşebilen “insan haklarına saygılı” devlet kavramından “insan haklarına dayanan” devlet kavramına doğru gitmek çağın gereğini yerine getirmek anlamına gelecektir (Kuçuradi, 2011: 49). Ancak özellikle Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ülkelerin çok uluslu demografik yapılarıyla ulus devlet oluşturmaya çalışması, ilerleyen süreçte bağımsızlığını ilan eden üçüncü dünya ülkelerindeki etnik sorunlar, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla ortaya çıkan sınır

sorunları, bütün bunlara ek olarak teknolojik ilerleme, ulaşım, iletişim alanındaki yeniliklerle birlikte yaşam alanlarını değiştiren kitlelerdeki artış devletlerin insan haklarını koruyucu rolünü yerine getirmesini güçleştirici etmenler olarak tarihsel süreçte yer edinmiştir. Devletlerin sadece hâkim ulusu ön plana çıkararak ya da sadece vatandaşlarını gözetilen bir koruyuculuk vasfının sonucu olarak yakın dönemde azınlıklar ve mülteciler sorunu gündeme gelmiştir. Avrupa’da ulus devletler oluşurken nüfusunun kaba bir tahminle % 25’inin gereksinimleri hesaba katılmamıştır. Özellikle Doğu Avrupa etnik yapılar hesaba katılmadan peşi sıra kurulan devletlerin bazılarında ulusal açıdan düş kırıklığına uğramış halklar toplam nüfusun %50’sine ulaşmaktadır (Arendt, 2011: 263). Bunun yanında takip ettiği ideolojiye aykırı davranan sınırları içerisinde doğmuş vatandaşlarını yani herhangi bir haymatlos (vatansızlık) ya da azınlık durumu olmayanları dahi yeri geldiğinde dışlamıştır. Örneğin İkinci Dünya Savaşı sonrasında Birleşik devletler gibi görece özgür demokrasinin olduğu ülkelerde bile doğma büyüme Amerikalıları yurttaşlıktan mahrum etmeyi düşündüğü bir noktaya gelinmiştir (Arendt, 2011: 276).

Gerek içindeki çok uluslu, ortak tarihli yapı gerekse de endüstrileşmenin getirdiği olanaklar sayesinde üçüncü dünya ülkelerinden ve gelişmekte olan ülkelere gelen mülteci akını Avrupa devletlerini devletin koruyucu rolü açısından odak noktası yapmaktadır. Arendt’in de belirttiği gibi barış antlaşmaları özellikle Doğu Avrupa’da çok sayıda halkları tek tek devletler halinde bir araya getirmiş bazılarında devletli halk imtiyazı verilirken aynı ulus devlet içinde yaşayan diğer halklara ise azınlık gözüyle bakılmıştır (2011: 260). Böylelikle etnik çeşitliliğe sahip ulus devletlerde hakların koruyuculuğu sorunlu bir yapıya bürünmüştür. Bu hususta özellikle Romenler büyük hak ihlallerine uğramışlardır. Örneğin, 2007 yılında Ukrayna’da Romen halkına yönelik ırkçı saldırılar düzenlenmiş, Rusya’da da aşırı sağcı gruplar benzer nefret suçlarını işlemişlerdir. Sadece Doğu Avrupa ülkelerinde değil Batı Avrupa’da da benzer nitelikte eylemler meydana gelmiştir. 2008 yılında oldukça fazla sayıda Romen kamu güvenliğini tehdit nedeniyle İtalya ve Fransa’dan sınır dışı edilmiştir. Bu noktada Romenlerin kamu güvenliğini tehdit ettiği iddia edilmiştir. Romenlerin yanında, Portekiz’de Brezilyalıya karşı nefret suçları gözlenmiş, Brezilyalı bir evsizin ölümünden sonra olaylar patlak vermiştir. Yoğun Müslüman göçünden sonra islamofobi Avrupa genelinde sorun olmaya başlamıştır. Çoğu yaşadığı ülkenin vatandaşı olmasına

rağmen birçok Müslüman dinsel ayrımcılık ile karşı karşıya kalmıştır. Britanya’da 7 Temmuz 2005’te terörist bombalama olayından sonra 11 cami tahrip edilmiş, Fransa’da 5 cami ise yakılmıştır. İnsan hakları sorununun minimize edildiği ülkelerden olarak bilinen İsveç’te işsiz bir Müslüman erkek iş görüşmesi için gittiği yerde kadın işverenin elini sıkmayı reddettiği için devletten aldığı yardımdan mahrum bırakılmıştır. (Hammarberg, 2012: 49). Bu olaylar ışığında, Avrupa ulus devletlerinde doğrudan ya da dolaylı yaşam hakkı ihlallerine yol açan eylemlerin olduğu görülmektedir. Avrupalı devletler sorunların çözümü için azınlık cemaatleriyle işbirliği içinde olma, onların sorunlarının iletilmesi için kolay erişim mekanizmalarını devreye sokma ve bu tür olayların meydana gelmemesi için caydırıcı yasalar çıkarma hususuna mesafeli yaklaşımını sürdürmektedir. Dolayısıyla devletin koruyuculuğu özünde belli bir kitlenin koruyuculuğu anlamına gelmektedir. Romenlerde görüldüğü üzere ulus devletlerin insan haklarını koruyucu rolü evrensel bir boyuta ulaşmamaktadır.

2.3.2. Endoktrinasyon Aygıtlarıyla Toplum Mühendisliği

Gerek iç gerekse de dış egemenliğin temini adı altında devlet koruyucu olmanın vermiş olduğu meşruiyet ile baskı aygıtları aracılığıyla insan hakları retoriğine aykırı hareket ettiği gibi aynı zamanda ideolojik aygıtlarıyla da toplum üstünde büyük etki kabiliyetine haiz olmaktadır. Temellerini Louis Althusser’in attığı devletin ideolojik aygıtları temelde dinsel, öğrenimsel, hukuki, siyasal, sendikal, kültürel ve iletişimsel alanlarda olduğu gibi emek gücün yeniden üretimi için son derece önemli olan ailevi alanı da kapsamaktadır. Ayrıca Althusser’a göre ideolojik aygıtlar İlk Çağ ve Orta Çağ’dan günümüze yaklaştıkça çeşitlilik arz etmektedir. (2006: 67-71). Bu da devletin bir düşünceyi topluma doktrine etmek için kullandığı araçların günümüzde nicel olarak arttığı anlamına gelmektedir. Siyasal aygıt bireyleri ister demokratik olsun ister dolaysız (faşist ya da plebisit) devletin siyasal ideolojisine uydurmakta; kültürel aygıt en önemli rolü, sporu üstlenerek bireylere şovenizm aşılama; dinsel aygıt ölüm, nikâh ve doğum gibi olaylarla toplumu şekillendirmekte, öğrenimsel aygıt tüm toplumsal sınıfın çocuklarını anaokulundan başlayarak çocuğun en etkiye açık olduğu dönemde aritmetik, doğa bilgisi, fen bilgisi, edebiyat gibi egemen ideolojiyle kaplanmış becerileri ya da sadece ahlak felsefe ve yurttaşlık eğitimi gibi katıksız egemen ideolojiyi

genç nesile aktarmaktadır. Haber aygıtı ise toplumu basın, televizyon, radyo ile günlük milliyetçilik, şovenizm, liberalizm ahlakçılık dozlarıyla beslemektedir (Althusser, 2006: 75). Dolayısıyla devlet ileride değinileceği üzere çeşitli insan hakları ihlallerini bu ideolojik aygıtlar neticesinde meşru gösterebilmektedir.

Değnilmesi gereken bir başka husus da Marxist bakış açısına göre insan haklarının kendisinin de bir ideolojik araç hâline geldiği iddiasıdır. Hardt ve Negri'nin haklı savaş (*Just bellum*) eleştirisinde değindiği üzere hegemonik devletler insan hakları ve özgürlük vaatleriyle başka ülkelerin iç egemenliğine müdahale edebilmektedir. Ancak bu müdahalelerin çoğu tikel devlet çıkarlarının bir tezahürü olduğundan liberalizmin felsefi temelindeki evrensellik iddiasını ıskalamaktadır.

Öte yandan, yakın dönemdeki gelişmeler ışığında devletin haberleşme aygıtının kontrolünde büyük sorunlar yaşadığı savı öne sürülebilir. Gelişen ve sayısız dallara bölünen iletişim ağları neticesinde yeni dönemde devlet tarafından gizli kalması düşünülen bilgilerin, toplum açısından tehlikeli sonuçlara yol açacağı düşünülen hakikat iddialarının saklı kalamadığını ve toplumsal huzursuzluğun kitlesel tepkilere neden olmaya başladığını da göz ardı etmemek gerekmektedir. 2010 ve 2011'de Arap Baharı olarak adlandırılan olaylar zinciri, 2011'de ABD'deki Occupy Wall Street protestosu, 2013 yılında Türkiye'de Gezi Parkı eylemi, 2014'te Hong Kong'daki Şemsiye İsyanı değişen iletişim araçlarının devletin ideolojik aygıtlarından olan haberleşme aygıtını etkisiz kıldığını göstermektedir. Buna ek olarak devletler ideolojik aygıtların yetersiz olduğu alanlarda baskı aygıtını kullanmak suretiyle birçok insan hakları sorununa neden olmaktadır. Haberleşme aygıtının devletin tekelden çıkması nedeniyle artan toplumsal huzursuzlukları düşündüğümüzde ilerleyen dönemlerde baskı aygıtlarının şiddeti temel alan eylemlerinin birçok insan hakları ihlallerine yol açacağı öngörülebilir.

Yakın dönemde giderek artan sayıda çeşitlilik arz eden devletin ideolojik aygıtları haberleşme gibi tek tük istisnalar haricinde toplumun her hareketini kayıt altına alabilecek, kontrol edebilecek ve kitleleri yönlendirebilecek mekanizmalara sahip olmuştur. Modern devletin gizil otoriter aygıtları Huxley'in *Cesur Yeni Dünya*'sında ya da Orwell'in *Bin Dokuz Yüz, Seksen Dört*'ünde tasvir ettikleri türden, sadece kamusal hayatı değil bireylerin özel hayatına da müdahale edebilecek dolayısıyla totalitarizme olanak sağlayan araçlara evrilmiştir. Örneğin çeyrek yüzyıl öncesinde radyo ve

televizyon devletin gözetiminde topluma haber iletme vasfına sahipken günümüzde internetin hızla yükselen bir haberleşme paradigması olarak ön plana çıktığını görmekteyiz. Devlet bir yandan içerik sınırlandırmasının mümkün görünmediği bu alanla mücadele etmeye çalışırken bir yandan da her bir vatandaşının internette hangi alanlara girdiğini, hangi mesajları gönderdiğini bilecek kadar büyük bir veri yığınağına sahip olmuştur. *Cesur Yeni Dünya* ve benzeri distopyaların tasvir ettikleri türden bir düzen tahsisi ampirik dünya ile diyalektik bir bağdan yoksun olduğu için bilimsel olarak günümüz devletlerini nitelemek için kullanılamaz ama devletlerin sözü geçen türden distopya araçlarına günümüzde sahip olmaları herhangi bir sorun ya da iç karışıklık anında totaliter nüveleri barındıran eylemlere iştirak etmeyeceğinin garantisini vermemektedir.

2.3.3. İnsan Haklarının Sabıkalı Koruyucusu Olarak Devlet: Hem Yargıç Hem Sanık

Herhangi bir karışıklıkla karşı karşıya kalındığında devletlerin koruyuculuğundaki insan hakları gelişmişlik düzeyinden bağımsız, zaman ve mekân gözetmeksizin sorunlu bir noktayı işaret eder. Gelişmiş demokrasiye sahip olduğu düşünülen ülkeler ksenofobik politikalarla mültecilik, azınlık gibi konularda insan hakları ihlallerine neden olurken patriarkal siyasi kültüre sahip demokrasinin yerleşmediği ülkeler de “toplumsal düzeni sağlama” adı altında birçok insan hakları ihlallerine neden olmaktadır. Devletleri insan hakları hususunda odak noktası yapan şey resmi ahlaki hataları bir başka deyişle insan hakları ihlallerini hukuk ve adalet gibi kavramların arkasına gizleyebilme gücüdür. Resmi mühürler, imzalar, damgalar hukukiliği ön plana çıkartırken kimi zaman insan haklarının teminini göz ardı edebilmektedir (Pogge, 1995: 193). Bu noktada devletin insan hakları ihlalini gizleyebilecek bir takım mekanizmaları mevcuttur. Pogge'nin irdelediği üzere devlet hukuki olarak insan hakları ihlallerini engelleyecek yasalara sahip olabilir ama resmi görevlilerinin bu ihlallere neden olup olmadığı noktasında takip ve denetimi etkinleştirmeyebilir. Bu duruma ek olarak devlet hukuki olarak insan haklarını engelleyecek kuralları devreye sokabilir ve bunu devlet görevlilerine etkin şekilde

uygulatabilir fakat yargılama seviyesine geldiğinde insan hakları ile bağdaşmayacak kararlar alınabilir (Pogge, 1995: 195).

Devletin insan hakları koruyuculuğundaki sorunlu yapısı yalnızca devlet görevlilerinin doğrudan hak ihlalleri ile ortaya çıkmayabilir. Yakın geçmişte Latin Amerika’da sıkça görüldüğü üzere devlet güdümündeki paramiliter yapılar da insan hakları ihlallerine neden olabilmektedir. Baskıcı otoriter yapının meşruiyetini sağlamak için 1980’lerde devlet tarafından kullanılan “öfkeli vatandaş”lar devletin politik açıdan elemine etmek istediği topluluklara karşı kullanılmıştır (Pogge, 1995: 196). Bu durumda insan hakları ihlallerinin gün yüzüne çıkartılması daha da güç hâle gelmektedir. İki paramiliter grubun çatışmasında ya da herhangi bir ideolojik çatışma durumunda devletin hangi paramiliter grubun ya da ideolojik topluluğun arkasında durduğundan çok çatışmasızlık hâlin sağlanıp sağlanmadığı üzerinden bir insan hakları sorunu tartışılmaktadır. Sükûneti sağlama görevi ile ilişkilendirilen devlet bu yolla ikincil bir insan hakları ihlali sorumlusu konumuna itilmektedir. Bu nedenle devletin garantörlüğündeki yasalar, anayasal önermeler insan haklarının güvence altında olduğu anlamına gelmemektedir.

İnsan hakları insanlar arasında adi suçları kapsayan eylemlerde gündeme gelmemektedir. Yakın dönemde devletin birçok kitlesel ölümlerin aktörü olması nedeniyle insan hakları kahir ekseriyette devletin resmi eylemlerinde gündeme gelmektedir. Bu resmi eylemin etki alanı ve süresi kısa da olsa insan hakları ihlali olarak nitelendirilmektedir. Örneğin bireyin araba çalması insan hakları ihlali olarak adlandırılmazken devletin herhangi bir bireyin arabasına meşru olmayan bir yolla el koyması insan hakları problemi olarak tanımlanmaktadır. Arendt’e göre her ne kadar insan hakları görünürde bireysel haklar olarak algılansa da devletin koruyucu rolü nedeniyle toplumsal boyutta irdelenmektedir. Devlet koruyucu olarak algılandığında vatandaş kavramı gündeme geldiğinden devletsiz insanların haktan yoksun oldukları gibi insan hakları tanımıyla bağdaşmayacak çelişkili durum ortaya çıkmaktadır. Arendt’in belirttiği bir başka çelişki ise “sahiplik paradoksu” olarak adlandırılmıştır. İnsan hakları mutluluğu arama iddiasıyla yola çıkarken bu hakların oluşturulmasına neden olan insanların bizatihi kendileri bu haktan yoksundurlar. İnsan haklarını korumak üzere kurulmuş dernekler ve kurumlar, yeni insan hakları bildirisine ulaşmaya yönelik gayretler ise abartılı bir idealizme sahip, siyasi deneyimden yoksun hukukçular

tarafından soyut bir insan tasviri ile oluşturulduğundan devletlerin bu türden insan hakları önermelerini dikkate almaları Arendt'e göre mümkün görünmemektedir (1966: 291-294). Bu noktada Arendt yaşadığı dönemin zorluğu nedeniyle insan haklarını idealize etmenin pratikte bir yarar getirmeyeceği gibi kötümser bir yaklaşıma sahip olsa da devletlerin koruyucu rolündeki paradoksa değinmesi açısından son derece önemli bir noktaya temas etmiştir. Günümüzde vatandaşlık ile tescillenen insan hakları savaş ya da afet gibi kitlesel göçün gündeme geldiği zamanlarda büyük problem olmaktadır. Devlet hakların koruyuculuğunu yalnızca kendi vatandaşları için uygulamakta diğer ülke vatandaşları ya da vatansızlar insan hakları problemleriyle karşılaşmaktadırlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAKIN DÖNEMDE TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI VE ULUS DEVLET RETORİĞİNİN GÜNCELİĞİ

Türkiye’de hak ihlallerine karışmış insanların adil olarak yargılanamamaları ve hak ihlallerinden sakındırarak derecede yaptırımlara maruz bırakılmamaları insan haklarının geçerliliğini uzun süre sorgulatmıştır. Çünkü bir yaptırıma maruz bırakılmadığı sürece suçun tanımlanması ve tasnif edilmesi insan haklarının uluslararası düzende gücünün sorgulanmasına sebep olmaktadır. Türkiye özelinde düşünüldüğünde insan hakları bildirisinin arzuladığı insanlık değerlerinin gerçekleşmesinde hak ihlallerine karışmış kişilerin adil bir şekilde yargılanması ve sözleşmeye taraf devletlerin bu yargılama süreci hakkında söz sahibi olabilmeleri, keyfi ve bildiriye aykırı hukuki süreçleri yürütmesini zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, uluslararası kurumlar insan hakları fikrinin Türkiye’de gelişmesi ve gerçekleşmesi adına olumlu etkiler doğurmuştur. Ancak toplumsal düzen için milliyetçiliğin yeniden üretimi ve ideolojik aygıtların mevcut düzenin devamı için kullanılışı insan hakları gelişimi için yapılmış düzenlemelerin toplum nezdinde içselleştirilmesini zorlaştırmaktadır.

3.1. ULUS DEVLET RETORİĞİNİN GÜNCELLİĞİ

3.1.1. Bir Toplumsal Düzen Harcı Olarak Milliyetçiliğin Yeniden Üretimi

Vestfalya Antlaşmasıyla birlikte modern ulus devletlerin temellerinin atıldığı kıta Avrupası’nda eş zamanlı olarak gelişen ve ulus devletlerin teritoryal ayrışma fikrine zıt olarak tahayyül edilen modern insan anlayışına göre, her insan temel olarak kabul edilen haklara doğuştan haizdir. Her ne kadar bu fikir ulus devletlerin inşa edilme sürecinde sürekli olarak ilerideki bir tarihe ötelenerek ertelenişse de insanın doğuştan haklara sahip olma hakkı Hegel’in Hak Felsefesinde, bir şahsiyete sahip olma ve her bir bireyin şahıs olarak haklara sahip olması hakkı olarak temellendirilmiştir (Hegel, 1991: 53). Bu hakkın biçimsel olması bakımından hiçbir tikel farklılığı bünyesinde barındırmadan ve salt insan olarak doğmuş olması yönüyle bu hakka sahip olabilmesi fikri, belli bir tikellik üzerinden kurgulanmış ulus devlet tahayyülünü zorlamaktadır.

İnsan hakları fikrinin bu biçimsel yapısı ulus devlet tahayyülüyle uyumsuzluk içindedir. Vatandaşlık hakları dışında, salt kişiliğe sahip olmanın zorunlu olarak getirdiği haklarla ulus devletlerin her bir vatandaşına belli tikelliklerin etnisite, din, mezhep ve cinsiyet gibi farklılıkları hasebiyle sunduğu haklar evrensellik ve yerellik temelli bir gerilim oluşturmaktadır. Benedict Anderson’ın hayal edilmiş bir cemaat

olarak ele aldığı belli bazı tikel farklılıklar etrafında kurgulanmış olan milliyet tahayyülü; evrensel, bütün tikellikleri aşan biçimsel bir insan hakları kavramı açısından yalnızca hukuki metinlerde değil pratik edimlerde de sorunlu bir yapıya bürünmektedir. Bu minvalde, modern ulus devletlerin varlıklarının meşruiyeti olarak öne sürdükleri belli bir ulusun temsilcisi olma ve mevzubahis ulusların kaderlerinin belirlenmesinde asıl söz sahibi olma iddiaları biçimsel açıdan insan hakları kavramının evrensel hak iddiası ile örtüşmekten çok güncel politikanın değişken, sıcak ve dinamik dizgeleri nedeniyle gerilimler oluşturmaktadır.

Ulus devletlerin tarih sahnesine çıkışı belli bir ulusal bilincin oluşumunun akabinde ve Avrupa’da siyasal rejimlerin değişimi neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu konuda tarihi çalışmalar çeşitlilik arz etmekte ve modern bir fikir olan belli bir milliyete ait olma ve kimliklerin oluşturulması meselesi çeşitli görüşler tarafından değerlendirilmektedir. Gellner, Anderson, ve Hobsbawm’ın da aralarında bulunduğu bir çok teoristen yaklaşım farklılıklarına rağmen ulus devleti ve diğer ulusal düzeyleri doğal olarak ortaya çıkan evrensel yapılar değil, icat edilmiş üretilmiş yapay unsurlar olarak görmektedir (Kloos ve Luke’tan aktaran Bülbül, 2006: 25). Milliyet fikri her ne kadar mevcut bazı aidiyet kodlarına örneğin kan bağı, soy ya da homojen bir kültürel mirasa göndermelerde bulunsa da temelde modern bir fikir olarak ortaya çıkmıştır ve belli bir toprak üstündeki insanların birbirleriyle kurduklarını düşündükleri bir hayali bağa işaret etmektedir. Bu düşünce genel olarak, imparatorlukların evrilmesi sürecinde ortak bir kimliğin inşası sürecinde ideolojik bir çimento olarak işlev gören milliyetçiliğin ulus devletlerin inşası sürecinde kaçınılmaz bir uğrak olduğunu savlamaktadır. Aynı zamanda modern otoritenin varlığının temellendirilmesinde aşkın hiçbir referansa, dinsel yahut mitolojik bir gösterenin yokluğu, göndermede bulunamayacak oluşu yitik bir “biz” kimliğinin oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Bu açıdan ulusal kimliklerin oluşturulması Anderson’ın da Amerikan kimliğinin oluşumu bağlamında yaptığı incelemede olduğu gibi ötekinden farklı olma, öteki (İspanyol Koloniciler) gibi olmama üzerinden kurulan bir ortaklıktır (Anderson: 1995, 68-69).

Türkiye özelinde de milliyetçiliğin cumhuriyetin kuruluş yıllarında kalkınma ve modernleşme gibi ülkülerin gerçekleştirilmesi açısından yadsınamaz bir işlevi olduğu düşünülebilir. “Dönemin şartları” retoriğini belli ölçülerde kabul ederek mitolojik göstergelerden azade, hayali cemaat oluşturma üzerinden ilerleyen bir modernleşme

düşüncesi Türkiye Cumhuriyeti'ne çağın gereksinimlerini yerine getirme olanağı tanımıştır. Eğitim hakkı gibi bireyin gelişimi açısından zorunluluk kabul edilen pozitif hakları cumhuriyetçi anlayış ile bir ölçüde dayatan Türkiye Cumhuriyeti hayali cemaat oluşturma gayesini ideolojik aygıtları ile gerçekleştirmeye çalışmıştır. Ancak Jön Türklerin devamı niteliğindeki Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ideolojisi kent çıkışlı romantik bir hareket (Zürcher, 2013: 196) olarak taşradaki gelişmelere yeterli önemi gösterememiştir. Milliyetçilik ekseninde gerçekleşen reformların kırsalda yaşayan insanlara yeterli düzeyde ulaşamaması özellikle Kürtlerin yoğun nüfusa sahip olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde etnik gerilime neden olmuştur.

Bu noktada temel sorun milliyetçiliğin yeniden üretimi hususunda ortaya çıkmaktadır. Türk milliyetçiliği etrafında şekillenen toplumsal düzenin yeniden üretimi sözü geçen ideolojik harcı kabul etmeyenler için problem teşkil etmiş ve bu problemlili yapı Schmitt'in dost ve düşman ayrımının doruk noktası olan "öldürme" raddesine kadar ulaşarak büyük insan hakları problemlerine neden olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında aşiret çizgileriyle bölünmüş durumda bulunan Kürtler özellikle hilafetin kaldırılmasından sonra Cumhuriyet hükümetiyle sorunlar yaşamaya başlamıştır (Zürcher, 2013: 251). 1925 yılında Şehy Said İsyanı ve 1930 yılında Ağrı İsyanı bastırılmış, 1937 yılında Dersim Harekâtı ile ulus-devlet Türk kimliği söylemini baskın şekilde vurgulamıştır. Sözü geçen dönemde Türklük üzerinden bir kimlik oluşturma süreci bir grubu dışlama, ötekileştirme iddiasından çok asimilasyon nüvelerini içinde barındırmaktadır. Bu durum kültürel homojenite ile doğrudan yönetim hakkının meşrulaştırılması için asimilasyonun bir araç olarak kullanılması anlamına gelmektedir. 1960'lara kadar pasif bir çizgide ilerleyen Kürt siyasal hareketi 1960'lardan sonra sol hareketin içine yer almış 1969 seçimlerinde milli bakiye sisteminin kaldırılmasıyla demokratik yollardan devrim yapmanın mümkün olamayacağı iddiasıyla radikalleşen sol hareket içinde siyasal bir pozisyon almıştır. Bu dönem aynı zamanda sosyalizm ile yakınlaşan Kürt siyasal hareketinin İslami bağlarından sıyrılıp seküler bir harekete dönüşmesi açısından önem taşımaktadır (Yavuz, 2001: 9) 1980'den sonra ise darbe döneminin baskıcı yöntemleri nedeniyle etnik bir bilinç düzeyine erişen Kürt siyasal hareketi milliyetçi bir söylem edinmiştir. Bu süreç içerisinde devlet Türk kimliği inşa etme iddiasını kurucu ideoloji dâhilinde sürdürmüştür. 1990'lara gelindiğinde ise devlet bir yandan egemenliğini tehdit eden

silahlı Kürt hareketiyle mücadele ederken diğer yandan da Kürt siyasal hareketini bastırmaya çalışmıştır.

Özellikle 1990’larda ideolojik aygıtlar vasıtasıyla daha vurgulu bir Türk kimliği söylemi üretilmiş, bu durum gerek dünyadaki milliyetçilik paradigmasının zamanla yıpranması gerekse de Kürt aktivistlerin medya, basın-yayın gibi bir takım ideolojik aygıtlara sahip olmasıyla birlikte çatışma hâlinin devamına neden olmuştur. Sonuç olarak ise egemenliğe tehdit unsuru neticesinde devlet tarafından militarist bir toplumsal düzen üretilmiştir. Bu bağlamda içeriden ya da dışarıdan ülkeye yöneltilen devleti zayıflatma ve parçalama algısı ve duygusu vatandaşların gözünde silahlı kuvvetleri hem devletin koruyucusu hem de simgesi konumuna taşımaktadır. Bu durum aynı zamanda ordunun siyasete müdahalesini, bir başka deyişle anti-demokratik eylemlerin toplum nazarında meşru görülmesi anlamına gelmektedir. 2006 yılında yapılan bir ankete göre ordunun siyasete müdahale etmesini doğru bulanların oranı %48’dir (Gökçe, 2007: 183). Bu minvalde, askeri bir takım önlemler ya da harekâtlar insan hakları problemlerine neden olmakta, devletin ürettiği hakikat iddiaları ile de bu insan hakları problemleri güçlülükle gündeme gelmektedir. Son bölümde Uludere Olayı’nda tartışılacağı üzere yaşam hakkı ihlalinde dahi devlet güvenlik, egemenlik gibi gerekçelerle kamuoyu oluşturabilmekte ve insan hakkı ihlallerine neden olan olayları meşrulaştırabilmektedir.

3.1.2. İdeolojik Aygıtların Neticesinde İç Kapanık Bir Toplum

Ulus devletlerin inşası ulusal kimliklerin de oluşturulmasıyla birlikte ortaya çıkmış bir olgudur. Bu nedenle, özellikle görece geç kurulmuş ulus devletlerin çoğunda kimlik oluşumu bir ulusun üstüne inşa edilen ulus-devlet şeklinde olmamış, eski imparatorluk parçaları üzerine kurulan devletler yeni bir ulusal kimlik oluşturma ihtiyacı hissetmişlerdir. Anderson’a göre özellikle Batı Avrupa dışındaki ülkeler ve neredeyse tüm üçüncü dünya devletleri belli bir ulusal kimliğin üzerine kurulmuş ulus devletler değildir. Buna ek olarak, yeni kurulmuş olan devletler ulusal bir kimliğin inşası nedeniyle büyük ölçekli politikalar üretmek zorunda kalmışlardır (1995: 126-127). Böyle bir inşa süreci ise, ulusal kimliğin salt mevcut halkın değerlerinin kutsanması ve kimliğin tahsisini amaçlamamakta, aynı zamanda kimliğin sınırlarını

belirlemek amacıyla diğerk ulusal kimliklere karşı zımnı bir düşmanlık propagandası yapabilmektedir. Böylece ulusal kimliğin, kimlik olması hasebiyle sürekli değışime açık olma “tehlikesi”, denetim altına alınabilmektedir.

Ulusal kimliğin “düşmanları” ve “tehlikeli unsurları” ulusal bilincin belirlenmesi ve yeniden yaratılması sürecinde sürekli olarak denetim altında tutulabilmektedir. Bu denetim, ulusal kimlik dışında kalan çeşitli diğerk kimliklerin ikincil ya da alenen ötekileştirilmesine sebep olmakta ve böylece ulusal bilincin topyekûn bir kapatılma yoluyla kontrolü sağlanabilmektedir. Bu tür politikaların doğrudan sonuçları ise, teritoryal olarak bölünmüş olan insanların aynı zamanda bilinç düzeyinde de ayrışmaları ve haklara sahip olabilme hakkının yalnızca aynı aidiyetlere sahip olan insanlara bahşedilen bir ayrıcalık olarak anlaşılmasına sebebiyet vermektedir. Her bir ulusal kimlik böylece kendi içinde sürekli olarak kapanan, kendine imtiyazlar sağlayan ve bu imtiyazları diğerk insanları kapsamadığı ölçüde bir hak olarak algılayan bir cemaat hâline dönüşmektedir. Böylece, haklara sahip olabilmek belli bir ulusal kimliğe sahip olabilmek önkoşuluna bağlanmış ve hakların biçimsel olma özelliği askıya alınmıştır.

Hakların askıya alınması meselesi bununla da sınırlı kalmamakta, ulusal kimliğin tehdit altında olması hâli istisnai bir durum olarak sürekli ulusal bilinçte barındırılmaktadır. Çünkü ulusal kimlik kendiliğinden ortaya çıkmamış, belli bazı müdahaleler ve inşa süreçlerinin sonucu olarak var olabirmiştir. Bu yüzden de sürekli olarak devlet tarafından kontrol edilmeli, gerekirse doğrudan müdahalelerle tesis edilebilmelidir. Ulusal kimliğin hangi durumlar dâhilinde tehdit altında olduğu, hangi meselelerin ulusal güvenlik meseleleri olduğunun belirlenmesi ise yine kimliğin oluşturulmasında olduğu gibi ulusun değıl devletin tekelinde olan bir meseledir. Aynı zamanda, kimliğin yok olması tehlikesi haklar da dâhil olma üzere bütün diğerk meseleleri ikincil bir konuma itebilmekte ve ulusal güvenlik sorun çözülene değın diğerk bütün meseleler ikincil meseleler olarak kalabilmektedir. Böylece, ulusal bilincin ihtiyaç duyduğu ve şu an lüks olarak görülen meselelerin bir sıralamasının yapılması haklar konusunda açılabilircek bir tartışmayı sürekli olarak ötelemektedir. Güvenlik hassasiyeti ise bir yandan hak tartışmalarını ikincil bir konuma sürüklerken diğerk yandan da toplumu iç ve dış tehdit algıları nedeniyle yabancılaştırmakta ve aynı zamanda toplumun diğerk milletlere, uluslararası kurumlara ve örgütlere karşı skeptik

(kuşkucu) yaklaşmasına neden olmaktadır. Örneğin Türkiye'nin AB'ye üyelik başvurusu hakkında yapılan bir ankette "AB, Türkiye'den "Kıbrıs Rum Kesimi'ni tanınması", "Ermeni Soykırımı'nı kabul etmesi", "kurulacak bir Kürt devletinin tanınması" yönünde tavizler koparmak için tarih verdi." diyenlerin oranı % 26 gibi azımsanmayacak bir orandadır. Yine aynı ankette AB'nin PKK'nin siyasallaşmasını destekleyerek Türkiye'yi bölmek istediğini düşünenlerin oranı %18 ve AB'nin yalnızca kendi emellerini gerçekleştirmek için tarih verdiğini düşünenlerin oranı ise %16'dır (Gökçe, 2007: 180). Örnekten de anlaşılacağı üzere Türkiye'deki vatandaşların yarısından çoğu AB'ye oldukça kuşkucu yaklaşmakta ulusal bilinçlerinde egemenlik hassasiyetine büyük önem vermektedirler. Ulusal bilincin bu şekilde bir kapatılma olarak kurgulanması ve bu kurgunun devamı ve yeniden tahsisi için kurulmuş olan mekanizmalar sürekli olarak kendini var edecek zeminler sayesinde çalışabilmektedir. Bu mekanizmaların başında algının oluşturulması ve yönlendirilmesini sağlayan eğitim ve medya gelmektedir.

3.1.2.1. Eğitimde Yetersiz İnsan Hakları Vurgusu

Tezin ilk bölümünde değinildiği üzere insan hakları fikri modern bir fikir olarak ortaya çıkmıştır. Modern insan fikrinin ortaya çıkmasıyla birlikte sürdürülen büyük bir tartışmanın sonucunda gelişmiştir. Ulus devletlerin de aynı şekilde modern bir oluşum oldukları düşünüldüğünde aydınlanma projesi bağlamında nüfusun eğitilmesi ve donatılması fikrine önem verdiği görülmektedir. Bu minvalde başlatılan eğitim projeleri, sorumluluklarını ve aktörlüğünü kendi akıl muhakemesinden geçiren ve kendinden sorumlu bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Böyle düşünüldüğünde, insan hakları fikrinin zaten mevcut her eğitim sistemi içerisinde kendiliğinden var olacağı ve bu eğitimin zorunlu sonucu olarak bireylere sirayet edeceği beklenebilir. Fakat bu bölümün başında da ifade edildiği gibi ulus devlet ile insan hakları arasındaki ilişki çeşitli sorunlar barındırmaktadır. Bu sorunlardan biri de eğitim sistemi konusunda kendini göstermektedir. Ulusal bilincin belirlenmesi ve ulusa ait her bir bireyin bu bilince haiz olabilmesi için hayati önem taşıyan eğitim sistemi insan hakları ve ulusal bilinç arasında çıkabilen muhtelif meselelerde bu uyumsuzlukları ulus devletin lehine olacak şekilde çözüme kavuşturma konusunda gelişim göstermiştir. Gerek milliyet

fikrinin oluşturulmasında gerekse de ulusal kalkınma söylemi altında diğer ulusların insan haklarına aykırı şekilde konumlandırılması ve tanıtılmasına sebep olmaktadır.

Türkiye özelinde demokratik ve insan haklarına bağlı eğitim ortamının gerek fırsat ve imkân eşitliği ve ifade özgürlüğü boyutlarında gerekse de eğitim içeriği boyutunda sorunlu bir yapıda olduğu iddia edilebilir. Fırsat ve imkân eşitliği eğitimsel kaynaklara ulaşabilme ya da onlardan yararlanma konusunda eşitliğin sağlanmasını ve herkese eşit miktarda öğrenim imkânını ifade etmektedir (Tezcan'dan aktaran Yeşil, 2003: 47). Son yıllarda sayıca fazlalaşan özel okullar ile devlet okulları arasındaki eğitim kalitesi farkının gündeme gelmesi taşradaki devlet okulları da düşünüldüğünde fırsat ve imkân eşitliğinin sağlanmasını giderek güçlendirmektedir. Böyle bir eşitsizlik ortamının dolaylı yoldan demokrasi ve insan haklarına etkisinden de söz edilebilir. Eşitliksizliğin ayırdına varan birey insan hakları ve demokrasi söylemine karşı bir güven sarsıntısı yaşayabilir. İfade özgürlüğü boyutunda ise bireylerin demokratik kurallar dâhilinde düşünmeleri, tartışmaları, eleştirmeleri farklı düşüncelere, çoğulculuğa saygı duymaları, fikirler arasında uzlaşmaya varmaları amaçlanmaktadır (Yeşil, 2003: 50). Bu noktada amaçlanan tartışım ortamı milli bilince sahip birey yetiştirme ülküsünün dozaşımı nedeniyle belli siyasi konularda iletişimsel kopuşa neden olmaktadır. Ancak söz edilen iletişimsel kopuşun ve toplumsal gerilimlerin eğitim boyutunda çekirdeğinde yer alan unsur eğitim içeriğidir. Milli Eğitim Temel Kanunu'ndaki vatandaşlık eğitiminde belirtildiği üzere eğitimin amacı katılımcı, demokratik yaşamı benimseyen birey yetiştirmenin yanında, milli bilince sahip birey yetiştirmektir (Merey v.d., 2012:801). Sosyal Bilgiler Eğitim programının uygulanması ile ilgili maddelere bakıldığında ise milli bilinç ve tarih duyarlılığı ve vatan sevgisi olan birey yetiştirme (Madde 2); tarihsel duyarlılığı gelişmiş, Türk milletine, Türk bayrağına, Türk ordusuna ve vatanına hizmet eden kişilere sevgi, saygı ve takdir duyguları gelişmiş bireyler yetiştirme (Madde 12) amaçlarının ulus-devletin milliyet oluşturma gayesinin kararlılığını göstermektedir. Buna ek olarak 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda geçen "Atatürk ilke ve inkılâplarına ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan (Madde 1)" birey vurgusu da ulus inşa etme amacının devam ettiğinin bir göstergesidir.

Ayrıca, ulusal kimliğin yüceltilmesi ve vatanseverlik retoriği altında şiddetin meşrulaştırılması bu uyuşmazlığı derinleştirmektedir. Hâkim ulusun yüceltilmesi diğer ulusların alçaltılması durumu alçaltılan ulusların temel haklara sahip oldukları gerçeğini dahi yadsıyacak raddeye ulaşabilmektedir. Ulusal bilincin oluşturulmasında hayati bir önem taşıyan tarih bilinci de geçmişteki “biz”in hiçbir kopuşa mahal vermeden bir devamlılık arz ettiğini savlamakta böylece ulusal kimliğin modern olma yanını örtmektedir. Bu örtme projesinin sağlanabilmesi için geçmişten beri kurulan “biz” kimliği, geçmişten beridir kurulan düşmanlık ve kin retoriğiyle sağlanabilmektedir. Çünkü sürekli kopuşlar ve değişimlerle dolu olan tarihsel süreç bizim düşmanlarımız retoriği sayesinde bir devamlılık hattı yaratılabilmektedir. Bu kopuşların örtülmesi ve başlangıcın geriye doğru sürekli olarak ötelenmesi sayesinde hep var olduğunu sanısı verilen ulusal kimlik bu esnada düşmanlarla da donatılmış olmaktadır. Böylece hem başlangıcının bilinmeyen zamanlara kadar geriye götürülmesi ve hiç bir kopuş arz etmeden devamlılığı sağlanabilmekte ve aynı zamanda da diğerleriyle kesinkes bağları kopartılarak steril kimlik inşası sağlanabilmektedir. Eğitim sisteminde önemli bir rol oynayan tarihsel bilinç projesi böylece ulusal kimliğin inşası için ne kadar verimli çalışırsa o kadar evrensel ve biçimsel olan insan haklarından uzaklaşmaktadır. Belki doğrudan böyle bir amacı hedeflemiyor olsa bile sonuçları itibariyle insan hakları fikrine soğuk bakan bir bilincin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.

3.1.2.2. Medyanın Sorunlu İnsan Hakları Algısı

Ulusal bilincin oluşması için eğitim kadar etkili olan bir diğer unsur ise medyadır. Devlet teknolojik gelişmeler ışığında medya aracılığıyla daha fazla insana ulaşabilmiştir. Dolayısıyla medyanın kamuoyu üzerindeki gücü ve etkisi artmıştır. Artık medyanın gücü gerek seçimler gibi politikanın asli unsurlarının belirlenmesindeki gücü ve gerekse de politikaların belirlenmesindeki etkileri neredeyse toplumsal her grup tarafından kabul edilmiştir. Bunun en basit örneği olarak her toplumsal grubun kendine ait bir televizyon kanalının olması yahut internet ortamı üzerinden örgütlenmeye çalışmaları gösterilebilir. Medyanın her ne kadar dediğimiz gibi birçok farklı toplumsal grup tarafından aktif olarak değerlendirilmesi söz konusu ise de, ulusal anlamda bu çoğulculuğu görebilmek bir hayli zordur. Vatandaşların kanaat ve eğilimleri

düşünüldüğünde kitle iletişim araçları içerisindeki toplumsal taleplerinin temsilinde görülen eşitsizlik demokrasi problemlerine yol açmaktadır (Yaşın, 2006: 634-635). Zira medya her ne kadar doğrudan devletin tekelinde olmasa da, ciddi bir altyapı ve sermaye ihtiyacı burada da belli başlı hâkim düşüncelerin daha fazla ve etkin olarak dile getirilmesini zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, toplumsal olarak en fazla sayıya seslenebilmek kaygısı ve ticari aklın zorlaması sonucu medya hâkim düşüncelerin etrafında dolanmak zorundadır. Bu da, ulusal bilincin aleyhinde değil daha çok bu bilincin içinde ve etrafında hareket etmeyi zorunlu kılmaktadır. Böylece, mevcut kodların yeniden inşasını hazırlayacak şekilde yürütülen medya faaliyetleri, insan hakları ve ulusal bilinç uyumsuzluğunda ulusal bilincin lehine bu açmazı çözmek zorunda kalmaktadır.

Ulusal anlamda neredeyse en önemli haber kaynağı olan medyanın insan haklarına olan bakış açısı ciddi sorunlar içermektedir. Özellikle yaşama hakkını doğrudan hedef almış eylemlerin medya tarafından nasıl algılandığı ve haber yapıldığı incelendiğinde, medyanın büyük çoğunluğunun ulusal tehdit ve güvenlik meseleleri adı altında yaşama hakkının doğrudan ihlali sayılabilecek eylemler konusunda bile önceliğinin haklar değil, ulusal kimliğin tesisi ve sağlamlaştırılması konusunda konumlandığı görülmüştür. Ulusal kimliğin yalnızca ülke toprakları dışından değil bir “iç düşman” tarafından sorgulandığı ve zorlandığı durumlarda bu tür bir pozisyon almak vatanseverlik ölçütü olmak kadar ciddi bir mesele olarak algılanabilmekte ve böylece vatanseverliğin sorgulanması sınavı haline getirilebilmektedir. Hakların biçimsel olması ve tikelliklerden bağımsız olarak düşünülmesi gerektiği fikri bu mesele için geçersiz kılınmakta ve askıya alınabilmektedir. Medyanın haklarının önceliği yerine ulusal siyasetin gerekliliği ya da reel politikanın zorunluluğu altında meşrulaştırdığı her bir hak ihlali toplumsal bellekte zamanla kural haline gelebilmektedir. Bu yönde bir algının oluşturulması ise hak tartışmalarının sağlıklı bir şekilde yürütülmesini olanaksız hale getirmektedir.

Yeni yüzyılın haberleşme paradigması olarak yükselen sosyal medya ise ulus-devletlerin hakikat ritüellerini üretmesini güçleştirmektedir. Özellikle internetin günlük hayatta kullanımının yaygınlaşmaya başlamasından sonra bu platformda çoğulcu bir ortam oluşmaya başlamış ve siyasal katılım düzeyi artmıştır (Karaçor, 2009: 130). Siyasal farkındalık etkeni düşünüldüğünde devletler eski iletişim teknolojileri

vasıtasıyla hakikat ritüellerini üretme zorluğuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. İnternetin süreksiz ve hareketli yapısı, homojenlikten çok heterojenliğe sahip olması (Acar, 2013: 207) ulus-devletin belli bazı tikellikler etrafında inşa etmeye ya da bütünleştirmeye çalıştığı toplum ideası ile çatışmaktadır. Örneğin Gezi Parkı Eylemleri süresince Twitter başta olmak üzere sosyal medya kullanımı büyük oranda artmış, siyasal katılım ve örgütlenme sosyal medya üzerinden gerçekleşmiş, devletin ürettiği hakikat iddiaları ise azımsanmayacak sayıda vatandaş tarafından sorgulanarak eylemler kitlesel boyuta ulaşmıştır.

3.1.3. Eril Düzenin Yeniden Üretimi: Türkiye’de Kadın Hakları

Ulus devletin insan hakları açısından bir başka sorunlu yapısı da eril düzenin yeniden üretimi noktasında ortaya çıkmaktadır. Bu hususta, ataerkilliğin ve özellikle “namusun” yeniden üretimi sadece kanunlarda gözlenebilen bir olgu olmamaktadır. Gündelik yaşam pratiğinde toplumsal rolleri içselleştirmiş bireyler kadınların şiddet görmesini onaylayabilme potansiyeline sahip olmaktadır. Bu durum ise kadınların kamusal alan, özel alan ayırt etmeksizin şiddete maruz kalmasına, hatta sıkça gözlemlendiği üzere yaşam haklarının elinden alınmasına neden olmaktadır.

Türkiye’de kadın hakları cumhuriyet reformlarıyla belli gelişim gösterse de özü itibariyle eril düzenin devamına olanak tanımıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun cemaat üyeliği ile ilişkilendirilmiş toplumsal düzeni yerini Cumhuriyet döneminde vatandaşlık temelli toplumsal düzene bırakarak kamusal alanda kadın-erkek, Müslüman Hristiyan gibi kimlik temsiliyetlerini dışarıda bırakmıştır (Ertürk, 2006, 202). Fakat erkek egemen iktidarın eril düzeni büyük değişikliklere uğramadan devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda Müslüman bireyler doğurmak ve yetiştirmek kadının vazifesi olarak görülürken Türkiye Cumhuriyeti’nde annelik vasfı vurgulanarak kadına ulusal değerleri benimsemiş bireyler yetiştirme misyonu yüklenmiştir (Yılmaz, 2010: 202). Böylelikle cumhuriyet döneminde kadının eğitilmiş ve toplumsal üretime katılabilir yapıda oluşu, erkek egemen iktidarın kadına biçtiği rol ile paralel bir görünüm sergilemiştir.

1926 yılında yürürlüğe giren Medeni Kanun ile çok eşlilik yasaklanmış, evliliğe yaş sınırı getirilmiş, mirasın kadın ve erkek arasında eşit pay edilmesi

kararlaştırılmıştır. Ancak bu olumlu gelişmelerin yanında ulus devlet geleneksel eril düzeni vurgulayıcı bir takım düzenlemelere gitmiştir. Medeni kanuna göre ailenin reisi erkek olarak görülmüş, kadının erkeğin izni olmadan ticari faaliyette bulunması yasaklanmıştır. 1990 yılındaki kanun değişikliğine kadar kadın evin dışında çalışmak için eşinin iznine tabi tutulmuştur (Criss, 1996: 118).

Türkiye’de kadın hakları ele alındığında değinilmesi gereken bir başka husus da feodal nüvelerin ve aşiret ilişkilerinin gözlemlendiği Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu’daki kadınların sıkça şiddete maruz kalmasıdır. Ağalık düzeni Cumhuriyet dönemiyle darbe almışsa da çok partili döneme geçiş ve tarımsal modernizasyonla birlikte eski tip ağa sınıfı ulusal sistemle bütünleşmiştir. Bu durum da geleneksel yapının kırılmasını güçleştirmiş ve kadınların maruz kaldığı baskı sözü geçen bölgelerde devam etmiştir (Ertürk, 2006:200).

Türkiye’nin modernleşmesi eril kurumlar vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Erkek egemen toplumsal düzenin yeniden üretimi hususunda bu kurumlar önemli rol üstlenmiştir. Örneğin, eğitim kanalıyla kadının toplumsal rolü içselleştirmesi amaçlanmış, bu doğrultuda kız çocuklarına özel ev işleri dersi ve ev bütçesinin nasıl düzenleneceğine dair eğitim verilmiştir. Karma eğitimin yanında kız enstitüleriyle kadına özgü olarak görülen biçki, dikiş, çocuk bakımı gibi mesleki eğitimlerin kadınlara kazandırılması düşünülmüştür (Yılmaz, 2010: 206)

Toplumsal rolleri içselleştirmenin ve erkek egemen iktidarın uygulamalarının bir sonucu olarak kadınlar çalışma hayatına yeteri oranda katılım gösterememiştir. 2009 yılında Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı %26 iken (Çiçek, 56: 2014), 2014 yılında %25.4’e (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16007>, 2015) gerilemiştir. Finansal bağımsızlığını elde edemeyen kadın sonuç itibariyle otorite figürü olan erkeğin şiddetine karşı daha korumasız kalmaktadır.

Ulus devlet bütün bu gelişmelerin sonucu olarak kadının kamusal hayata katılımı bir ölçüde arttırmasına rağmen eril düzenin yeniden üretimi için kadını ikincil konuma itmektedir. Yeterli eğitim düzeyine ulaşamayan, bağlantılı olarak finansal bağımsızlığını elde edemeyen kadın ise şiddet üretimine yakın sorunlu kültürel kodların, gelenek ve göreneklerin içinde sıkışmaktadır. Bu şiddet üretimi salt cinsellik ile

bağdaştırılmış yeri geldiğinde en temel ve birincil insan hakkı olan yaşam hakkının ihlali (töre ya da namus cinayetleri) boyutuna ulaşabilmektedir.

3.2. ULUSLARARASI KURUMLARIN TÜRKİYE’DEKİ İNSAN HAKLARINA ETKİSİ

Uluslararası kurumlar özellikle hak ihlallerinde evrensel kıstaslar sunması bakımından önemlidir. Bu noktada uluslararası kurumların önerdiği insan hakları anlaşmalarını hangi ülkelerin imzalamaya yatkın olduğu farklı bir sorun ortaya çıkarmaktadır. Uluslararası yaptırımların kolayca gerçekleşmemesi nedeniyle demokrasinin az gelişmiş olduğu düşünülen ülkeler insan hakları anlaşmalarını imzalamaya daha yatkın olmaktadır çünkü hukuki metinlerin iktidar aracılığıyla ikinci plana atılabildiği ülkeler için bu anlaşmalar yalnızca uluslararası meşruiyet sağlayan bir araçtan öte anlam ifade etmemektedir. Ancak demokratik kurumların yerleştiği ülkeler ise insan haklarını koruyan hukuki metinlerin uygulama boyutunu da düşündükleri için sözü edilen anlaşmaları imzalama hususunda çekingen davranmaktadırlar (Hathawey, 2007: 589-590). Bu minvalde vurgulanması gereken bir başka husus ise yaptırımların devletleri sınırlayıcı gücünün olup olmadığıdır. Yapılan bir araştırmada 1’den 10’a kadar adımlanmış demokrasi skalası (demokrasi seviyelerini gösteren gösterge olarak 1 en düşük demokrasi nosyonuna sahip ülkeyi 10 ise en gelişmiş demokrasi nosyonuna sahip ülkeyi belirtmektedir) çizilmiş; 6 ve üstü demokrasi notuna sahip ülkelerde, bir başka deyişle demokrasinin gelişmiş olduğu düşünülen ülkelerde bir yıl içinde 1051 işkence, 800 politik terör, 1405 sivil özgürlük ihlali, 679 adil yargılanma ihlali gözlenmiştir (Hathawey, 2007: 594). Dolayısıyla uluslararası kurumların sözleşmelerini imzalamış gelişmiş demokrasiye sahip olduğu düşünülen ülkelerde dahi çok sayıda hak ihlalleri meydana gelmektedir. Hathawey’in sunduğu verilerden de anlaşılacağı üzere uluslararası kurumların sunduğu anlaşmalar ve deklarasyonların yaptırım gücü sınırlı kalmaktadır.

Realist teoriye göre uluslararası kurumları irdelemek bize oldukça kötümser bir uluslararası kurum algısı getirecektir. Böylesine bir algı bünyesinde uluslararası kurumların arkasındaki aydınlanmacı felsefi ve ahlaki altyapıyı ikinci plana atma tehlikesini barındırmakta ancak hegemonik devletlerin zayıf devletlere “insan haklarını

koruma” adı altında gerçekleştirmiş olduğu müdahaleler dikkate alındığında önemli bir eleştirel bakış açısı getirmektedir. Güçlü devletlerin liberal ideolojiyi dayatmak için kullandığı bir araç olarak tanımlanan uluslararası kurumlar bu teoriye göre dost ve düşman ülkeleri ayırmaya yarayan bir turnusol işlevi görmektedir (Wotipka ve Tstusui, 2008: 734). Ancak daha önce de belirtildiği gibi insan haklarının özünde yer alan aydınlanma felsefesini dışlayıcı bir uluslararası kurum algısı insanların iyiye eğilimli doğasını reddetmek anlamına geleceğinden karamsar bir uluslararası düzen tasvir etmektedir. Böylesine bir tasvir ise insanlığın yüzyıllardır belli mücadeleler sonucu edindiği insan hakları birikimini geri plana atma iddiası içermektedir.

Türkiye’de insan hakları çalışmalarına ve bu konudaki tartışmalara bakıldığında uluslararası kurumların bu tartışmalara olan etkisi önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye İnsan Hakları Evrensel Beyanname’si’ni 1949 yılı gibi erken bir dönemde kabul etmiş ve sözleşmeye taraf olduğunu beyan etmiştir. Fakat sözleşmenin imzalandığı dönemde gerek uluslararası meşruiyet paradigması olarak insan haklarının ülkelerin siyasi ajandasına henüz tam olarak girmemiş olması gerekse de Türkiye’de o dönemki siyasi ve ekonomik tartışmalarının insan hakları söylemini ön plana çıkaracak bir içeriğe sahip olmaması nedeniyle insan hakları retoriği yeterince vurgulanmamıştır. İnsan hakları hakkında iç hukukta gerekli ve yeterli düzenlemeler yapılamamış, ayrıca beyannamenin evrensel özelliği ile ulus devletinin ideolojik yapıları arasındaki gerilimler sorun yaratmayacak ya da en azından tartışma zeminini besleyebilecek bir şekilde güçlenememiştir. Bu tartışmalar yaklaşık son on yıla kadar yapılan anayasa tartışmalarında kendini göstermiş ve insan haklarına bağlılık konusu anayasal olarak garanti altına alınmıştır. İnsan haklarının anayasal olarak güvence altına alınması ve Türkiye’nin sözleşmeye taraf olması uluslararası kurumların Türkiye’deki insan hakları tartışmalarına ve hak ihlallerine taraf olarak katılmasını sağlamıştır.

Uluslararası kurumların / örgütlerin yürütmekte oldukları faaliyetlerin doğrudan yaptırım olmayışı ve tavsiye niteliğinde raporlar sunuyorum oluşunu bazı noktalarda bu tür örgütlerin yararlıklarının sorgulanmasına sebep olmuştur. Fakat bu örgütlerin arasında özellikle Avrupa Birliği’nin Türkiye özelinde farklı bir yere sahip olduğunu söylemek gerekir. Tezin ilerleyen kısmında, temel insan hakları beyanname’si de dâhil olmak üzere belli başlı bazı metinlerin bahsi geçen hak ihlallerine karşı ne tür noktalarda müdahaleler ettiği, ulus-devletin bazı tikelliklerine karşı nasıl evrensel bir

bakış açısı sunduğu belirtilecek, hangi noktalarda yetersiz kaldığı araştırılacaktır. Birleşmiş Milletler kurum ve sözleşmelerinin olumlu etkileri tartışılacak, ancak yaptırım gücü noktasında zayıf kaldığı belirtilecektir. Avrupa Birliği kurum ve sözleşmelerin Türkiye üzerinde daha fazla etki gücüne sahip olduğuna değinilecektir.

3.2.1. Birleşmiş Milletler'in Kurum ve Sözleşmelerinin Türkiye'deki İnsan Haklarına Etkisi

Türkiye'de hak ihlallerinin taraflarından birinin devlet görevlileri ve kolluk güçleri olduğu gerçeği düşünüldüğünde hak ihlallerine dâhil olmuş görevlilerin yargılanmasında ve ortaya çıkarılmasında hak ihlallerine maruz kalan insanların, haklarını arama mücadelesinde ulusal hukukun dışında başka bir merciinin olması ve evrensel kıstaslara göre yargılayabilme imkânı sağlaması açısından önemlidir. Böylece, iç hukukun tüketilmesi hâlinde yurttaşlar adalet arayışlarını uluslararası hukuk kurumlarına taşıyabilmektedir. Ayrıca, uluslararası hukuk kurumlarının Türk hukuk sisteminde içtihatlarla dâhil sayılması adalet anlayışının evrensel bir takım normlara bağlanması açısından önemlidir. Böylece, ulusal hukukun üstünde ve evrensel hakların asli sayıldığı bir hukuk sisteminin yerleşmesi olanaklı hâle gelmiştir. Bu noktada, ulus-devletin ulusal çıkarlar doğrultusunda meşru manevra alanı olarak kullandığı bazı hak ihlallerinin uluslararası denetiminin gerçekleşmesi sağlanabilmektedir.

Milletlerarası Sözleşmelerin Türkiye hukukundaki hiyerarşik yerini doğrudan düzenleyen hüküm Anayasa'nın 90. maddesinde yer almaktadır. Bu hükme göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası sözleşmeler kanun hükmünde sayılmaktadır. Ancak Anayasa'nın 15. maddesi savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, Anayasa'da tanınan temel hak ve hürriyetlerin, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek şartıyla, kullanımlarının geçici olarak durdurulabileceği veya Anayasa'da öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabileceği düzenlemektedir (Tunç, 1999:175). Bu durum da ikinci bölümde sözü geçen Schmitt'in egemenlik tanımını hatırlatmaktadır. Egemen olağanüstü hâle karar veren güç olarak tanımlandığında hukuki metinler teori ya da temenni aşamasında kalmakta pratikte ise hukuki metinleri askıya almak ya da çiğnemek olağan bir durum hâlini almaktadır.

3.2.1.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB)

İnsan haklarının yazılı hukuk alanında uluslararasılaşması 1919 Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (UÇÖ) kurulmasıyla ikinci kuşak haklardan başlamış 1945'te BM'nin kurulması ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabul edilmesiyle genelleşerek sürmüştür (Gülmez, 2006: 83). Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesi, Avrupa'da peş peşe yaşanan iki büyük dünya savaşından sonra Aydınlanma ile hedeflenen değerlerin bir yeniden sorgulanmasını amaçlamaktadır. Çünkü insanın akıl melekesi üzerinden ve her türlü tikelliğinden azade sırf insan olmasından kaynaklanan temel haklara sahip olması hakkı, iki büyük dünya savaşında fazlasıyla sarsıntıya uğramıştır. Bu iki büyük dünya savaşlarının ulus-devlet anlayışının zorunlu bir sonucu olup olmadığı tartışması bu tezin doğrudan incelediği bir konu olmasa da en azından bu tartışma bağlamında her iki büyük savaşta da ulus-devleti var eden argümanların çok ciddi bir şekilde kullanıldığı iddia edilebilir. Ayrıca, evrensel insan fikrinin ve daha özelde "Avrupalı" fikrinin ulusal aidiyetler tarafından çok ciddi bir şekilde tahrif edildiği ortadadır.

Tikel aidiyetlerin evrensel insan fikrinin önüne geçmesi ve insan hakları fikrinin ulusal çıkarlar uğruna askıya alınmasına karşı insan hakları beyannamesi bütün tikellikleri bünyesinde barındırarak geçersizleştiren biçimsel bir dile başvurmuştur. Bu minvalde, beyannamenin ilk maddesi "bütün insanlar" ibaresiyle başlamaktadır (madde 1). "Bütün insanlar" fikri sözleşmenin ikinci maddesinde her türlü "ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin" (madde 2) ibaresiyle her türlü ayrımcılığı dışlayacak şekilde, insan fikrinin en formel hâlini kurgulamaktadır. Böylece, ulusal aidiyetler üzerinden inşa edilmiş ve belli bir dışlayıcılık anlayışı barındıran ulus-devletler mantığının yerine, ulusal aidiyetlerin dışında bir insan tahayyülünü mümkün kılmaktadır. Bu nedenle belli bir toprak parçası üzerinde kurulmuş ve kendi hukuksal normlarının devamını sağlayan ve buna mukabil itaat ve aidiyet talebinde olan ulus-devletlere karşı, her bir insanın salt insan olmasından dolayı belli temel haklara sahip olduğu düşüncesini savunmaktadır.

Daha önceden de değinildiği gibi ulus-devlet belli bir ayırım mantığı üzerine inşa edilmiş ve bu ayrımlar sayesinde ulusal aidiyetin sağladıkları çıkarlar belli bir

aidiyete dâhil olmanın ayrıcalığı gibi sunulmuştur. Böylece, ayrımın mantığı ayrıcalığın faydalarıyla ilişkilendirilerek belli bir ulusal kimliğe dâhil olmanın ötesinde bir insan fikrinin olgunlaşması engellenmiştir. Hâlbuki beyanname her türlü ayrımcılığın yasaklanması gerekliliğinden yola çıkarak, biçimsel ve herkesi kapsayan bir insan fikrini savunmaktadır.

Evrensel insan hakları beyannamesinin dilinin Türkiye'deki ulus-devlet inşası sürecinde ortaya çıkan ve belli bir ayrımcılık mantığına dayanan dilinin evrensel insan fikrine doğru evrtilmesinde büyük bir katkı sağladığı görülecektir. Çünkü insanın tanımının ulusal haklar ve vatandaşlık hakları dâhilinde kurgulanması fikrine karşı her insanın doğuştan belli haklara sahip olduğu ve devletlerin bu hakların teminini sağlamakla yükümlü olduğu fikri, daraltılmış bir ulus-devlet mantığını zorlayabilmekte ve olumlu anlamda etkilemektedir. Böylece, ulus devletin her bir mensubuna sağladığı aidiyet çıkarları karşısına, beyanname insan olmanın yeter koşul olarak kabulüne ve insanlık onuruna (dignity) göndermede bulunmaktadır. Bu da belli bir tikelliğin karşısına evrensel bir değer koymanın ve ayrıştırma mantığının ötesine geçmeyi sağlamaktadır.

3.2.1.2. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi

Uluslararası sözleşmeler, beyannamelere nazaran daha bağlayıcı hukuki belge niteliğinde olduklarından küresel insan haklarının yaygınlaştırılması açısından daha güçlü bir araç olarak görülmektedir (Wotipka ve Tsutsui, 2008: 725). 1976 yılında yürürlüğe giren Kişisel Ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi genel olarak Evrensel İnsan Hakları Beyanname'si'yle aynı ruhu paylaşmakla birlikte, beyannamenin hedeflediği insan hakları fikrinin gerçekleştirilmesi için atılmış uluslararası bir gelişmedir. Özgürlük, kişi güvenliği, mahkeme önünde eşitlik, düşünce ve ifade özgürlüğü, kanun önünde eşitlik gibi konulara değinen bu sözleşme ayrıca ulus-devletler içinde belli bazı aidiyetlerinden dolayı azınlıkta kalmış toplulukların haklarının gözetilmesi üzerine de yoğunlaşmaktadır. Bu sözleşmeye göre, sözleşmeye taraf her ülke kendi ulusal hukuk sisteminde mevzubahis sözleşmenin ilgili tüm maddelerini yerine getirmekle mükelleftir. Ayrıca, bu sözleşmenin maddelerinin ulusal hukuki sistemde önceliği bulunmakta, yani anayasal olarak hiçbir maddenin bu

sözleşmenin beyan ettiği değerlerle çelişmemesi gerekmektedir (Hathaway, 2007: 592-593).

Sözleşmenin beyan ettiği değerlerin hukuki olarak ulusal hukuktan üstün tutulması ve sözleşmeye taraf her devletin sözleşmenin beyan ettiği hakların korunması ve gerçekleştirilmesinde garantör sayılması, insan hakları fikriyle ulusal kimliklere ait bazı çıkarlar arasındaki gerilimin çözülmesinde insan hakları fikrinin gelişmesi lehine çok önemli etkiler doğurmuştur. Yine, her bir ülke için hazırlanan raporlarla sözleşmeye taraf devletlerin sözleşmenin amaçladığı değerlere ne denli sadık kaldıkları incelenebilmekte böylece de sözleşme salt bir hukuki metin olmanın ötesinde gerçekleştirilmesi gereken bir amaç haline gelebilmektedir. Daha önce de dile getirdiğimiz gibi insan hakları fikrinin gelişmesinde metnin ilanı ve kabulünün yanı sıra gerçekleştirilmesi de bir o kadar önem arz etmektedir.

Haliyle, aslında insan hakları tartışmalarını bu minvalden değerlendirildiğinde, insan hakları tartışmalarının iki temel yanı olduğu iddia edilebilir. İlk, hakların sözleşme yoluyla ilan edilmesi ve taraf ülkelerin bu ilkeleri kabul etmesi ve gerçekleştirilmesinin garantisini vermesiyken, bir diğer yandan ise bu ilkelerin gerçekleştirilmesi için yapılacak değişiklik ve uygulamaların hayata geçirilmesidir. Bu bakımdan, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi temel insan haklarının gerçekleştirilmesi sürecinde taraf ülkelerin denetlenmesi ve sürecin sağlıklı çalışabilmesi için atılmış önemli bir adımdır.

Türkiye, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ni 2000 gibi geç bir tarihte imzalamış ve ancak 2003 yılında yürürlüğe sokmuştur (<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0589.pdf>, 2015). Özellikle Avrupa Birliği aday ülke statüsünün edinilmesinden ve PKK ile çatışmasızlık ortamının oluşmasından sonra uluslararası sözleşmeleri imzalamaya daha yatkın duruma gelen Türkiye, son yıllarda ise pratikte insan hakları açısından zayıf bir görünüm sergilemiştir. 2013 yılında Kişi güvenliği ve özgürlüğü ihlal edilerek 456'sı çocuk olmak üzere 8541 kişi gözaltına alınmış, 115 i çocuk olmak üzere 709 kişi tutuklanmıştır. Ayrıca 12 yürüyüş, 4 tiyatro oyunu yasaklanmış 9 kitap ise toplatılmıştır (<http://www.ihd.org.tr/2013-turkiye-insan-haklari-ihlalleri-bilancosu/>, 2015).

3.2.1.3. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme

Her türlü ırk ayrımcılığının tasfiye edilmesine dair sözleşme “İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin, her insanın doğuştan özgür olduğunu ve insanlık onuru ve hakları bakımından eşit bulunduğunu ve herkesin bu Bildiri'de yer alan haklara ve özgürlüklere özellikle ırk, renk ve ulusal köken gibi sebeplerle hiç bir ayrımcılık yapılmaksızın sahip olduğunu ilan etmesini dikkate alarak” (Başlangıç) hazırlanmış bir sözleşmedir. Bu sözleşme de evrensel insan hakları bildirisinin ruhuna ait ve bildiride hedeflenen insanlık değerlerinin gerçekleştirilmesini için uluslararası bir birliğin oluşturulmasını amaçlamaktadır. Bu minvalde değerlendirildiğinde bu sözleşmenin II. Bölümü'nün 8. Maddesi'nin öngörmüş olduğu ırk ayrımcılığına karşı bir tasfiye komisyonunun kurulması ve komisyonun her bir üyesinin diğer komisyon üyelerini ırk ayrımcılığına karşı denetleyebilmesi maddesi arzulan insan hakları değerlerinin gerçekleştirilebilmesi için önemli bir gelişmedir. Çünkü insan hakları tartışmalarında en çok üzerinde durulan noktalardan biri de insan hakları ihlallerine karşı bir yaptırım mekanizmasının olmaması ve hâliyle ihlallerin sadece birer ihlal olarak kalmasıdır. Bu hususta insanlığa karşı yapılmış olan her ihlal insan haklarının gerçekleştirilmesi imkânı sürekli olarak ertelenmiş olmaktadır.

3.2.1.4. Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri (CEDAW)

Kadına karşı şiddetin tasfiye edilmesine dair hazırlanan bu bildiri temelde belirli bir tikelliği sebebiyle ayrımcılığa maruz kalmanın yasaklanmasını arzu eden Evrensel İnsan Hakları Bildirisi'nin kadına karşı şiddetin tasfiye edilmesi hususunda uygulamaya geçilmesi olarak düşünülebilir. Kadına karşı şiddetin siyasal ve kültürel bağları düşünüldüğünde ve bu şiddetin tasfiyesinin olanağı için en önemli aktörün devlet olduğu kabul edildiğinde bildirinin 4. maddesinin “Devletler kadınlara karşı şiddeti yasaklar ve kadınlara karşı şiddetin tasfiye edilmesi konusundaki yükümlülüklerinden kaçınmak üzere her hangi bir örf ve âdeti, geleneği veya dinsel düşünceyi ileri süremez. Devletler her türlü uygun araçla ve hiç gecikmesizin kadınlara karşı şiddeti tasfiye politikasını yürütür.” beyanı ile kadına karşı şiddetin hangi gerekçelerle ve hangi unsurlar tarafından tasfiye edileceği belirtmiştir. Bu noktada, çeşitli kültürel kodların nasıl bu şiddeti beslediğine dair vurgu, kültürel kodların ve

aidiyet birimlerinin bazılarının evrensel insan fikriyle neden ve ne şekilde çeliştiğini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca, bu hususta devletlerin nasıl konumlanacakları ve kültürel kodlardan azade- eğer çelişiyorsa- ve evrensel insan hakları anlayışına uygun bir politika belirlenmesi gerekliliğinin altı çizilmiştir. Böylece, kadının toplumdaki statüsü ve kadına dair her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması için gerekli şartların oluşturulması görevi devlete bırakılmıştır. Ayrıca yine bu bildirinin 5. Maddesi gereği Birleşmiş Milletler'in kadına karşı şiddetin tasfiye edilmesi için devletler tarafından yapılan politikaların denetlenmesi ve gerçekleştirilmesi için yürütülen faaliyetlerde raporlar çıkarabilmesi hakkı tanınmıştır. Böylece, her bir taraf devlet hem kendi faaliyetlerinin gelişimi takip edebilmekte hem de üye devletlerin antlaşmaya olan sadakatini kontrol edebilmektedir. Ayrıca 1981 tarihli BM Genel Yorum No. 4 Madde 3'te cinsiyet ayrımı hakkında devletlerin yalnızca koruma tedbirlerinin yeterli olmayacağı aynı zamanda haklardan yararlanmasını sağlayacak olumlu ayrımcılık (*affirmative action*) tedbirlerinin alınması gerektiği belirtilmiştir (Uyar, 2006:7-8).

Bu bilgiler ışığında Türkiye'ye bakıldığında CEDAW'ın dayandığı temel ilkelere oldukça uygun bir yasal çerçevenin olduğundan söz etmek mümkündür. 2004 yılında Anayasa'nın 10. Maddesi'nde yapılan değişikliklerle devlete kadın erkek eşitliğini yaşama geçirme yükümlülüğü verilmiştir. 1998 yılında "Ailenin Korunmasına Dair Kanun" ile aile içi şiddet suç unsuru olarak tanımlanmıştır. 2003 yılında İş Kanunu'nda yapılan değişiklik ile işyerinde cinsiyete dair ayrımcılık yasaklanmıştır (Acar, 2010: 17-18). Ancak bu yasal değişiklikler Türkiye'de sorunsuz bir kadın hakları ortamının olduğu anlamına gelmemektedir. Muhafazakâr bir anlayışın tezahürü olarak kadınlar aile içindeki bir birey olarak tanımlanmaya devam etmektedir. Ayrıca yasalarda belirtilen hakları içselleştirememiş kadınlar gelenek ya da göreneklerinin işaret ettiği toplumsal rolleri üstlenmeye devam etmekte ve değişime kapalı bir tutum sergilemektedir. Böyle bir toplumsal olgunun varlığı ise yasaları toplumsal farkındalık oluşturulmadığı sürece etkisiz kılmaktadır. Sözü geçen hukuki değişiklikleri gerçekleştirmiş Türkiye'de 2013 yılı verilerine göre 52 kadın taciz, tecavüz, ev içi şiddet gibi nedenlerle intihar etmiş, 269 kadın öldürülmüş, 556 kadın ise taciz, tecavüz veya şiddete maruz kalmıştır (<http://www.ihd.org.tr/2013-turkiye-insan-haklari-ihlalleri-bilancosu/>, 2015). Dolayısıyla Türkiye CEDAW gibi uluslararası örgütlere ve gerçekleştirmiş olduğu yasal değişikliklere rağmen kadın cinayetleri ile sık sık gündeme

gelmektedir. Bu noktada, eril toplumsal düzenin yeniden üretimi, tezin son bölümünde değinileceği üzere cinayetlerin en önemli nedeni olarak görülmektedir.

3.2.1.5. Uluslararası Çalışma Örgütü

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) çalışmaya ilişkin temel hak ve ilkeleri ortaya koymak gayesiyle kurulmuş bir örgüttür. Ulus devletler kalkınma retoriği altında çalışma hayatında evrensel insan hakları anlayışı ile çelişen çeşitli muameleleri görmezden gelmekte ve hatta bu muameleleri teşvik edici politikalar güdebilmektedir. ILO'nun faaliyetleri genel olarak kendi bildirimlerinde de dile getirdikleri gibi “emeğin insani koşullarının” evrensel insan haklarına uygun şekilde düzenlenmesi ve bunun için taraf olmuş devletlerle birlikte ortak çalışmalar yürütmektir. Bu amaçla özellikle çocuk işçiliğin önüne geçmek, çalışma şartlarının iyileştirilmesi, çalışma saatlerini ve çalışanların haklarının insan hakları evrensel beyannamesinde belirtilen şekilde düzenlenmesini sağlamak ILO'nun temel amaçlarından. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi de her bireyin toplumun bir üyesi olarak sosyal güvenlik hakkının olacağını (22. Madde) belirterek ILO ile ortak bir vizyona sahip olduğunu göstermiştir.

Buna ek olarak ILO'nun, sosyal risk taşıyan kişileri ya da toplulukları yaşlılık, maluliyet ölüm, iş kazaları, işsizlik gibi kavramları kapsayacak şekilde belirtmesi çalışma hakları açısından önem arz etmektedir (Yaşar, 2011: 164). Fakat neoliberal ekonomik politikalar neticesinde işsizlik ve iş kazaları özellikle gelişmekte olan ülkelerde insan hakları ihlallerine yol açmaktadır. Endonezya, Malezya, Tayland, Filipinler gibi Güneydoğu Asya ülkeleri, El Salvador, Guatemala, Kosta Rika gibi Orta Amerika ülkeleri ve Romanya, Macaristan, Türkiye gibi Doğu Avrupa ülkeleri gerek ucuz işgücü gerekse de iş güvenliği açısından problemlili bir yapıdadır.

ILO'nun yürütmekte olduğu faaliyetler düşünüldüğünde ve Türkiye'nin ekonomik durumu ve çalışma koşullarının evrensel haklarda tanımlanan kıstaslarla olan ilişkisi göz önüne alındığında, Türkiye'de sosyal hakların ve özellikle de çalışanların haklarının korunması ve gözetilmesi için yürütmekte oldukları faaliyetlerin önemi anlaşılacaktır. Emeğin insani koşullarının kontrol edilmesi amacıyla hazırlanan raporların Türkiye devleti üzerinde doğrudan bir yaptırımı olmamasına rağmen bunların hak ihlali kapsamında değerlendirilmesi önemlidir. ILO'nun verilerine göre Türkiye'de

asgari ücret uluslararası standartların altında kalmaktadır. Tarımsal üretime dâhil olan işgücünün üçte biri sosyal güvenlik haklarından yoksun kalmakta ve kamu çalışanları haricindeki emekçilerin sendikalaşma oranı %9.5 gibi oldukça düşük bir oranda bulunmaktadır. Ayrıca iş güvenliği düşünüldüğünde Türkiye’de her yıl ortalama 70.000 iş kazası meydana gelmekte ve 1000’e yakın çalışan iş kazaları dolayısıyla yaşamını yitirmektedir (Toksöz, 2008: 21- 59) . Bu veriler ışığında Türkiye’nin neoliberal bir ekonomik sistem içinde gelişim ve kalkınma metaforlarıyla iş ve işçi güvenliğini ikinci plana ittiğini gelir dağılımında daha adaetli bir sosyal yapıya kavuşmadığı iddia edilebilir. Buna ek olarak, tezin son bölümünde değinileceği üzere çevre ülkelerdeki siyasal ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle birçok mülteci Türkiye’ye sığınmış ve ucuz işgücünün kaynağı durumuna gelmiştir. Bu durum ise insan haklarının evrensel değerlerinin ulus devletin ekonomik çıkarları ile çatıştığını göstermektedir.

3.2.2. Avrupa Birliği’nin Türkiye’deki İnsan Haklarına Etkisi

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik başvurusu 1963 yılında imzalana Ankara Antlaşması ile başlamışsa da 1999 yılında düzenlenen Helsinki Zirvesiyle birliğe tam üyelik yolundaki en önemli raddeye ulaşılmıştır. Bu tarihten itibaren her aday ülke gibi Türkiye’nin de belli bazı kriterleri sağlayabilmesi amaçlanmış ve bu amaçlar genel olarak “insan hakları ve azınlıkların korunması konularındaki eksiklerin, işkencenin hâlâ yaygın oluşu ve ifade özgürlüğünün yetkili merciler tarafından sürekli olarak kısıtlanıyor oluşu” gibi engellerin ortadan kaldırılması olarak belirlenmiştir (Özer, 2008: 65). İnsan haklarına dair iç hukuktaki mevzuatını AB ile uyumlaştırmaya çalışan Türkiye 2002 ve 2004 yılları arasında Türk Ceza Kanunu’nda (TCK), Dernekler Kanunu’nda, Basın Kanunu’nda Türk Medeni Kanunu’nda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanun’da Terörle Mücadele Kanununda (TMK) Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Kanun’da değişiklikler yaparak insan hakları standardını önemli ölçüde yükseltmiştir (Efe, 2012: 105). Dolayısıyla Avrupa Birliği’ne uyum süreci dâhilinde ve evrensel insan hakları fikrinin Türkiye’de gerçekleştirilebilmesi için sunulan uyum paketleri evrensel insan hakları fikrine özellikle 2000’li yılların başında yapılan değişikliklerle olumlu yönde katkı sunmuştur.

AB İlerleme Raporları da yapılan hukuki değişikliklerin pratikteki yansımalarını göstermesi açısından son derece yararlı olmuştur. 2014 İlerleme Raporu İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması başlığında ırkçılık, yabancı düşmanlığı, anti-semitizm ve hoşgörüsüzlük ile daha etkin mücadele edilmesi vurgulanmıştır. Ayrıca gözaltı merkezlerindeki kötü muamele vakalarının sayısı ve şiddetindeki azalma eğiliminin devam ettiği belirtilirken gösteriler ve tutuklamalar sırasında aşırı güç kullanımının endişe verici düzeyde olduğu vurgulanmıştır (http://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf, 2015). Bu minvalde, ilerleme raporlarının olumlu gelişmeleri teşvik etmesi ve eksiklikleri göstermesi Türkiye'nin insan hakları standardını daha çabuk yukarı çekebilmesine imkân tanımıştır. Ancak iyileşmiş olan mevcut durumun dahi daha önce de söz edildiği gibi ırk ayrımcılığı, kadın hakları, çalışma güvenliği gibi birçok alanda hâlâ büyük sorunlar içinde olduğu, uluslararası standartların altında kaldığı unutulmaması gereken bir noktadır.

3.2.2.1. Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi

Avrupa Birliği oluşum sürecinde topluluk üyelerinin sahip oldukları geniş yetkiyi kullanırken bireylerin temel haklarını ihlal edebilecekleri gerekçesiyle temel insan haklarının güvence altına alınması gerektiği görüşü giderek ön plana çıkan bir konu hâline gelmiştir. 1977'de Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyonu'nun kabul ettiği ortak bildiri ile temel haklar Avrupa Birliği kurumları düzeyinde tanınmıştır. (<http://www.eskisehirab.gov.tr/userfiles/files/AVRUPA%20B%20C4%B0RL%20C4%B0C4%9E%20C4%B0%20TEMEL%20HAKLAR%20C5%9EARTI.pdf>, 2015).

Nice'te, 2000 Avrupa Parlamentosu, Konseyi ve Komisyonu Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi'ni, resmen beyan etmiştir. Bu bildirge Avrupa Birliği üyelerinden oluşmuş ülkelerin ortak değerlerini yansıtmaya ve geliştirmeye yönelik bir bildirgedir. Evrensel insan hakları bildirgesiyle karşılaştırıldığında belki muhatapları bakımından insan hakları bildirgesinin aksine evrensellik iddiasından vazgeçilmiş belli bir siyasal oluşumu kapsayacak şekilde daraltılmıştır. Her ne kadar muhatap olarak kabul ettiği kesim belirli bir coğrafyada yaşamakta olan ve belli kültürel ortaklığa sahip insanlara sesleniyor olsa da metnin içine bakıldığında bütün insanların sahip olduğu

düşünülen hakların belirli bir bölgede hayata geçirilmesi fikrinin ürünü olduğu iddia edilebilir. Yani, Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi, evrensel insan hakları bildirisiyle karşılaştırıldığında evrensellik iddiasının yerine siyasal bir oluşumun anayasası gibi görünse de bu hakların temellendirilmesi noktasında aslında yine evrensel insan hakları beyannamesine gönderme yapmaktadır. Bildirgenin ilk maddesi “insanın saygınlığı ihlal edilemez, saygı gösterilmeli ve korunmalıdır” ile başlamakta ve maddedeki insan fikri doğrudan insan hakları beyannamesindeki insan fikrine gönderme yapmaktadır. Çünkü bu şekilde tanımlanan insan fikri herhangi bir tikelikten değil tamamen biçimsel olarak tanımlanan ve doğuşuyla bu saygınlığı kazanan insan fikriyle benzer niteliktedir. Bildirgenin II. bölümünde ise Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (Madde 6); Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı (Madde 7); Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü (Madde 10), İfade ve Bilgilenme Özgürlüğü (Madde11) gibi haklar sıralanmıştır. VI. Bölümde ise Dayanışma Hakları adı altında Toplu Görüşme ve Eylem Hakkı’na (Madde 28), Adil ve Hakça Çalışma Koşulları’na (Madde 31), Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Çalışan Gençlerin Korunması’na dair maddeler detaya girilmeden belirtilmiştir.

Bu bağlamda Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi’nin, Türkiye’nin AB’ye uyum süreci düşünüldüğünde insan haklarının Türkiye’de gelişmesi için destekleyici ve tamamlayıcı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Ancak, insan hakları fikrinin olgunlaşması için devletlerin bu hakları tanıyıp imzalaması yeterli olmamaktadır. Aynı zamanda, bu hakların gerçekleşebilmesi için gerekli adımların atılması ve hak ihlallerinin acilen önlenmesi gerekmektedir. AB’nin Türkiye’nin tam üyeliğe kabulü için şart koştuğu kriterler Türkiye’de hak ihlallerinin önüne geçilmesi ve tekrarlanmaması için gerekli önlemleri alması açısından olumludur. Fakat bütün bu olumlu gelişmelere rağmen Türkiye’de insan hakları ihlaline neden olan uygulamalar gözlenmektedir. Düşünce özgürlüğünü zedeleyen uygulamalar ile karşılaşmakta, Uludere Olayı gibi hukuksal mekanizmanın yeterli sorgulama örneği göstermediği durumlar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca son bölümde sözü edilen daha çok emekçileri ilgilendiren dayanışma hakları gerek kalkınma söylemi gerekse de neoliberal politikalar neticesinde çelişkili bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.2.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Avrupa Temel Haklar Şartı ile başlangıç kısmı itibariyle benzer hükümlere sahip Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), II. Bölümde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin görev ve yetkilerini tanımlayarak Avrupa Temel Haklar Şartı'ndan ayrılmaktadır. Özellikle “Âkit devletler taraf oldukları davalarda AİHM'in kararlarına uymayı taahhüt eder” (Madde 46) denilerek kararların bağlayıcılığı hususunda son derece önemli bir noktaya temas etmektedir. Dolayısıyla daha önce sözü geçen uluslararası toplulukların, kurumların ya da kuruluşların arasında yaptırım gücü en yüksek, etkisi en hissedilir yapı olarak AİHM öne çıkmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin AİHS'e taraf olmuş her devlet üstünde yeniden yargılama hakkını elinde bulundurması adil bir yargılama imkânı sağlaması açısından önem taşımaktadır.

Bu nedenle, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin hak ihlallerini değerlendirmede bir üst merci olarak Türkiye'deki davaların adil olup olmadığına dair inceleme yapabilmesi olumlu bir yaptırım gücüdür. Bu sayede devlet ve birey haklar bağlamında karşı karşıya geldiğinde AİHM kontrol mekanizması olarak devreye girmektedir. Aynı zamanda, Türkiye'nin hak ihlalleri konusunda maddi ve manevi yaptırımlara maruz kalması, hak ihlallerinin önlenmesine ve bu konuda keyfi muamelelerin önüne geçilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. AİHM tarafından açıklanan istatistiklere göre 1959-2014 yılları arasında Türkiye'den AİHM'e toplam 60054 başvuru yapılmış ve 46642 başvuru özellikle iç hukuk yollarının tüketilmemesi gibi gerekçelerle uygun bulunmamış, 3961 dava hakkında ise hüküm verilmiştir. 2733 davada ise Türkiye'de devletin en az bir hak ihlalinde bulunduğu hükmü verilmiştir (http://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592014_ENG.pdf, 2015). Bu veriler ışığında iç hukuk yollarını tüketmeden AİHM'e başvurunun en önemli sorunlardan biri olduğu söylenebilir. Ayrıca, iç hukuk yollarının tüketilmesi Türkiye'deki uzun yargılama süreci düşünüldüğünde büyük bir sorun teşkil etmektedir. AİHM'in de karar verme sürecinin 5 ila 8 yıl arasında değiştiğini (Salihpaşaoğlu, 2009: 261) göz önünde bulundurursak bireyler açısından adalet talebinin çok uzun bir zamana yayıldığını belirtmek gerekmektedir. Ancak daha önce de değinildiği gibi AİHM'in yaptırım gücü bütün sözü geçen sorunlara rağmen ulus devletleri en çok zorlayan unsur olarak varlığını korumaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ULUSLARARASI ENTEGRASYONA RAĞMEN TÜRKİYE'DE DEVAM EDEN
İNSAN HAKLARI SORUNLARI

İnsan hakları 21. yüzyılın en önemli paradigmalarından biri hâline gelirken Türkiye de Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin insan haklarıyla ilgili ortaya çıkardığı çoğu sözleşmeye tabi olduğunu yasal düzenlemeleriyle göstermiştir. Ancak ulus-devletin homojen ve aynı zamanda eril bir toplumsal düzen tasavvuru çeşitli insan hakları ihlallerine neden olmaktadır. Bu ihlaller ise devletin medya ve eğitim başta olmak üzere ideolojik aygıtlarının yönlendirmesi nedeniyle kamuoyu tarafından yeterince sorgulanamamaktadır. Tezin bu bölümünde temel haklardan ve aynı zamanda birinci kuşak haklarından olan yaşam hakkını doğrudan ya da dolaylı ihlal eden üç vaka üzerinde durulacaktır. Bunlardan ilki yaşam hakkının doğrudan ihlal edildiği Uludere Olayı'dır. İkincisi ise yaşam hakkı ile dolaylı ilişkisi bulunan mülteciler sorunudur. Sonuncusu ise Türkiye'deki eril toplumsal düzenin neticesinde sıklıkla görülen kadın cinayetleridir.

4.1. ULUDERE (ROBOSKİ) OLAYI

28 Aralık 2011 günü Şırnak'ın Uludere İlçesi Gülyazı ve Ortasu köyleri köylerinden sınır ticareti için Irak sınırına geçen 17'si çocuk toplam 34 kişi Türkiye sınırı yakınlarında Türk Silahlı Kuvvetleri'ne (TSK) ait savaş uçaklarının bombardımanı sonucu yaşamını yitirmiştir (İHD Şırnak İli Uludere (Qıleban) İlçesi Gülyazı (Bujeh) Ve Ortasu (Roboski) Köylülerinin Katledilmesi İle İlgili Araştırma-İnceleme Raporu, 2012). Bu olay gerek birinci kuşak haklarından olan yaşam hakkının ihlali niteliğine sahip olması bakımından gerek ulus-devletin yargı mekanizmasını etkin bir şekilde kullanmaması açısından gerekse de Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi uluslararası kurumların etki ve yaptırım gücünü sorgulaması bakımından kilit bir öneme sahiptir. Uludere'deki bombardımandan günümüze kadar geçen süreç kronolojik olarak irdelendiğinde sözü edilen üç unsurun da gündeme geldiği görülmektedir. 28 Aralık'ın ertesi günü TSK bölgenin teröristler tarafından sıkça kullanılan bir yer olduğunu vurgulayarak geceleyin hududa doğru bir hareketin tespit edilmesi üzerine hava kuvvetleri uçakları ile ateş altına alınması gerektiğini değerlendirmiş ve sonuç itibarıyla saat 21.37-22.24 arasında hedefin ateş altına alındığı açıklamasında bulunmuştur (<http://www.bianet.org/bianet/toplum/152440-kronoloji-roboski-katliami-nin-uzerinden-iki-yil-gecti>, 2015). Hemen akabinde dönemin başbakanı Erdoğan PKK'nın daha önce

biner hayvanlarla silah taşıdığını ve o dönemde müdahale etmedikleri için eleştirildiklerini hatırlatarak Genelkurmay Başkanı'nı ve komuta kademesini hassasiyetleri nedeniyle teşekkür etmiştir. 9 Ocak 2012'de başlatılan soruşturma neticesinde Gülyazı Sınır Alay Komutan Vekili görevinden alınmış 17 muvazzaf askere de sınır kaçakçılığına göz yumdukları gerekçesiyle görevi ihmalden soruşturma açılmıştır. 11 Ocak 2012'de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) İnsan Hakları İnceleme Komisyonu bünyesinde Uludere Alt Komisyonu kurulmuştur (<http://www.bianet.org/bianet/toplum/152440-kronoloji-roboski-katliami-nin-uzerinden-iki-yil-gecti>, 2015). Askeri Elektronik Sanayi'nin (Aselsan) Uludere Alt Komisyonu'na sunduğu görüntü hakkında TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu üyesi Ankara milletvekili Levent Gök, bombardımana maruz kalan grubun sınır ticareti yapan insanlar ve katırlardan oluştuğunun çok net gözlemlendiğini ifade etmiştir (Gök, 2012: 33). 5 Nisan 2012'de Milli Savunma Bakanlığı Diyarbakır Başsavcılığı'nın yürüttüğü soruşturmaya ilgili gizlilik kararını gerekçe göstererek Uludere Alt Komisyonu tarafından istenilen belgeleri göndermemiştir (Sorularımıza Yanıt Verilmedi, *Bianet*, 05.04.2012). 16 Mayıs 2012'de Wall Street Journal ABD Savunma Bakanlığı'ndan elde ettiği bilgiye göre bombardıman öncesinde ABD'ye ait insansız hava araçlarının (drone) görüntü aldığını iddia etmiştir (Turkey's Attack on Civilians Tied to U.S. Military Drone, *WSJ*, 16.05.2012). 11 Haziran 2013'te soruşturmayı yürüten Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı "taksirle ölme sebebiyet vermekten dolayı" Roboski katliamıyla ilgili soruşturma dosyası hakkında görevsizlik kararı vermiş ve dosyayı askeri mahkemeye göndermeye karar vermiştir. (<http://www.bianet.org/bianet/toplum/152440-kronoloji-roboski-katliami-nin-uzerinden-iki-yil-gecti>, 2015). Uludere'de yakınlarını kaybeden aileler görevsizlik kararına itirazlarının reddedilmesinin ardından 18 Temmuz 2014 yılında Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunmuşlardır (Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu, 17: 2015). Uludere Operasyonu'na ilişkin 23 Aralık 2013'te Askeri Savcı'ya ifade veren Albay Eker, insansız hava aracı (İHA) görüntülerini Yarbay Taner Dünder, Tuğgeneral Halil Erkek'le birlikte izlediklerini ve grubun kaçakçı olduğu kanaatine vardıklarını söyleyerek Genelkurmay'ın harekâtı kendilerine danışmadan düzenlediğini ifade etmiştir (Uludere Bize Sorulmadı, *Milliyet*, 16.02.2015). Kronolojik açıklamaya ek olarak geçen süreç içerisinde iç hukuk yolları tüketilmediği için Uludere olayı nezdinde

AİHM'e başvuru yapılamamış ve Türkiye'nin Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (UCM) henüz taraf olmaması nedeniyle olay UCM'ye taşınamamıştır.

Uludere'de gerçekleşen olay doğrudan birinci kuşak hakların başat parçası olan yaşam hakkının ihlaline bir örnektir. Birinci kuşak olarak tanımlanan haklar tezin ilk bölümünde irdelendiği üzere, yurttaşı ve onun haklarını devlet aygıtına karşı korumayı amaçlamaktadır. Devletin müdahale etmemesi üzerine kurgulanan birinci kuşak haklar bu yönüyle negatif hak nosyonuna haizdir. Ancak ulus devletlerin zaman zaman hata yaparak, ihmal ederek ya da daha da elimi kasıtlı davranarak birinci kuşak hakları ihlal ettiklerini tezin ikinci bölümünde belirttiğimiz üzere sıkça gözlemlemekteyiz. Hak ihlallerinin sıkça yaşanması ise sarsılmaz denli güçlü kökleri olduğu düşünülen temel hakların varlığını dahi sorgulatmakta, tezin ilk bölümünde değindiğimiz Agamben'in zoe-bios ayrımında yaşamsal ihtiyaçların yeterli görüldüğü alan olan "zoe"yi dahi tahrip etmektedir.

Uludere Olayı özelinde yaşam hakkı ihlalinin dramatik boyutlarda olduğu düşünülmektedir. Bombalamadan sonra olay mahalline ulaşan köylülerin ifadelerine göre olaydan ağır yaralı olarak kurtulan vatandaşların taşınması sırasında askeri ya da resmi herhangi bir yardım yapılmamıştır (TBMM Uludere Alt Komisyon Raporu, 2013: 9-10, İHD Şırnak İli Uludere İlçesi Gülyazı Ve Ortasu Köylülerinin Katledilmesi İle İlgili Araştırma-İnceleme Raporu, 2012: 6, Gök, 2013:8). Bu durum yaşam hakkı ihlalinin büyük bir ahlaki cendere içine sokmaktadır. Aynı zamanda devletin vatandaşlarını koruyucu rolü ile de çelişmektedir.

Uludere Olayı'nda değinilmesi gereken bir başka husus da hata, ihmal ya da kasit ihtimallerinden hangisi olursa olsun ulus-devletin bu tür olaylarda güvenlik retoriğini ön plana çıkarma eğilimidir. Genelkurmay Başkanlığı olayın ardından bombardımana maruz kalan grubun tespit edildiği bölgenin teröristler tarafından sıkça kullanılan bir yer olduğunu belirterek olayın meydana geldiği yerin bölücü terör örgütünün ana kamplarının konuşlu olduğu bölgede yer aldığını vurgulamıştır (Gök, 2013: 9) . Bu türden bir söyleme, Uludere Olayı'nın medyada ve ana akım siyaset dilinde tartışma biçimi de eklemek gerekmektedir. Yaşamını yitiren sivillerin "kaçakçı" olmaları söylemleştirilerek geçerli bir saldırı sebebi üretilmeye çalışılmıştır (Şentürk, 2012: 133). Böylelikle toplumsal düzenin yeniden üretiminde kilit rol oynayan

milliyetçilik kavramı ölüm raddesine kadar ulaşan dost düşman ayrımı nedeniyle olabildiğince araçsallaşmış ve ulus devlet konusunda hassasiyete sahip kitle nezdinde Uludere Olayı'nın yeterince sorgulanamamasına neden olmuştur. Bu durum ise Uludere Olayı'nda yaşamını yitiren insanların ölümüne neden olan kişilerin ya da kurumların tespit edilmesi için STKlar üniversiteler ve dernekler gibi baskı gruplarının yeterli bir kamuoyu oluşturmamalarına sebebiyet vermiştir.

Uludere Olayı'nda şiddet meşruiyeti edinme çabasının yanında devletin hukuksal mekanizmalar vasıtasıyla olayı kamuoyunun dikkatinden çekmeye çalıştığı düşünülmektedir. Demokrasi standartlarının genişlediğinin, devletin şeffaflaştığının tescili için önemli sınav olarak görülen Uludere Olayı'nda olayın aydınlatılmadığı, zamana yayarak unutturulmaya çalışıldığı, sorumluların bilindiği hâlde bulunmadığı (Gök: 2013: 41) iddia edilmektedir. Daha önce de değinildiği üzere Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı'nın taksirle ölme sebebiyet vermekten dolayı Uludere Olayı'yla ilgili soruşturma dosyası hakkında görevsizlik kararı vermesi ve Askeri Savcılık'ın kamu davası açılmasını gerektiren sebep bulunmadığının tespiti ile takipsizlik kararı vermesi (Askeri Savcılık Uludere Soruşturması'nda Takipsizlik Kararı Verdi, Hürriyet, 07.01.2014) bu iddiayı destekler niteliktedir.

Uluslararası kurumların Uludere Olayı özelindeki etki gücü dünyadaki birçok insan hakları ihlalleri gibi tartışmalıdır. Bu noktada ise Türkiye açısından iki önemli kurum, Avrupa Birliği ve Uluslararası Ceza Mahkemesi kritik rol oynamaktadır. Daha önce de değinildiği üzere Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecine dâhil olmasıyla birlikte kurumların ve ilgili personelin evrensel insan haklarına göre düzenlenmesi birçok alanda olumlu etkiler yapmıştır. Bu minvalde, Türkiye'nin en büyük insan hakları sorun alanlarından biri olan Kürt Sorunu'nda da aşamalar kaydedilmiş, Kürt kimliğine uygulanan hak ihlallerinin aşılması için gerek resmiyette gerek medyada gerekse de kamuoyunda çeşitli çalışmalar başlatılmıştır. Elbette bu aşamaların kaydedilmesinde Kürt siyasal hareketinin yürütmüş olduğu çalışmalar da etkili olmuştur. Bu çalışmalar içinde de evrensel insan hakları söyleminin kendine yer bulması ve aktörlerin taleplerini bu minvalde yürütmesi bir yandan Kürt siyasal hareketinin meşruluğunu kuvvetlendirmiş diğer yandan ise uluslararası arenada başarılı olabilmelerinde etkili olmuştur. Ancak Uludere'de yaşanan olay bütün bu gelişmelere rağmen devletin vatandaşların yaşam haklarına saygı duyduğu inancını azaltmış ve

özellikle Avrupa Birliği gibi uluslararası kurumların insan haklarını koruyucu rolünü yeniden sorgulatmıştır. AB'nin 2014 Yılı Türkiye İlerleme Raporu'nda olaya ilişkin askeri ve sivil adli soruşturmaların sonuçsuz kaldığına değinilerek ordunun sivil gözetimi konusunda bir değişiklik olmadığından söz edilmiştir (Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu, 2015). AB etki gücü sınırlı bu rapor ile sadece bir durum tespiti yapmış ve Türkiye'nin mevcut hukuksal düzenini eleştirmekle yetinmiştir. Uludere Olayı hususunda AB'nin insan hakları konusunda etki gücü en kayda değer kurumu olan AHİM'e ise henüz iç hukuk yolları tüketilmediği için başvuru yapılamamaktadır. Ancak AHİM'in daha önce Mustafa Saygı-Türkiye davasındaki (Yirmi Bir Yıl Sonra Gözaltında Kaybetme Mahkumiyeti, *Bianet*, 27.01.2015) gibi yaşam hakkı ihlaline hükmettiği kararlar incelendiğinde hipotetik olarak Uludere Olayı'nda yalnızca tazminat yaptırımını öngörülebilmektedir.

Uludere Olayı'nda gündeme gelen bir başka uluslararası kurum ise Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)'dir. 1998 yılında Roma Statüsü ile kurulan UCM 120 devletin lehte, 7 devletin aleyhte ve 21 devletin ise çekimser oy vermesi ile kurulmuştur (Bayıllıoğlu, 2007: 54). Türkiye çekimser oy kullanan 21 devletten biri olarak UCM'ye taraf olmamıştır. 2004'te Anayasa değişikliği ile UCM kapsamına giren suçlarda "suçluların iadesine ilişkin" bir düzenleme (38. madde), yapılmakla birlikte günümüze kadar Statü'ye taraf olunacağına dair siyasi bir iradenin gösterilmediği iddia edilmektedir (Uluslararası Ceza Mahkemesi Temel Belgeler Derlemesi, 2006:3). Türkiye Roma Statüsü'nü insanlığa karşı suçların tanımının ve kapsamının yeterince açık olmadığını ve terörizm suçunun sözleşme kapsamında yer almadığını gerekçe gösterilerek imzalamamıştır (Çetin, 2010: 356). Roma Statüsü'nün imzalandığı tarihte Türkiye'nin PKK ile aktif bir silahlı mücadele içinde olduğu göz önüne alındığında bu türden bir gerilimin sözleşmeye çekimser kalınmasına neden olduğu iddia edilebilir. Ancak Türkiye ilerleyen süreçte de Statü'yü imzalamaya yönelik bir eğilim içinde olmamıştır. Bu nedenle Uludere Olayı'nda da Türkiye'nin yargılaması söz konusu olamamaktadır.

4.2. TÜRKİYE VE MÜLTECİLER SORUNU

Dünyada küreselleşme hızlı bir şekilde kültürel kesişim noktalarını genişletirken bu durumla çelişen bir olgu olarak devletler sınırlarını eskisinden daha hassas bir koruma içgüdüleriyle kontrol etmekte ve kendi ekonomik, sosyal ve kültürel birlikteliğinin bozulmaması için özel bir çaba sarf etmektedirler. Modernleşme ile birlikte insanlığın hizmetine sunulan yeni ulaşım araçları teknik olarak insan hareketliliğini hızlandırmış; modern ulus-devlet sisteminde, ülke sınırlarının geçirgenliklerini yitirmesine yol açmış; bu nedenle bir ülkeden başka bir ülkeye gitmek bir dizi yasal prosedürü aşmayı gerektirir hâle gelmiştir (Adıgüzel, 2013:9). Bu prosedürleri yerine getirmeyen azımsanmayacak sayıda insan ise gerek kendi ülkesindeki iç karışıklıkları ya da savaş hâlini gerekse de hayatlarını idame ettirecek imkânı bulamayışlarını gerekçe göstererek başka ülkelere göç etmektedirler. Mültecilik; savaşların, iç karışıklıklarının yoğun olarak yaşandığı 21. Yüzyıl'da daimi bir gündem olarak kalmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) rakamlarına göre 2013 yılı itibariyle iç karışıklıklar veya savaş nedeniyle 50 milyonu aşkın insan yurdundan olmuş ve sığınmacı durumuna düşmüştür (Adıgüzel, 2013:9). Birleşmiş Milletler'in yine aynı yıl açıkladığı Küresel Göç Raporu İstatistikleri'ne göre uluslararası göçmenlerin sayısı 1990 yılında 154 milyon iken, 2000'de 175 milyona, 2010'da 221 milyona ve 2013'te 232 milyona ulaşmıştır. Bu rakamın dünya nüfusunun %3.2'sine tekabül etmesi ise mülteciliğin ne kadar önemli bir sorun hâline geldiğini göstermektedir (Ünal, 2014: 66). Ulusal ve uluslararası gelir dağılımındaki farkın artışı; istihdam olanaklarının belli bölgelerde yoğunlaşması; siyasi, etnik veya dinsel haklar arasında gözlenen gerilimler göçün ana nedenlerini oluşturmaktadır (Kolukırık, 2014:39). Yoğun göç dalgalarının yaşandığı günümüzde göç edilen yerleşim yerlerinde uzun süredir ikame eden insanların büyük bir bölümü kendi kültürel birlikteliğinin bozulacağı ya da istihdam alanlarının ele geçirileceği kaygısıyla göç eden insanlara karşı iyi niyetli yaklaşmamaktadır. Özellikle uluslararası göç yoğun bir şekilde, kontrolsüzce gerçekleştiğinde hedef ülkelerde yabancı korkusu etnik şiddete yol açabilmekte ve bir güvenlik sorunu hâline dönüşebilmektedir (Deniz'den aktaran Ünal, 2014:67).

Tezin ikinci bölümünde Arendt'in sahiplik paradoksu kavramıyla açıklandığı üzere devletler insan haklarını vatandaşlık çizgisine çekmekte ve vatandaş olmayanların

insan haklarını koruma noktasında yeterli özeni gösterememektedir. İnsan haklarının bu haklara sahip olmayanlar için çıkartılmış olması ise Arendt'in deyimiyle "sahiplik paradoksu"na neden olmaktadır (1966: 291-294). Dolayısıyla insan haklarının bir uyruğa sahip olduktan sonra edinilecek haklar olarak algılanması uluslararası göçün yoğunlaştığı bir çağda birçok insanın bu hakları edinmesine engel teşkil etmektedir.

Türkiye son yıllarda çevre ülkelerdeki siyasi, etnik ve dinsel çatışmaların yoğunlaşması nedeniyle göç dalgasının odak noktası hâline gelmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği ülkelerine ulaşmada en önemli güzergâh noktası olması bakımından ise sadece çevre ülkelerden değil uzak konumdaki ülkelerden de göç dalgasına tabi tutulmaktadır. Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği verilerine göre Türkiye 2014 yılında 80.000'in üzerinde iltica başvurusuyla Almanya ve ABD'den sonra 3. sırada yer almaktadır (UNCHR Asylum Trends, 2014). 2013 yılı itibariyle yasa dışı olarak Türkiye'ye giriş yapıp yakalanan insanların ülke uyruklarını incelendiğinde 24.984 düzensiz göçmen ile Suriye'nin başı çektiği görülmektedir. Suriye'yi 12.248 düzensiz göçmen ile Afganistan ve 6.425 düzensiz göçmen ile Burma izlemektedir (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yıllara Göre Göç Raporları, 2015). Yasadışı yollardan başka ülkelere girme teşebbüsü ise vahim insan hakları sonuçlarına yol açmaktadır. Özellikle deniz yoluyla yasadışı göç yalnızca Türkiye'de değil denize sınırı olan Avrupa ülkelerinde de trajik sonuçlara yol açmaktadır. 2015'te ise Libya'dan İtalya'ya ulaşmak için hareket eden ve 550 mülteciyi taşıyan gemi Akdeniz açıklarında batmış ve 400 kişi hayatını kaybetmiştir (Mülteci Gemisi Battı, *Milliyet*, 15.04.2015). Türkiye'de ise 2012 yılında İzmir açıklarında mülteci teknesinin batması sonucu 61 mülteci yaşamını yitirmiştir (İzmir'de Mülteci Teknesi Battı, *Hürriyet*, 07.09.2012). Hemen her yıl bu türden vahim olaylar yaşanmakta ve geçiş güzergâhında ya da varış noktasında bulunan ülkeler mültecilerin güvenliği için ölümlerden anlaşılacağı üzere somut adımlar atamamaktadırlar.

Türkiye endüstriyel ülkelere ulaşmada geçiş noktası hasebiyle mülteci sorunu yaşarken çevre ülkelerin politik, etnik ya da dinsel nedenli gerilimlerinin sonucu olarak da göç dalgasına tabi olmaktadır. Özellikle Suriye'de sürmekte olan savaş birçok Suriye vatandaşının Türkiye'ye sığınmasına yol açmıştır. Türkiye tarafından teknik açıdan mülteci olarak tanımlanmayan Suriyeli göçmenlere geçici koruma sağlanması Suriyelilerin insan hakları ve güvenlikleriyle ilgili engeller doğurmaktadır. 1951

Cenevre Sözleşmesi'ni 1968 yılında imzalayan Türkiye uluslararası hukuk tanımlarından farklı olarak mülteci ve sığınmacı kavramlarını coğrafi kısıtlamaya göre belirlemektedir. Bu minvalde Türkiye sadece Avrupa Konseyi üyesi ülke yurttaşlarına mülteci statüsü verebilmektedir (Şimşek, 2015: 57). Bu durum da Suriyeli göçmenlerin teknik açıdan mülteci olarak kabul edilmemesine neden olmuştur. Avrupa dışındaki ülkelerden iltica talebinde bulunan göçmenler kendilerini kabul edecek üçüncü bir ülke bulana kadar Türkiye'de sığınmacı statüsüne sahip olmaktadır (Eren, 2015: 82). Dolayısıyla Suriyeliler Türkiye'de mülteci statüsünde değil geçici sığınmacı statüsünde ikamet etmektedir. BM'nin 2015 Şubat verilerine göre 1.662.839 Suriyeli sığınmacı olduğu resmi kurumlar tarafından bildirilirken ve bu nüfusun %15'inin mülteci kamplarında, geri kalanının ise Türkiye'deki çeşitli şehirlerde ikamet ettiği belirtilmiştir (Şimşek, 2015: 58) . Bu noktada, ulus devlet hareket alanlarının kısıtlandığı mülteci kamplarında yaşayan sığınmacıların temel hakları korumuş olarak kendisine düşen asli görevi yerine getirmiş görünmektedir. Ancak bu durum da insan haklarını daha önce değinildiği gibi yaşamsal ihtiyaçların yeterli olarak görüldüğü alana hapsedmektedir (Agamben, 2013:19). Dolayısıyla insan hakları temel hakları aşamayan bir söylem içinde kurgulan kavram hâline dönüşme tehlikesini içinde barınmaktadır. Devletler ise vatandaşı olmayan göçmenlerin temel ihtiyaçlarını sağladığı nokta ile görev ve sorumluluğunu sınırlamaktadır.

20. Yüzyıl'ın başlarında gelir adaletsizliğinin gözle görünür hâle geldiği dönemde gündeme gelen ve aynı zamanda ikinci kuşak insan haklarından sayılan sağlık ve çalışma hakkı Suriyeli göçmenlerin hayatlarını belli ölçülerde düzene sokması adına kritik role sahiptir. Bu noktada devletten beklenen bireye müdahale etmeyerek temel bir özgürlük alanı sağlaması değil bizatihi insan kapasitesini gün yüzüne çıkarmak amacıyla sorumluluk almasıdır. Bu konu özelinde Türkiye "gerekli koşulu" (gönderildiği illerde ikamet ediyor olma koşulu) sağlamaları hâlinde 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası kapsamında iltica veya sığınma talebinde bulunmuş ya da mülteci veya şartlı mülteci statüsü verilmiş göçmenlerin sigortalı sayılacağını belirtmiştir (Yasin ve Elbek, 2015: 89). Her ne kadar geçici sığınmacılar sağlık hakkını bir dizi bürokratik işlemleri aştıktan sonra elde etse de Türkiye bu noktada sorumluluk alanını ikinci kuşak hakların bazılarını da kapsayacak şekilde geliştirerek olumlu bir adım atmıştır. Sığınmacılara çalışma imkânı tanıyan Yabancıların Çalışma İzinleri

Hakkındaki Kanun (Madde 8, Ek 4/4/2013) ise resmiyette olumlu bir gelişme iken, pratikte denetimsizlikten ve işverenlerin kaçak işçi çalıştırmadaki kayıtsızlıkları nedeniyle sorunlu bir uygulamaya sebebiyet vermektedir. Kaçak olarak çalışmaya başlayan sığınmacılar, iş piyasasının suiistimale açık, rahat sömürülebilir bir aracı hâline gelmektedir (Canefe, 2015: 25)

Türkiye'nin çeşitli şehirlerine yerleşen ve Suriyeli göçmenlerin çoğunluğu oluşturan nüfus hareket alanlarının sınırlanmadığı bir ortama sahip olmakta ancak kitlesel göçün düzensiz ve hızla gerçekleştiği şehirlerde toplumsal huzursuzluğun temel hedef noktası hâline gelmektedir. “Hırsız”, “dilenci”, “vatan haini”, “seks işçisi”, “gündelik yaşama adapte olamayan göçmenler” gibi pek çok negatif tanımlamayla özdeşleşen Suriyeli göçmenler Türkiye toplumunun kendilerine biçtiği kimlikler çerçevesinde yaşamlarını idame ettirmeye çalışmaktadır (Şimşek, 2015: 60). Kontrolsüz bir şekilde Türkiye'deki şehirlere yerleştirilen Suriyeli göçmenler barınma, eğitim, çalışma hakları açısından kamplarda temel hakları sağlanmış göçmenlere nazaran daha zor koşullar altında yaşamaktadırlar. Bu nedenle devletin göçü kontrollü, düzenli ve sosyal yapıdaki önyargıları, korkuları dizginleyecek ölçüde planlaması önem teşkil etmektedir. Buna ek olarak, medya ve eğitim gibi ideolojik aygıtlarıyla toplumsal öfkenin oluşmasına mani olması, herhangi bir yabancı düşmanlığına karşı pozisyon alması sorunların minimize edilmesi açısından önemlidir. Fakat daha önce de değinildiği gibi 1990'lı yıllarda egemenliğine tehdit unsuru neticesinde “devlet aklı”nı milliyetçilik odağında daha çok yoğunlaştıran Türkiye herhangi bir etnik gruba ait kimliğin ülkede var olmasına soğuk bakan bir toplumsal düzenin üretimine neden olmuştur. Dolayısıyla Arap kimliğiyle kamusal alanda kendini gösteren Suriyeli göçmenlere karşı negatif yönlü kalıp yargılar Birinci Dünya Savaşı'nda Arap halkların Osmanlı İmparatorluğuna ihanet ettiği iddiasına kadar uzanan tarihsel bir sürecin tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında halk arasında yaygın bir söylem olarak Suriyeli göçmenlerin Türkiye'nin sunduğu olanakları vatanlarına tercih ettikleri, savaşmak yerine kaçmayı yeğledikleri iddiası (Ekinci, 2015: 54) milliyetçiliğin bir başka boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulus devletin “ötekinden farklı olma” girizgâhı ile kurmaya çalıştığı ortaklık bu nedenle Suriyeli göçmenler üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır. Burada daha önce değinildiği üzere Anderson'ın hayal edilmiş bir cemaat olarak ele aldığı belli bazı

tikel farklılıklar etrafında kurgulanmış olan milliyet tahayyülü insan haklarını gerek biçimsel gerekse de fiili açıdan evrensel zeminden koparmakta ve onu ülkelerin hudutları arasında parçalamaktadır. Suriyeli göçmenlerin kamplardaki temel ihtiyaçların karşılanması veya ne koşulda oldukları düşünülmeden çalışma hakkının elde edilmesi insan hakları açısından oldukça yeterli hatta yeri geldiğinde fazla görülmekte; milliyetçilik kalıbıyla şekillenen, toplumsal vicdana pamuk ipliğiyle bağlı bu türden bir insan hakları algısı ise evrensel insan hakları ideasını zora sokmaktadır. Bu nedenle zaman ve mekân etmenlerinden azade, ulus, etnisite, cinsiyet, din, sosyal sınıf ayrımı gözetilmeksizin insanın sadece ve sadece insan olmaktan dolayı sahip olduğu haklar olarak tanımlanan insan hakları özellikle ulus ve etnisite dikkate alındığında Türkiye’de biçimsel bir evrensellik iddiasını zorlamaktadır. Bu minvalde, Türkiye’de Suriyeli göçmenlerin müşkül durumları ile ilgili toplumsal bilgilendirme, onları aktif bir şekilde sahiplenme ve bir siyasi duruş olarak vatansızların vatandaşlığına yönelik çalışmalara katkı sunma evrensel bir insan hakları ideasının güçlenmesi adına sergilenecek eylemlerin bazıları olarak öne çıkmaktadır (Canefe, 2015: 21).

Uluslararası kurumlar ise insan haklarını mültecilik özelinde etkin bir şekilde koruyamamaktadır. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi gibi yürürlükteki protokol ve sözleşmelerin uygulanması BM genelinde sınırlı kalmaktadır. Buna ek olarak, zor şartlar altında yaşamlarını idame eden mültecilerin çoğu Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme’de söz edilen tanıma uymamaktadır. Bu tanıma göre ırk, din, belli bir sosyal gruba mensup olma, ya da siyasi görüşleri nedeniyle zulme uğramak mülteci statüsü elde etme nedeniyle vatansızlık; iç savaş; iktisadi, siyasi ve kültürel ayrımcılık mülteci statüsünün dışında yer almaktadır (Canefe, 2015: 20). BM verilerine göre iç savaş çıktığından bu yana 3.970.000 Suriye vatandaşı yurdunu terk etmiştir. Suriyeli göçmenlerin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için 2015 yılında yaklaşık 4,5 milyar dolara ihtiyaç duyulurken ancak 900 milyon dolar kadarı, başka bir deyişle ihtiyacın %20’si karşılanabilmiştir. (Syria Regional Refugee Response, UNHCR, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>, 2015). BM’nin Suriyeli göçmenlere yeterli yardım sağlayamayışı Türkiye gibi göçün yoğun yaşandığı ülkeleri de rahatsız etmekte ve bu ülkelerin sorumluluklarını arttırmaktadır. Yetersiz yardımın bir sonucu olarak göçün yoğun yaşandığı ülkelerde göçmenlerin büyük bir ekonomik yük olduğu iddiası göçmenlere

karşı negatif bir tutum sergilenmesine yol açmaktadır. Bu minvalde BM'nin bir yandan iç savaş sonucunda göç eden büyük toplumsal grupları mülteci sayacak yasal düzenlemeleri yaparken, diğer yandan göçün yoğun olduğu ülkelerdeki toplumsal huzursuzluğun artmaması adına yardımlarını yeterli düzeye çıkarmalıdır.

Mülteciler sorunu temel haklar ile birinci kuşak hakları birçok açıdan gündeme getirmesi nedeniyle önemli teşkil etmektedir. İlticayı ya da sığınmayı zorlaştıran kanunlar özellikle deniz yoluyla yasadışı göçe neden olmakta ve bu nedenle her yıl birçok mülteci tekne ya da gemilerin batması sonucu yaşamını yitirmektedir. Deniz güvenliğinin devletler tarafından sağlanamamış olması ise yaşam hakkı ihlalini gündeme getirmektedir. Türkiye'nin Suriyeli göçmenleri geçici sığınmacı olarak tanımlaması ise birinci kuşak haklardan olan kişi güvenliğinin devlet tarafından garanti altına alınmadığı anlamına gelmektedir. Bu yolla Türkiye insan haklarını "vatandaşlık" ile ilişkilendirerek insan haklarının evrensellik nosyonunu ikinci plana atmaktadır.

4.3. KADIN CİNAYETLERİ VE TÜRKİYE

Ulus devlete geçiş sürecinde Türkiye eril toplumsal düzenin yeniden üretimi için kadına ulusal değerleri benimsemiş bireyler yetiştirme misyonunu yüklemeye çalışmıştır. Erkek egemen toplumun devamı daha önce de belirtildiği üzere kadınlara sosyal ve finansal alanlarda aktif rol alma fırsatının önüne geçmiştir. Sorunlu olduğu düşünülen kültürel kodların, gelenek ve göreneklerin de erkek egemen iktidarı pekiştirmesiyle birlikte kadınlar gerek özel alanda gerekse de kamusal alanda özgürleşme olanaklarını yeterince bulamamıştır.

Bütün bu eril olguların bir sonucu olarak kadınlar şiddet ile sık sık karşılaşmaktadır. Şiddet fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik olmak üzere dört ana neden dolayısıyla olabilmektedir. Aile reisinin erkek olarak görülmesi özel alanda kadının fiziksel şiddet görmesine yol açmaktadır. Cinsel şiddet ise yabancı bir insanın taciz ve tecavüz teşebbüsü ile olabileceği gibi eş ya da partner ile rıza dışı ilişkiden de kaynaklanabilmektedir. Duygusal şiddette ise rızası olmadan evlilik en öne çıkan neden olarak görülmektedir. Kadınların çalışma hayatına yeterli katılım olanaklarını elde edememesinin sonucu olarak ekonomik şiddete maruz kalmaktadırlar (Gökkaya, 2009: 173-175). Şiddet gören kadınlar üyesi olduğu aile içerisinde kalmaya devam ederek ruh

ve beden sağlığını kaybetmekte ya da kendilerine zarar vermektedir (Dinç ve Şahin, 2009: 127). Şiddet daha da uç noktalara ilerleyerek yaşam hakkını ihlal edebilmekte, bir başka deyişle kadın cinayetlerine neden olabilmektedir.

Kadın cinayetlerinde cinsel davranış ile ilişkilendirilmiş namus kavramı önemli rol oynamaktadır. Namus kavramının içerik olarak cinsel davranışa ilişkin gelenek ve görenekten oluştuğu iddia edilmektedir. Kadına bu yolla cinsel saflığını koruma ve sakınma sorumluluğu verilmektedir. Feodal ilişki ağının görüldüğü, gelenek ve göreneklerin etkin bir şekilde yaşamı şekillendirdiğı Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde sıkça namus nedenli töre cinayetleriyle karşılaşmaktadır. Töre cinayetleri zamanla kan davasına da dönüşebilmektedir (Şeker v.d., 2013: 168). Namus kavramının bireyin ya da ailenin toplumsal itibarı olan şeref ile ilişkilendirilmesi aile ve aşiret bağlarının güçlü olduğu topluluklarda töre cinayetlerinin görülmesine yol açmaktadır. Töre cinayetlerinde bir başka önemli husus da kadınların ve erkeklerin toplumsal rolleri sıkıca benimsemeleridir. Örneğin, Arap topluluklarında bekâretini evlilik öncesi sonlandıran bir kız kardeşi cezalandırmayan erkek toplumsal rolünü yitirmiş olarak kabul görmektedir (Bilgili ve Vural, 2011: 67).

Türkiye'de aşiret kurallarının toplumsal düzeni ihtiva ettiğı Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde kadınlar açısından sorun teşkil eden gelenek ve göreneklerin devlet tarafından minimize edilmesi yönünde çalışmalar yapılmasına rağmen bölgede töre cinayetleri hâlâ sıklıkla gözlenen bir olgudur. TBMM Töre ve Namus Cinayetleri Araştırma komisyonu raporuna göre 2000-2005 yılları arasında 1091 cinayet olayı meydana gelmiştir (Dinç ve Şahin, 2009: 130). Kadın cinayetlerinin önüne geçebilmek adına 2005 yılında yapılan yasal düzenlemeden sonra da kadın cinayetleri artış eğiliminde olmuştur. Emniyet verilerine göre 2011 yılında 1.219 kadın, 2012 yılında ise 1.136 kadın eril cinayetlerin kurbanı olmuştur (Dünya'da ve Türkiye'de Töre Cinayetleri ve BM Raporu, *Radikal*, 29.10.2014). Bu cinayetler yalnızca kırsal yerleşim yerinde görülmemektedir. Kırdan kente göç ile aşiret kuralları kente taşınmış ve kır ile bağı kopmamış topluluklar nedeniyle kadın cinayeti kentlerde de gözlenen bir olgu hâline gelmiştir (Dinç ve Şahin, 2009: 128).

Türkiye 2002 yılında Medeni Kanun'da ve 2005 yılında Türk Ceza Kanunu'nda yaptığı değişikliklerle cinsiyet eşitsizliğinin ve kadın cinayetlerinin önüne

geçme adına olumlu adımlar atmıştır. Yapılan yasal düzenlemelerle evlilik içi tecavüz suç sayılmış, cinsel dokunulmazlığa karşı yeni bir suç tanımlamasına gidilmiş, namus cinayetlerinde haksız tahrik gibi nedenlerle indirimle gidilmesinin önüne geçilmiş, töre cinayetleri nitelikli insan öldürme kapsamına alınmıştır. Ayrıca 50.000 nüfusun üzerindeki yerleşim yerlerinde belediyeler tarafından sığınma evleri yapılması zorunlu hâle getirilmiştir (Ertürk, 2006: 213). Ancak bu yasal düzenlemelerin erkek egemen iktidarın sistematik dönüşümü sağlanmadıkça istenilen sonuçlara neden olmayacağı iddia edilebilir. Erkek egemen iktidarın kadınların da toplumsal rolleri içselleştirmesine neden olması, yasal düzenlemelerin etki gücünü azaltmaktadır.

Kadınların pasif toplumsal rollerin içselleştirmesinin erkek egemen iktidara direnmelerinin önüne geçen en önemli olgulardan biri olduğu düşünülmektedir. Yapılan bir araştırma sonucunda kadın cinayetlerinin sık gözlendiği Şanlı Urfa'da kadınların %26,8'inin erkeklerin %30'unun törelerin gereği olan cezayı onayladıkları bulgusuna ulaşılmıştır (Dinç ve Şahin, 2009: 127). Dolayısıyla özellikle Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde kadın cinayetlerinin yasalar yoluyla önüne geçilmesi güç bir hâl almaktadır. Bu noktada cinayete neden olan insanları cezalandırmak da istenilen caydırıcılığı sağlayamamaktadır. Dicle Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Aytekin Sır'ın 336 erkek ve 94 kadın ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapmış olduğu ankete göre katılımcıların %37'si kadınların zina yapması hâlinde öldürülmeyi hak ettiğini ve cezayı verecek kişinin kadının kocası olduğunu savunmuştur (<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/02/10/siy107.html>, 2015). Dicle Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Mazhar Bağlı'nın yapmış olduğu araştırma kapsamında ise töre cinayetinden ceza almış 170 mahkûm ile görüşülmüştür. Görüşme sonunda 170 mahkûm işledikleri cinayetten dolayı pişman olmadıklarını dile getirmiştir (<http://arsiv.ntv.com.tr/news/439158.asp>, 2015). Yaşam hakkı ihlallerine neden olan bu olgunun önüne geçebilmek için yasaların etki gücü sınırlı kalmaktadır.

Ulus devletinin bu noktada yasalar yoluyla caydırıcılıktan ziyade toplumun benimsemiş olduğu cinsiyetçi rolleri sistematik bir şekilde yok edecek adımları atması gerektiği düşünülmektedir. Böyle bir sistematik zihniyet dönüşümü için ders kitaplarındaki cinsiyetçi söylemler terk edilmeli, görsel ve yazılı basında cinsiyet eşitliğine uygun yayın ve yayımlar yapılmalıdır (Dinç ve Şahin, 2009: 132). BM Ekonomik ve Sosyal Konsey Kadın Statüsü Komisyonu Kadına Yönelik Şiddet Çalışma

Grubu'nun 4 Eylül 1992'deki bildirisi sistematik zihniyet dönüşümü için yapılması gerekenleri belirtmiştir. Bu çalışmaya göre kadın istihdamı artırılmalı eğitim reformu ile kadın erkek arasındaki eğitim farkının önüne geçilmeli, kadının politik aktivitelere katılımı desteklenmeli, yazılı ve görsel basında kadının metalaştırılmasının önüne geçilmeli, boşanma ve nafaka olanakları etkinleştirilmeli, fiziksel cezalandırmaları yasaklayan yasal düzenlemelerin yanında bireysel silahlanmayı zorlaştırmalıdır (Subaşı ve Akın, 2003: 239).

Türkiye zihniyet dönüşümü için sözü geçen düzenlemelerin çok azını gerçekleştirebilmiştir. Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı 2011 yılında % 25.9 ile Avrupa Birliği ve AB'ye aday ülkeler arasında en düşük seviyede gerçekleşmiştir. Üst düzey kadın yönetici oranı ise %9.3 gibi düşük bir oranda kalmıştır. (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16056>, 2015). Tüm bu bilgiler ışığında Türkiye'nin ulus devlete geçiş sürecinde kadın hakları konusunda belirli ilerleme sağlansa da kadınların toplumsal hayata aktif bir şekilde katılmasına imkân tanıyacak sistematik dönüşümü gerçekleştiremediği iddia edilebilir. Eril toplumsal düzenin devamı ise töre ve geleneklerin de etkisiyle yaşam hakkı ihlallerinden olan kadın cinayetlerine yol açmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanın salt insan olmasından dolayı edindiği haklar olarak tanımlanan insan hakları, bütün hak iddialarının üstünde insan olmanın kıymetli olduğu savını özünde taşımaktadır. Bu savı var eden en önemli unsur ise rasyonalitenin açtığı yolda insanın kendi potansiyelini açığa çıkarabilme yetisidir.

İnsan doğasında rasyonel bir düzenin olduğunu önkoşul olarak kabul eden doğal hukuk doktrini insanın toplumsal olarak “ortak iyi”ye ulaşabileceğini varsaymaktadır. Hristiyanlığın tanrısal boyutta bütün insanları eşit ve kardeş görmesinin bir sonucu olarak Cicero ve Aquinas gibi düşünürlerin önemli katkılar sunduğu Klasik Doğal Hukuk anlayışı insan hakları düşüncesinin filizlenmesine katkıda bulunmuştur. Tanrıya karşı sorumluluk hâlinin dünya düzenine yansımalarını ifade eden Klasik Doğal Hukuk anlayışı Hugo Grotius’un, hukuku insan aklının bir ürünü olarak görmesiyle birlikte teolojik zeminden kayarak seküler bir biçim kazanmıştır.

Aydınlanmacı düşünürlerin başında gelen Kant’ın *saf pratik akıl* nosyonu ise klasik doğal hukuk ile benzer bir sorumluluk anlayışına işaret eder. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliğın rasyonalitesini kullanarak sorumluluk alma, kategorik buyruk ile ödev bilincini edinme yetisi olduğunu belirten Kant, böylelikle insan haklarının neden diğer hakları önceliğinin felsefi altyapısını oluşturmuştur. Bir başka Aydınlanmacı düşünür Hegel, rasyonalitenin ışığında aktüel olan ile ideal olanın çatışarak insanlığın sürekli bir gelişim göstereceğini belirtmiştir. Bu düşünce de insan haklarının mevcut sorunlarının diyalektik ilerlemeyle birlikte çözülebileceği iddiasını gündeme getirmesi açısından önem taşımaktadır. Rasyonalitenin eleştirel yapısı ve huzursuzluğu, mevcut siyasal düzendeki insan hakları problemlerini düşünüldüğünde aktüel olan mevcut düzeni değiştirerek ideal olana geçme umudunu içinde barındırmaktadır. Buna ek olarak, Aydınlanmacı düşünürlerin insan aklını evrensel bir bakış açısıyla herhangi bir tikellikten azade olarak irdelemiştir. Bu durum da günümüzde insan hakları sorunları ile ilişkili ırk, ulus, din gibi belli başlı tikel farklılıkların aşılması adına önemli bir dayanak noktası niteliğindedir.

Ulus devletlerin 20. Yüzyıl paradigması olarak belirmesi evrensel insan hakları iddiası açısından son derece önemli gelişmedir. Tanrısal aşkın referansın paradigma olarak değerini yitirmesiyle birlikte on yedinci yüzyılda kralların meşruiyeti

sorgulanmaya başlamış 19. yüzyıl sonlarında ise milletler meşru norm kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır. Bu durum ise ulus-devlet içerisinde kolektif hak talebinde bulunan azınlıkların insan hakları problemleriyle karşılaşmasına neden olmuştur. Bunun yanında savaş, afet ya da herhangi bir olağandışı durumda insan hakları, yaşamsal ihtiyaçların karşılanması ile yeterli görülen bir alana hapsedilme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca ulus-devletler pozitif statü haklarını bir ideolojik aygıt gibi görebilmekte, özünde yer alan homojen toplum oluşturma gayesi adına örneğin eğitim hakkını asimilasyon politikasının bir nesnesi hâline getirebilmektedir.

Ulus-devletin gelişmiş bir demokrasiye ve etkin bir sivil topluma sahip olmasının insan haklarının gelişimine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Ancak demokrasi için elzem olan liberal özgürlük haklarının, katılım haklarının ve sosyal hakların sınırları küresel-yerel ekonomik sistem içinde sanayi, ticaret ve finansal faaliyetlerin başlıca araçlarını himaye eden görece küçük bir sınıf insanın iktidarını, mülkiyetini, ayrıcalıklarını ve mevkiilerini tehdit etmeyecek bir şekilde çizilmektedir. Bunun yanında, anti-demokratik yollarla iktidarı ele geçirmiş liderlerin insan haklarını gözetmeden uyguladığı politikalar uluslararası düzeyde çıkar odaklı müttefik ilişkilerinin bir sonucu olarak yeterince sorgulanmamaktadır. Böylece gelişmiş demokrasi ve etkin sivil topluma sahip olmayan devletler, hegemonik devletlerle müttefik olmanın sağladığı imkân ile insan hakları ihlallerinin gündem dışı kalmasına neden olabilmektedir.

Günümüzde ulus devletlerin küreselleşmenin etkisiyle birlikte etkisini yitirdiği düşünülmektedir. Ancak ulus devletler kapitalizm ile doğrudan ilişki halindeki küreselleşmenin taşıyıcı kolonları olarak var olmaya devam etmektedir. Ekonomik egemenlik düzeyinde küreselleşmenin etkisi artsa da siyasal egemenlik düzeyinde ulus devletler hâlâ etkin bir unsur olarak dünya düzeninde yer almaktadır. Gerek iç egemenlikte gerekse de dış egemenlikteki devletlerin realist yaklaşımı birçok insan hakları ihlallerini gündeme getirmektedir. Ulus devletler iç ya da dış etmenlerle egemenliğine tehdit unsuru tespit ettiğinde insan haklarını ikinci plana atmakta, kamu güvenliğini ön plana çıkarmaktadır. Değnilmesi gereken bir başka husus da kamu güvenliğinin yalnızca ülke vatandaşlarını kapsadığıdır. Böylelikle, mültecilerin zorlu yaşam koşulları yeterince gündeme gelmemektedir. Ayrıca, vatandaşlık ile

ilişkilendirilmiş, sınırlandırılmış insan hakları evrensel insan hakları iddiasını sınavan en güçlü paradigma olarak varlığını sürdürmektedir.

Ulus devletlerin insan hakları ile ilgili en sorunlu ilişkisi insan haklarının birincil koruyucusu olarak ulus devletlerin görülmesidir. Ulus devletler medya, eğitim vb. ideolojik aygıtlarla homojen bir toplum oluşturma amacı ile insan hakları ihlallerine yatkın bir siyasi amaç ile hareket etmektedir. Böylelikle insan haklarının koruyucusu olarak görülen ulus devletler aynı zamanda insan hakları ihlallerin baş aktörü olmaktadır. Dolayısıyla ulus devletler insan hakları ihlallerinde hem yargıç hem de sanık olma gibi çelişkili bir durumda kalmakta; egemenlik gibi hassas olduğu konularda insan hakları aleyhinde kararlar alabilmekte ya da daha da ileri giderek hukuku askıya alabilmektedir.

Toplumsal düzeni milliyetçilik ekseninde yeniden üreten ulus devletler içe kapanık bir toplum yaratarak evrensel insan hakları düşüncesinin gelişimini zora sokmaktadır. Ayrıca ulus devlet içerisinde yaşayan ve oluşturulmak istenen kimliği kabullenmeyen toplumsal gruplar ulus devlet ile gerilimli bir ilişki içerisine girmektedir.

İnsan hakları ihlallerini minimize edeceği düşünülen uluslararası kurumlar ise ulus devletlerin egemenlik alanlarına müdahale etme hususunda çekingen davranmaktadır. İnsan hakları ihlallerinin gözleendiği durumlarda ise yaptırım gücü oldukça sınırlı kalmaktadır. Ulus devletin belli başlı tikel farklılıklarını aşan biçimsel bir insan hakları düşüncesini savunan uluslararası kurumlar evrensel bir bakış açısı sunsa da birçok noktada ulus devletlerin insan hakları ihlallerini engelleyememekte, yaptırımları devreye sokamamaktadır.

Ulus devlet olarak Türkiye’de de milliyetçilik etkin bir şekilde toplumsal düzenin yeniden üretiminde kullanılmaktadır. İdeolojik aygıtlar da milliyetçilik ekseninde kullanılmış ve neticesinde iç ve dış tehdit hassasiyeti yüksek, içe kapanık bir toplum ortaya çıkmıştır. Böylelikle devletin müdahil olduğu insan hakları ihlalleri, güvenlik ve egemenlik söylemleri ön plana çıkartılarak kamuoyu nezdinde yeterince sorgulanamamıştır.

Türkiye, Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde insan hakları açısından hukuk alanında önemli düzenlemeler yapmış olsa da pratikte hâlâ sorunlarla karşılaşmaktadır. Uludere’de 34 vatandaşın TSK’ya ait savaş uçaklarının bombardımanı sonucu yaşamını

yitirdiği olay pratikteki sorunların yakın dönemde de gözlemlendiğini göstermektedir. Birinci kuşak hak ihlallerinden yaşam hakkının ihlal edildiği olay sonrası idari ve askeri kurumlar güvenlik ve egemenlik hassasiyetini vurgularken; hukuksal mekanizmalar gizlilik, görevsizlik gibi kararlarla idari ve askeri kurumların belirttiği hassasiyetleri gözetilen bir tavır sergilemiştir. Basın ve medya organları da yaşamını yitiren vatandaşların kaçakçı olduklarını vurgulamış ve neticesinde kamuoyunda insan hakları ihlaline yol açan Uludere Olayı yeterince irdelenememiştir.

Yakın dönemde Suriye’de yaşanan iç savaşın sonucu olarak birçok göçmenin Türkiye’ye sığınması insan haklarını temel haklar ile sınırlanmasına örnek olması hasebiyle önem teşkil etmektedir. Aynı zamanda ulus devletlerin insan haklarını vatandaşlık düzeyine indirmesi, ikamet ettikleri ülkenin vatandaşı olmayanların, mültecilerin ya da geçici sığınmacıların insan haklarını ikinci plana atmaktadır. Türkiye’ye göç eden Suriyeli geçici sığınmacılar bir yandan toplum tarafından negatif kalıp yargılarla dışlanmakta diğer taraftan ucuz işgücü kaynağı olarak görülerek emek sömürüsüne maruz kalmaktadırlar. Uluslararası kurumlar ise Suriye’deki savaşın sonlanması için gerekli önlemleri almadığı gibi mülteci olarak yaşamını sürdüren Suriyeli vatandaşlara gerekli ekonomik ve sosyal yardımı yapamamaktadır.

Ulus devlet erkek egemen iktidarı yeniden üretme eğilimi nedeniyle yaşam hakkı ihlallerinin bir başka boyutu olan kadın cinayetlerinin önüne geçememektedir. Sorunlu gelenek ve görenekleri etkisiz kılamamakta, kadınlara özel alanda olduğu kadar kamusal alanda da aktif rol verememektedir. Eğitim seviyesi erkeklere göre düşük kalan, finansal faaliyetlerde geri planda olan kadın, sonuç olarak erkek egemen iktidarın sınırlarını çizdiği alanlarda sıkça şiddet ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu şiddet töre, gelenek ve göreneklerin de etkisiyle kadın cinayetlerine neden olmaktadır.

Bütün bu gelişmeler ışığında, aydınlanmacı ekolün rasyonaliteyi ve evrenselliği vurgulayarak gelişimine katkı sunduğu insan hakları düşüncesinin ulus devletlerin egemenlik ve güvenlik merkezli politikaları ile gerilimli bir ilişki içerisinde olduğu iddia edilebilir. Ulus devletler homojen bir toplumsal düzen tasavvuru nedeniyle insan hakları ihlallerine yol açabilmektedir. İnsan hakları ihlallerine karışan ulus devletlerin aynı zamanda insan haklarının koruyucusu olarak görülmesi ise yargı alanında ihlallerin etkin bir şekilde sorgulanamamasına yol açmaktadır. Ulus devletler

insan haklarını bir ülkenin vatandaşı olma durumu ile ilişkilendirerek evrensellik nosyonunu aşındırmaktadır. Bu olgu ise göçmenlerin insan hakları problemlerini gündeme getirmektedir. Toplumsal düzen için hakikat iddialarının üretilmediği alanlarda ise ulus devlet kamu düzeni ve milli güvenlik söylemlerini öne sürerek düşünce ve ifade özgürlüğünü kısıtlayabilmektedir. Ayrıca erkek egemen toplumsal düzenin yeniden üretimi cinsiyet ayrımcılığını sistematik bir şekilde derinleştirmektedir. Bütün bu gelişmeler neticesinde, ulus devleti ulus devlet yapan unsurlar insan haklarının felsefi zemininde yer alan evrensellik iddiasının gerçekleşmesini güçleştirmektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Feride, (2010), **Türkiye’de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum**, Gökçiçek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek ve Bertil Emrah Öder (Der.) Kadın Uluslararası Hukuk ve Uygulama, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ACAR, O. Necla, (2013), “Özgürlük Alanı Olarak Sunulan Sosyal Medya ve Taksim Gezi Parkı Eylemleri”, **Akdeniz İletişim Dergisi**, Sayı 20, ss. 202-216.
- ADIGÜZEL, Yusuf, (2013), “Sunuş, Göç Özel Sayısı”, **Sosyoloji Dergisi**, Sayı 27, ss. 9-19.
- AGAMBEN, Giorgio, (2013), **Kutsal İnsan**, İsmail Türkmen (Çev.), Ayrıntı Yayınları, Chicago and London.
- AKINCI, Selçuk, (2014), “Sivil Toplum Sivil Toplum Kuruluşları ve Sivil Toplum Kuramcıları”, **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**, Sayı 11, ss.191-216.
- ALLEN, John, Peter, BRAHAM and Paul, LEWIS, (1993), **Political and Economic Forms of Modernity**, Polity Press, Cambridge.
- ALTHUSSER, Louis, (2006) **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Alp Tümertekin (Çev.), İthaki Yayınları, İstanbul
- ANAR, Erol, (2000), **İnsan Hakları Tarihi**, Berdan Matbaacılık, İstanbul.
- ANDERSON, Benedict, (1995), **Hayali Cemaatler**, Savaşır, İskender, (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul.
- ARCAN, H., Esra, (2006), **Türkiye’de İnsan Hakları Kavramı’nın Algılanması**, Sözen Edibe vd., (Ed.), Alfa Yayınları, İstanbul.
- ARENDT, Hannah, (2011), **Totalitarizmin Kaynakları / 2 Emperyalizm**, Şener, B. Sina (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- ARENDT, Hannah, (1966), **The Perplexities of the Rights of Man, in The Origins of Totalitarianism**, NewYork: Harcourt Brace, pp. 290- 302.
- ARENDT, Hannah, (1982), **Lectures On Kant’s Political Philosophy**, Roland Biner (Ed.), The University of Chicago Pres.

- ARSLANEL, M. Nazan ve Ertuğrul ERYÜCEL, (2013), “Küreselleşme Sürecinde Egemenlik Kavramının Dönüşümü”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 17 (1), ss. 23-36.
- Askeri Savcılık Uludere Soruşturması’nda Takipsizlik Kararı Verdi, **Hürriyet**, 07.01.2014, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/25514413.asp>, (16.06.2015).
- ATİKER, Erhan, (2003), “Sivil Toplum Perspektifleri”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi**, Cilt 3, Sayı 6, ss. 13-20.
- Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı**, (2011), <http://www.eskisehirab.gov.tr/userfiles/files/AVRUPA%20B%20C4%B0RL%20C4%B0%20C4%9E%20C4%B0%20TEMEL%20HAKLAR%20C5%9EARTI.pdf>, (12.05.2015).
- Avrupa Komisyonu Tarafından Avrupa Parlamentosu’na, Konsey’e, Ekonomik ve Sosyal Komite’ye ve Bölgesel Komitesi’ne Sunulan Bildirim, (2015), **2014 Yılı Türkiye İlerleme Raporu**, ss, 1-76, http://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlari/TR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf, (18.04.2015).
- BADIOU, Alain, (2013), **Yüzyıl**, Ergüden, Işık (Çev.), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- BALIBAR, Etienne ve Immanuel WALLERSTEIN, (2013), **İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler**, Ökten Nazlı (Çev.) Metis Yayınları, Metis Yayınları, İstanbul.
- BARKIN, J., Samuel, (1998), **The Evolution of the Constitution of Sovereignty and the Emergence of Human Rights Norms**, Millennium Press , vol.27, no:2, pp. 229-252.
- BAYILLIOĞLU, Uğur, (2007), “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 56, Sayı 1, ss. 51-121.
- BEETHAM, David, (2014), **Demokrasi ve İnsan Hakları**, Canatan, Bilal, (Çev.), Liberte Yayınları, Ankara.
- BIX, Brian, (2004), “Doğal Hukuk: Modern Gelenek”, Ertuğrul Uzun (Çev.), **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt : 6, Sayı : 2, ss.291-343.
- BİLGİLİ, Naile ve Gülşen, VURAL, (2011), “Kadına Yönelik Şiddetin En Ağır Biçimi: Namus Cinayetleri”, **Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi**, Sayı 1, ss. 66-71.

- BRASS, Paul, (1996), **Ethnic Groups and Ethnic Identity Formation in Hutchinson**, John and Smith, Anthony (Ed.) Ethnicity, Oxford University Pres.
- BULUT, Nihat, (2003), “Kapitalizm-Demokrasi İlişkisi (Demokrasinin Ekonomik Temelleri Üzerine Bir İnceleme)”, **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1-2, ss.69-88
- BÜLBÜL, Kudret, (2006), “Ulus Devlet ve Ulusallığın Dönüşümü”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı 35, ss.23-47.
- CANEFE, Nergis, (2015), “Mültecilerden Sığınmacıya, Başvurucudan Göçmen İşçiye: Suriye’den Arafa Giden Yol”, **Birikim Dergisi**, Sayı 311, ss.17-26.
- CEBECİ, Kemal, (2008), “Küreselleşme Bağlamında Ulus Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 71, ss.23- 39.
- CHRISTIE, Kenneth, (1998), **Ethnic Conflict, Tribal Politics: A Global Perspective**, Curzon Press, Great Britain.
- CIORAN, M. Emil, (2013), **Çürümenin Kitabı**, Bayrı, Haldun (Çev.), Metis Yayınları, Ankara.
- CONWAY, David, (2002), “Nationalism and Liberalism: Friends or Foe”, **Journal of Liberitarian Studies**, Vol. 16, No:1, pp.1-22.
- CRISS, N., Bilge, (1996), “Türk Kadınının Gündemi”, Çev, Kadriye Göksel, **Avrupa Sosyal Bilimler ve Tarih Konferansı**, 9-11 Mayıs 1996, Amsterdam, Hollanda: ss.115-121.
- ÇEÇEN, Anıl, (1995), **İnsan Hakları**, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- ÇETİN, Müge, (2010), “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye’nin Durumu”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 68, ss.335-360.
- ÇİÇEK, Özal, GÜNER, Tuğba ve YURDANUR U., Uslan, (2014), “Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Kadın İstihdamının Karşılaştırmalı İncelemesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Cilt No:5, Sayı 10, ss.55-75.
- DAĞI, İhsan ve Necati, POLAT, (2004), **Herkes İçin Demokrasi ve İnsan Hakları**, Liberte Yayınları, Ankara.

- DİNÇ, Hüsniye, ve Nevin, H., ŞAHİN, (2009), “Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Töre ve Namus Cinayetleri”, **İstanbul Üniversitesi Hemşirelik Dergisi**, Cilt 17, Sayı 2, ss.123-132.
- DONNELLY, Jack, (1995), **Teori ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları**, Korkut Levent ve Mustafa Erdoğan (Çev.), Yetkin Yayınları, Ankara.
- DONNELLY, Jack, (2003), **Universal Human Rights in Theory and Practice**, Cornell University Pres.
- Dünya’da ve Türkiye’de Töre Cinayetleri ve BM Raporu, **Radikal**, 29.10.2014.
- EFE, Haydar, (2012), “AB Uyum Yasalarının Türkiye’deki İnsan Haklarının Gelişimine Katkıları”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 3, Sayı 4, ss. 149-188.
- EKİNCİ, Yusuf, (2015), “Suriyeli Sığınmacılar ve Sosyal Dışlanma”, **Birikim Dergisi**, Sayı 311, ss. 48-54.
- ERDOĞAN, Mustafa, (2012), **İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku**, Orion Kitapevi, Ankara.
- EREN, Ebru, (2015), “Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar ve Göçün Görünmeyen Yüzü Kadınlar”, **Birikim Dergisi**, Sayı 311, ss.81-86
- ERTÜRK, Yakın, (2006), **BM Kadınlara Karşı Şiddet Sebepleri ve Sonuçları Özel Raportörü Yakın Ertürk’ün Türkiye Ziyaretine İlişkin Raporu**, Çev. Defne, Orhun, ss.198-221.
- European Court of Human Right 1959-2014 Overview (2014), http://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592014_ENG.pdf, (08.05.2015).
- GALTUNG, Johan, (1999), **Bir Başka Açıdan İnsan Hakları**, Sözen, Müge (Çev.) Metis Yayınları İstanbul.
- GÖK, Levent, (2012) “**Uludere Raporu (Muhalefet Şerhi)**”, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2013/raporlar/levent_gok_muhalet_serhi.pdf, (06.06.2015).
- GÖKÇE, Gülise, (2007), **Güçlü Devlet Zayıf Devlet Tartışmaları Bağlamında Türkiye**, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya.

- GÖKKAYA, B., Veda, (2009), “Türkiye’de Şiddetin Kadın Sağlığına Etkileri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 10, Sayı 9, ss. 167-179.
- GÖKSU, T., Hasan, (2007), “Kanun Devletinden Hukukun Üstünlüğüne”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 64, ss.59-68.
- GÜLMEZ, Mesut, (2006), “İnsan Haklarında Uluslararasılıktan Ulusalüstülüğe Geçiş Süreci ve Türkiye’de Durum”, **Sivil Toplum**, 4 (13-14), ss. 83-96.
- HAMMABERG, Thomas, (2011), **Avrupa’da İnsan Hakları**, Ekmekçi Ayşen (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- HART, Michael, Antonio NEGRI, (2012), **İmparatorluk**, Abrullah, Yılmaz, (Çev.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- HATHAWAY, A., Ooana (2007), “Why Do Countries Commit to Human Rights Treaties?”, **Journal of Conflict Resolution**, Volume 51, Number 4, Yale Law School, pp. 588-620.
- HEGEL W., G., Friedrich, (2011), **Elements of the Philosophy of Right**, Allen Wood (ed.), H.B.Nisbet(Trans.), University of Cambridge Press, Cambridge.
- HEGEL, W., G., Friedrich, (1969), **Stoicism: Scepticism: The Unhappy Consciousness**, Nineteenth Century Philosophy, Patrick L. Cardiner (Ed.) The Free Pres.
- HEGEL, W., G., Friedrich, (1964), **Phenomenology of Mind**, J. Baillie (trans.), George Allen and Unwin Ltd., London.
- HÖFFE, Otfried, (2004), **Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları**, Kuçuradi İoanna ve Bülent Paker (Ed.), Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.
- <http://arsiv.ntv.com.tr/news/439158.asp>, “Töre Cinayetinde Yanlış Bilinen Doğrular”, **NTV**, 14.03.2008, (19.06.2015).
- <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/02/10/siy107.html> “Namus Cinayetine Kadın Onayı”, **Sabah**, 10.02.2005, (10.05.2015).

<http://www.bianet.org/bianet/toplum/152440-kronoloji-roboski-katliami-nin-uzerinden-iki-yil-gecti> “Kronoloji: Roboski Katliamı’nın Üzerinden İki Yıl Geçti”, **Bianet**, 28 Aralık 2013, (04.05.2015).

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=160566>, “İstatistiklerle Kadın”, 05.03.2013, **TUİK**, (20.06.2015).

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yıllara Göre Göç Raporları, 2015
http://goc.gov.tr/icerik6/duzensiz-goc_363_378_4710_icerik, (06.06.2015).

İHD Şırnak İli Uludere (Qileban) İlçesi Gülyazı (Bujeh) ve Ortasu (Roboski) Köylülerinin Katledilmesi İle İlgili Araştırma-İnceleme Raporu, (2012), <http://insanhaklarisavunuculari.org/dokumantasyon/files/original/9e3e59ec8bd84841c67e92c1c4709fd2.pdf>, (18.06.2015).

İzmir’de Mülteci Teknesi Battı, **Hürriyet**, 07.09.2012 <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21394121.asp>, (21.06.2015).

KALABALIK, Halil (2009), **İnsan Hakları Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

KARAÇOR, Süleyman (2009), “Yeni İletişim Teknolojileri, Siyasal Katılım, Demokrasi”, **Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi**, Cilt:16, Sayı 2, ss. 121- 131.

KELLY, A., George, (1965), “Exploration Notes On Hegel’s Lordship and Bondage”, **Review of Metophysies**, Vol. 15, pp. 780-802.

KOLUKIRIK, Suat, (2014), “Uluslararası Göç ve Türkiye: Yerel Uygulamalar ve Görünümler”, **Journal of World of Turks**, Cilt 6, Sayı 2, ss.37-53.

KUÇURADİ, İoanna, (2011), **İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları**, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.

KYMLICKA, Will, (1998), **Çokkültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi** Abdullah Yılmaz (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

MARX, Karl, (1997), **Yahudi Sorunu**, Niyazi Berkes (Çev.) Sol Yayınları, Ankara.

Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun Tasarısı, (2003), <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0589.pdf>, (14.04.2015).

- MEREY, Zihni, Kadir, KARATEKİN, Zafer, KUŞ, (2012), “İlköğretimde Vatandaşlık Eğitimi: Karşılaştırmalı Kuramsal Bir Çalışma”, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 32, ss.795-821.
- MIRANDELO, D., Pico, (2006), **İnsanın Değeri Üzerine Söylev Ya da Rönesans’ın Manifestosu**, Levent, Özşar, (Çev.), Biblos Yayınları, İstanbul.
- MÜLLER, Jan-Werner, (2012), **Constitutional Patriotism Beyond The Nation State: Human Rights, Constitutional Necessity, and The Limits of Pluralism**, Cardozo Law Review, pp.1923-1935.
- Mülteci Gemisi Battı, **Milliyet**, 15.04.2015, <http://www.milliyet.com.tr/multeci-gemisi-batti/dunya/detay/2044098/default.htm>, (13.06.2015).
- ÖZER, M. Arif, (2008), “Avrupa Birliğine Tam Üyelik Yolunda Türkiye”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 69, ss.49-71
- PAKER, B., Evren, (2012), **Küresel Güvenlik Kompleksi Uluslararası Siyaset ve Güvenlik**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- PAL, A., Lessie, (1995), **Competing Paradigms in Policy Discourse: The Case of International Human Rights**, School of Public Administration, Carleton University Press, Ottawa, Canada , pp.185-205.
- POGGE, Thomas, (2001), **How Should Human Rights Be Conceived, in The Philosophy of Human Rights**, Patrick Hayden (Ed.), Paragon House, St.Paul, pp.187-211.
- POGGI, Gianfranco, (2002), **Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım**, Kut Şule ve Toprak Binnaz (Çev.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- SALİHPAŞAOĞLU, Yaşar, (2009), “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1-2, ss.253-281.
- SANCAR, Mithat, (2004), **Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları**, Kuçuradi İoanna ve Bülent Pakar (Ed.), Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.

- SARIBAY, A., Yaşar (2000), **Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum, Global-Yerel Eksende Türkiye**, E. Fuat Keyman, Ali Yaşar Sarıbay (Ed.), Alfa Basım Yayım, İstanbul.
- SHUE, Henry, (1996), **Basic Rights**, Princeton University Press, pp. 5-64.
- Sorularımıza Yanıt Verilmedi, **Bianet**, 5 Nisan 2012, <http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/137434-sorularimiza-yanit-verilmedi>, (08.05.2015).
- SUBAŞI, Nüket, Ayşe AKIN, (2003), **“Kadına Yönelik Şiddet; Nedenleri ve Sonuçları” İçinde Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, ss. 231-249.
- Syria Regional Refugee Response, **UNHCR**, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>, (16.06.2015).
- ŞAYLAN, Gencay (2003), **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitapevi, Ankara.
- ŞEKER, Mustafa, TORUK, İbrahim, Sine RENGİM, (2013), **Töre Cinayetlerinin Türk Medyasına Sunumu: Mardin Katliamı**, Global Media Journal, Sayı 3, ss.166-195.
- ŞENTÜRK, Burcu, (2012), “Bazılarının’ Yası Daha Az Tutulur: Şiddet ve Kürt Sorunu”, **Praksis**, Sayı: 28. ss. 122-137.
- ŞİMŞEK, Doğuş, (2015), “Suriyeli Sığınmacılar ve “Misafir” Olma Hâli”, **Birikim Dergisi**, Sayı 311, ss.55-62
- TBMM Uludere Alt Komisyon Raporu**, (2013), https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/ULUDERE_ALT_KOMISYON_RAPORU.pdf, (18.06.2015).
- TOKSÖZ, Gülay, (2008), **Decent Work Country Report-Turkey**, International Labour Office Regional Office for Europe and Central Asia, http://www.ilo.org/public/english/region/eurpro/geneva/download/events/lisbon2009/dwreports/dw_turkey.pdf, (18.04.2015).

- TOPUZKANAMIŞ, Ş., Evran, (2013) “Anayasal Vatandaşlık Kavramının Anlamı, Amaçları ve Bu Kavram Işığında Geçmişle Yüzleşme Politikaları”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1, ss. 133-168.
- TUNCEL, Gökhan, (2014), “Ulus Devletin Dönüşümünde Hükümet Dışı Örgütlerin Etkisi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 28, Sayı 2, ss.39-54.
- TUNÇ, Hasan, (1999), “Milletlerarası Sözleşmelerin Türk İç Hukukuna Etkisi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Türkiye ile İlgili Örnek Karar İncelemesi”, **Anayasa Mahkemesi’nin 38. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiri Kitabı**, ss.174-192.
- Turkey's Attack on Civilians Tied to U.S. Military Drone, **WSJ**, 16.05.2012 <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052702303877604577380480677575646>, (10.06.2015).
- Türkiye İnsan Hakları İhlalleri Bilançosu 2013**, (2014), <http://www.ihd.org.tr/2013-turkiye-insan-haklari-ihlalleri-bilancosu/>, (13.04.2015).
- Uludere Bize Sorulmadı, **Milliyet**, 16.02.2015, <http://www.milliyet.com.tr/uludere-bize-sorulmadi-gundem-2014290/>, (03.06.2015).
- UNCHR Asylum Trends 2014**, <http://www.unhcr.org/551128679.html>, (21.05.2015).
- USLU, Cennet, (2009), **Doğal Hukuk ve Doğal Haklar**, Liberte Yayınları, Ankara.
- UYAR, Lema, (2006), **Birleşmiş Milletler’de İnsan Hakları Yorumları İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006**, (Der.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ÜNAL, Serdar, (2014), **Türkiye’nin Beklenmedik Konukları: Öteki Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi**, Journal of World of Turks, Cilt 6, Sayı 3, ss.65-89.
- WOOD, M., Ellen (2008), **Kapitalizm Demokrasiye Karşı (Tarihsel Maddeciliğin Yeniden Yorumlanması)**, Artan, Şahin, (Çev.), Yordam Kitap, İstanbul.

- WOPTIKA, M., Christie, Kiyoteru TSUTSUI, (2008), **Global Human Rights and State Sovereignty: State Ratification of International Human Rights Treaties, 1965-2001**, Sociological Forum, Vol. 23, No 4, pp.724-754.
- YASİN, Yeşim, Osman ELBEK, (2015), “Sınır Siyasetinin Sıfır Noktası: Sağlık Hakkı: İnsanlık “Sınır”da”, **Birikim Dergisi**, Sayı 311, ss.87-94.
- YAŞAR Y., Gülbiye, (2011), “Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Neoliberal Dönüşümü”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt 35, Sayı 272, ss.163-191.
- YAŞIN, Cem, (2006), “Siyasal Kampanya Yönteminde Bütüncül Yaklaşım”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 15, ss. 630-649.
- YAVUZ, Hakan, (2001), “Five Stages of Constructing Kurdish Nationalism in Turkey”, **Nationalism and Ethnic Politics**, Vol.7, Number 3, pp.1-24.
- YEŞİL, Rüştü, (2003), “Demokratik Eğitim Ortamının İnsan Hakları Temeli”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, ss.45-54.
- YILDIRIM, Murat, (2004), “Küreselleşme Sürecinde Egemenlik”, **Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 28, No: 1, ss.35-48.
- YILMAZ, Ahmet, (2010), “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı 21-22, ss.191-212.
- YILMAZ, Sefer, (2011), “11 Eylül Sonrasında ABD ve Türkiye’deki İç Güvenlik Yeniden Yapılanmalarının Karşılaştırılması”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 20, Sayı 3, ss.361-380
- Yirmi Bir Yıl Sonra Gözaltında Kaybetme Mahkumiyeti, **Bianet**, 27.01.2015
<http://bianet.org/bianet/insan-haklari/161846-21-yil-sonra-gozaltinda-kaybetme-mahkumiyeti>, (23.06.2015).
- ZÜRCHER, J., Erik, (2013), **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, Saner, Yasemin (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.

DİZİN

-A-

Avrupa Birliği, viii, x, 56, 60, 64, 65,
66, 69, 72, 75, 82, 85, 89, 90, 94
Aydınlanma, v, 58

-B-

Birinci kuşak, 71, 86

-E-

Egemenlik, v, 2, 32, 89, 90, 97
Eğitim, 46, 50, 51, 86, 94, 97

-G-

Güvenlik, v, 36, 48, 66, 94, 97

-H-

Homojen, 23
Hukuk, 28, 83, 88, 89, 90, 94, 96

-İ-

İdeolojik aygıt, 85
İnsan hakları ihlalleri, 85, 86

-K-

Kadın cinayetleri, 80

-M-

Medya, 2, 88
Milliyetçilik, 46
Mülteciler, x, 74

-T-

Temel haklar, 15, 16
Türkiye, III, IV, v, viii, 3, 17, 25, 36,
39, 44, 45, 46, 49, 50, 53, 54, 56, 57,
59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 72,
73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 85,
86, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96,
97

-U-

Uludere, 47, 66, 69, 71, 72, 73, 85, 89,
91, 93, 95, 96
Ulus devlet, 2, 23, 24, 25, 26, 28, 32,
45, 49, 53, 54, 63, 77, 79, 81, 83, 84,
85, 86

-Y-

Yaşam hakkı, 81

-Z-

Zoe, vii, 15

